

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Γεωπολιτική Ανάλυση, Γεωστρατηγική Σύνθεση

και Σπουδές Άμυνας και Διεθνούς Ασφάλειας

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΙΤΛΟ:

Η διεύθυνση της Τουρκίας, ως γεωπολιτικός παράγων ανακατανομής ισχύος στο Σύμπλοκο της Βορείου Αφρικής, εστίαση στον Πυλώνα Πολιτισμός/ Πληροφορία.

Επόπτες:

Ιωάννης Θ. Μάζης, κύριος επιβλέπων, Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών, ΕΚΠΑ

Δρ. Μιχάλης Σαρλής, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών, ΕΚΠΑ

Δρ Ιωάννης Σωτηρόπουλος, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών, ΕΚΠΑ

Ονοματεπώνυμο: Φιλίπ Πόλο

Αθήνα, 2024

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	3
1.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις	3
1.2 Επισκόπηση βιβλιογραφίας-State of the Art	7
2. Μεθοδολογία.....	11
2.1 Περιγραφή της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε.....	11
2.2 Ανάλυση του της εξέταση θέματος με βάση την ορολογία της ΣΓΑ	13
2.3 Περιγραφή της έρευνας	14
2.4 Ερευνητικοί περιορισμοί-προϋποθέσεις	16
3. Γεωπολιτική Ανάλυση.....	17
3.1 Το γενικό πλαίσιο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής : Νέο-οθωμανισμός και ισλαμισμός....	17
3.2 Τουρκική διεξόδωση στην Αφρική αλλά και ειδικότερα στην Βόρεια Αφρική.....	20
3.3 Φορείς-Εργαλεία άσκησης της τουρκικής πολιτικής	24
3.4 Υποσύστημα Αίγυπτος-Λιβύη.....	26
Αίγυπτος	26
Λιβύη.....	31
Γεωπολιτικοί Δείκτες	37
3.5 Υποσύστημα Τυνησία-Μαρόκο-Αλγερία.....	39
Τυνησία.....	39
Μαρόκο.....	42
Αλγερία	44
Γεωπολιτικοί Δείκτες	46
3.6 Υπερσυστημικοί δρώντες	49
ΗΠΑ	49
ΕΕ-Γαλλία	50
4. Γεωπολιτικό υπόδειγμα.....	52
5. Συμπεράσματα	59
6. Επίλογος.....	64
Παράρτημα Χαρτών.....	65
Βιβλιογραφία.....	73

1. Εισαγωγή

1.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Πολλές φορές αντιλαμβανόμαστε ότι τα κράτη κατά την διαδικασία ανακατανομής ισχύος παρατάσσουν και άλλα στοιχεία πέρα από την λεγόμενη hard power (οπλικά συστήματα, στρατιωτικές δυνάμεις κ.λπ.), στοιχεία που άπτονται του τέταρτου πυλώνα αυτού της Πληροφορίας/ Πολιτισμού. Ένα σημαντικό στοιχείο που εντάσσεται στον εν λόγω πυλώνα είναι και η πολιτισμική διπλωματία.

Πολιτισμική ή πολιτιστική διπλωματία καλείται εκείνη η μορφή ανάπτυξης διεθνών σχέσεων, που αποσκοπεί στην προβολή των συστατικών στοιχείων ενός πολιτισμού ήθη, έθιμα, παραδόσεις, τέχνη και αξίες με σκοπό την ανάπτυξη σχέσεων με άλλα κράτη¹. Παράλληλα, η εν λόγω διαδικασία διαπλέκεται, αναλόγως σε ποια περίπτωση αναφερόμαστε, και με την θρησκεία η οποία και αποτελεί προνομιακή επιλογή σε ζητήματα γεωστρατηγικής καθότι από την φύση της ξεπερνάει τα όρια του μεμονωμένου κράτους και του εθνικού και λαμβάνει ένα διεθνικό χαρακτήρα. Η επίκληση της θρησκείας ή διαφόρων θρησκευτικών συνθημάτων δύναται να συσπειρώσει δυνάμεις πέραν αυτού.

Στην εν λόγω εργασία θα εξετάσουμε πως διαμορφώνεται η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας σε ένα ειδικότερο της πεδίο, που αφορά την παρουσία της στις χώρες της Βορείου Αφρικής στις οποίες θα αναφερθούμε παρακάτω, που λαμβάνει και συγκεκριμένα γεωγραφικά χαρακτηριστικά. Παρατηρούμε ότι η τουρκική εξωτερική πολιτική διανθίζεται από στοιχεία προβολής της ιδεολογίας του Παντουρανισμού, μιας προσπάθειας ενίσχυσης της παρουσίας της στις τουρκόφωνες δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, μια ναυτική επέκταση στην Ανατολική Μεσόγειο (δόγμα Γαλάζιας Πατρίδας) και μια ενισχυμένη παρουσία στις χώρες της Βόρειας Αφρικής αλλά και των Βαλκανίων προωθώντας ιδίως το στοιχείο του ισλάμ αλλά του

---

¹ Α. Γεωργιλί, Ελληνική πολιτιστική διπλωματία: Smart power ή no power;, [foreignaffairs.gr](https://www.foreignaffairs.gr), 16/10/2014, <https://www.foreignaffairs.gr/articles/70019/areti-georgili/elliniki-politistiki-diplomatia?page=show#> (η.π. 10/1/2024)

οθωμανικού παρελθόντος τους. Όλα τα παραπάνω υπάγονται στην ανάγκη της Άγκυρας για οικονομική επέκταση πρωτίστως.

Έχει υποστηριχθεί ότι από το 2002 που το κόμμα ΑΚΡ ανέλαβε την εξουσία στην Τουρκία μετάβαλε τον ιδεολογικό πυλώνα του τουρκικού κράτος. Θεωρείται δε ότι η εν λόγω αλλαγή προέκυψε από την γενικότερη αλλαγή κατεύθυνσης της επικρατούσας οικονομικής ηγεμονικής τάξεως στην χώρα. Το βάρος δόθηκε στην προβολή μιας ισλαμικής ταυτότητας προσαρμοσμένης στα τουρκικά δεδομένα, αλλά και στο προσανατολισμό προς τις χώρες της Μέσης Ανατολής². Αντιστοίχως, η τουρκική εξωτερική πολιτική υπέστη μια μετατόπιση παραδείγματος (paradigm) στην εκφορά της εξωτερικής της πολιτικής. Οι φωνές που ομιλούσαν στο παρελθόν για μια μεγαλύτερη συμπόρευση με τις δυτικές δυνάμεις δεν επικρατούν πλέον στο επιτελείο χάραξης της εξωτερικής πολιτικής³.

Πιο συγκεκριμένα, η Τουρκία υπό την ηγεσία του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, επιχειρεί εδώ και χρόνια να εισέλθει και να επηρεάσει τοιουτοτρόπως τις χώρες της Βόρειας Αφρικής. Στην συγκεκριμένη περίπτωση εμείς θα μελετήσουμε την τουρκική προσπάθεια διείσδυσης σε Αίγυπτο, Λιβύη, Αλγερία, Τυνησία και Μαρόκο. Για αυτό το σκοπό έχει επιστρατεύσει όπως θα δούμε διάφορους θεσμούς του τουρκικού κράτους (λόγου χάρι την ΤΙΚΑ κα.). Το ιδιαίτερο στοιχείο που συναντάμε σε αυτήν την διεργασία είναι η ιδεολογική έκφανση αυτής της προσπάθειας, δια της χρήσεως του τέταρτου πυλώνα ισχύος, αυτού του Πολιτισμού και της Πληροφορίας (Cultural pillar), και στην οποία φυσικά κεντρικό ρόλο έχει το ισλάμ και η επίκληση του Οθωμανικού παρελθόντος. Αυτή λοιπόν την ειδική, αλλά όχι ξεκομμένη απο τις υπόλοιπες, πτυχή της τουρκικής πολιτικής επιχειρούμε να μελετήσουμε στην εν λόγω εργασία.

Θεωρείται δε, ότι η τουρκική πολιτική που απευθύνεται στις αραβο-μουσουλμανικές χώρες (εκ των οποίων και αυτές της Βορείου Αφρικής) σχηματοποιήθηκε στο πλαίσιο της δημόσιας πολιτισμικής διπλωματίας με σκοπό να αυξηθεί η τουρκική επιρροή βασισμένη στον πολιτισμικό πυλώνα, κυρίως στην ισλαμική της διάσταση. Βασισμένοι σε αυτό οι ιθύνοντες του

---

² Πολλές φορές στον όρο Μέση Ανατολή εντάσσονται και οι χώρες της Βόρειας Αφρικής με την πολιτισμική έννοια.

³ M. Eksi, *The Rise and Fall of Soft Power in Turkish Foreign Policy During JDP: The rise and the fall of the Turkish Model in the Muslim World*, Lap Lambert Academic Publishing, Saarbrucken, 2016, 11.

κυβερνητικού AKP υλοποίησαν μια πολιτική, διαφορετική από οποιοδήποτε προκάτοχό τους στην ηγεσία του κράτους, με σκοπό να καταστεί η Τουρκία ηγέτιδα δύναμη στον μουσουλμανικό κόσμο. Μάλιστα στην βιβλιογραφία η εν λόγω διαδικασία έχει περιγραφεί ως ισλαμοποίηση (Islamization) ή σουνιτοποίηση⁴ (sunnization) της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής⁵.

Προφανώς η όλη αυτή προσπάθεια δεν συντελείται εν κενό, αλλά μέσα σε μια συγκεκριμένη γεωπολιτική πραγματικότητα. Ένα πολύ σημαντικό ιστορικό γεγονός, το οποίο η τουρκική ηγεσία αξιοποίησε για να επιχειρήσει να προωθήσει τις θέσεις της στις χώρες της Βόρειας Αφρικής, ήταν τα γεγονότα που έμειναν γνωστά με τον όρο Αραβική Άνοιξη. Αυτός ο όρος δόθηκε για να προσδιορίσει τις εκτεταμένες διαδηλώσεις σε αραβο-μουσουλμανικές χώρες ιδίως την περίοδο 2010-2011 που στράφηκαν ενάντια στις κυβερνήσεις των χωρών αυτών. Η αρχή έγινε από την Τυνησία το 2010 με την αυτοπυρπόληση ενός πλανόδιου πωλητή ως ένδειξη διαμαρτυρίας στην κρατική αυθαιρεσία και στην συνέχεια εξαπλώθηκαν και σε άλλες χώρες. Θεωρούμε ότι τα εν λόγω γεγονότα υπήρξαν θρυαλλίδα για μια σειρά από εξελίξεις και μέσα από αυτά η Τουρκία επιχειρήσει να δράσει προς όφελός της⁶.

Στην Τυνησία οι διαδηλώσεις που διοργανώθηκαν από το λεγόμενο «Κίνημα του Γιασεμιού» και οι συγκρούσεις που επακολούθησαν, οδήγησαν τον Ιανουάριο του 2011 τον πρόεδρο Μπεν Άλι να εγκαταλείψει την χώρα. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε και στην αντίστοιχη εμφάνιση παρόμοιων διαδηλώσεων και ενόπλων συγκρούσεων στην Αίγυπτο στις αρχές του 2011 και είχαν επίσης ως αποτέλεσμα την παραίτηση του προέδρου Μουμπάρακ τον Φεβρουάριο του 2011. Το 2012 ο Μωχάμεντ Μόρσι, στέλεχος των Αδελφών Μουσουλμάνων, θα εκλεγεί πρόεδρος της χώρας. Παράλληλα, τον Μάρτιο του 2011 θα πυροδοτηθούν διαδηλώσεις στην Λιβύη που είχε ως αποτέλεσμα τον εμφύλιο πόλεμο και την συγκρότηση στρατιωτικής συμμαχίας ΗΠΑ, Γαλλίας και Μεγάλης Βρετανίας εναντίον του προέδρου Μουαμάρ Καντάφι

---

⁴ Εκ του σουνιτισμού, του κλάδου του Ισλάμ, όπου θεωρείται ότι δίδεται έμφαση στην σούνα- παράδοση του προφήτη Μωάμεθ, που υπάγεται η πλειοψηφία του ισλαμικού κόσμου.

⁵ M. Eksi, *The Rise and Fall of Soft Power*, σπ., 14.

⁶ Ν. Νικολάου, Αραβική Άνοιξη ή Ισλαμικός Χειμώνας; Αίτια, Συνέπειες, Δικαιώματα και Υποχρεώσεις, *eaas.gr*, 18/05/2021, <https://www.eaas.gr/arthra-dimosieymata/arabiki-anoixi-i-islamikos-heimonas-aitia-synepeies-dikaiomata-kai-yphreoseis>,(η.π. 10/1/2024)

ο οποίος εν τέλει θα αποχωρήσει και θα δολοφονηθεί τον Μάρτιο του 2011. Η συνέχεια βρίσκεται στην χώρα αυτή σε εμφύλιο πόλεμο ανάμεσα στα αντιμαχόμενα στρατόπεδα του Χαλίφ Μπελκασίμ Χαφτάρ από τη μια πλευρά και του Φάγιεζ αλ Σάρατζ από την άλλη⁷.

Παράλληλα παρόμοια γεγονότα ξέσπασαν στο Μπαχρέιν, την Συρία, την Υεμένη, την Αλγερία, το Ιράν, το Ιράκ, την Ιορδανία, το Μαρόκο και το Ομάν. Φυσικά θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι στην περίπτωση της Συρίας και της Υεμένης οι πόλεμοι που ξέσπασαν είχαν μακροχρόνια διάρκεια και περιφερειακό αντίκτυπο, μέχρι και τις μέρες μας, στην περίπτωση του Μπαχρέιν υπήρξε η πρώτη επέμβαση του κράτους της Σαουδικής Αραβίας εκτός των συνόρων της ενώ στις περιπτώσεις της Αλγερίας, του Ιράν, του Ιράκ, της Ιορδανίας, του Μαρόκο και του Ομάν, τα γεγονότα πήραν την μορφή διαδηλώσεων που δεν οδήγησαν σε εκτεταμένες συγκρούσεις με τον χαρακτήρα μιας άμεσης πολεμικής σύγκρουσης.

Τα παραπάνω γεγονότα δημιούργησαν μια κατάσταση στην οποία σε κάθε χώρα από αυτές που θα εξετάσουμε βγήκαν ενισχυμένες οι ισλαμιστικές οργανώσεις (ιδίως η οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων που αποτελεί την ναυαρχίδα αυτών των οργανώσεων) και τα πολιτικά κόμματα που υποστήριζαν. Η Τουρκία όπως θα δούμε επιχείρησε να εκμεταλλευτεί αυτή τη πραγματικότητα ώστε να προωθήσει την νέο-οθωμανική της πρόταση, και παράλληλα ένα ιδεολόγημα που την θέλει ηγεμονική δύναμη του μουσουλμανικού κόσμου παγκοσμίως. Φυσικά αυτή η διαδικασία δεν ακολούθησε παντού τα ίδια χαρακτηριστικά, αλλά επιχειρήθηκε να προωθηθεί με διαφοροποιήσεις.

Η εν λόγω εργασία θα ακολουθήσει την μεθοδολογία της Συστημικής Γεωπολιτικής Ανάλυσης για να ερευνήσει το ζήτημα που τίθεται από τον τίτλο. Αρχικά, θα δούμε το γενικότερο πλαίσιο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, όπως αυτή επικαθορίζεται από το δόγμα του νέο-οθωμανισμού αλλά και ένα προσαρμοσμένο σε αυτά τα πλαίσια δόγμα ισλαμιστικού λόγου. Στην συνέχεια θα δούμε πως αυτή η πολιτική υλοποιείται στην Αφρική αλλά ιδίως στις χώρες της Βόρειας Αφρικής από το 2011 που ξεκίνησε η Αραβική Άνοιξη έως σήμερα, οι οποίες και μας ενδιαφέρουν πιο συγκεκριμένα σε αυτή την εργασία. Εν συνεχεία, θα εντοπιστούν τα επιμέρους χαρακτηριστικά της ΣΓΑ εντός του θεωρητικού πλαισίου της, με σκοπό να

---

⁷ Ν. Νικολάου, Αραβική Άνοιξη ή Ισλαμικός Χειμώνας, οπ.

περιγράψουμε τα αναλυτικά ποσοτικά στοιχεία που θα εντοπίσουμε, που αφορούν την προσπάθεια πολιτισμικής διείσδυσης της Τουρκίας σε κάθε μια ξεχωριστά από τις χώρες, θέτοντας και αντίστοιχους ερευνητικούς προσδιορισμούς που θα καθορίσουν την έρευνά μας. Το τελικό βήμα της εργασίας μας, αφορά την εξαγωγή συμπερασμάτων που προκύπτουν από την αναλυόμενη τάση ανακατανομής ισχύος στην εν λόγω γεωγραφική περιοχή.

1.2 Επισκόπηση βιβλιογραφίας-State of the Art

Ύστερα από σχετική αναζήτηση μπορούμε να κατανοήσουμε ότι ενώ στην ελληνική βιβλιογραφία υπάρχουν ορισμένα άρθρα για την τουρκική διείσδυση στις χώρες της Βόρειας Αφρικής, δεν υπάρχει εκτεταμένη και ολοκληρωμένη κάλυψη της ειδικότερης πολιτισμικής διείσδυσης της Τουρκίας στις χώρες της Βόρειας Αφρικής. Επίσης εκτός από άρθρα, δεν υπάρχουν ειδικότερες και αναλυτικότερες μελέτες που να ασχολούνται με αυτό το ζήτημα με έναν πιο βαθύ τρόπο. Οπότε θεωρούμε ότι σίγουρα η εν λόγω εργασία καλύπτει ένα σημαντικό κενό στον σχετικό βιβλιογραφικό προβληματισμό στην ελληνική γλώσσα, που αφορά την μελέτη της ιδιαίτερης προσπάθειας της Τουρκίας να αποκομίσει πολλαπλά οφέλη στο σύστημα της Βόρειας Αφρικής αλλά και να αποκτήσει συγκεκριμένα ερείσματα στον πληθυσμό. Για αυτό και επιλέγουμε να δούμε το ζήτημα αυτό υπό τον πυλώνα του πολιτισμού.

Έτσι μέσα από την συλλογή διαφόρων στοιχείων που αφορούν την δραστηριοποίηση της Τουρκίας στις προς εξέταση χώρες από ανοικτές πηγές, επιχειρούμε να εξάγουμε συμπεράσματα για το βαθμό διείσδυσης ανά χώρα προκειμένου να καταλήξουμε ποιες είναι οι γενικότερες επιδιώξεις της Τουρκίας στην περιοχή. Η βιβλιογραφία που επιλέχθηκε βρίσκεται στην ελληνική, την αγγλική και την τουρκική γλώσσα.

Πιο συγκεκριμένα μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι κοινός τόπος της επιλεγμένης βιβλιογραφίας είναι ότι η Τουρκία εφαρμόζει την εξωτερική της πολιτική με σκοπό την ισχυροποίηση της θέσης της στο περιφερειακό της σύστημα, ουσιαστικά με σκοπό να ηγεμονεύσει σε αυτό. Η τουρκική εξωτερική πολιτική καθορίζεται από το δόγμα του νέο-οθωμανισμού, το οποίο και πρωτοεισήχθη από τον καθηγητή Νταβούτογλου, και υποστηρίζει

ότι η Τουρκία θα πρέπει να αξιοποιήσει την οθωμανική της κληρονομία με σκοπό να υπερισχύσει σε μια γεωγραφική περιοχή στην Ευρύτερη Μέση Ανατολή, στην Κεντρική Ασία και την Κασπία. Σε αυτή τη θεώρηση το κυβερνών κόμμα ΑΚΡ εντάσσει και την ισλαμική διάσταση, με την έννοια ότι η Τουρκία θα πρέπει να ηγηθεί του μουσουλμανικού κόσμου. (Μάζης, Τρούλης)

Σε αυτό το σκεπτικό εντάσσεται και η προσπάθεια για τουρκική διείσδυση στα κράτη της Βορείου Αφρικής που εξετάζουμε σε αυτή την εργασία (Μάζης, Kerel, Ρακκάς, Τζιάρρας). Ιδιαίτερη μνεία στην βιβλιογραφία δίνεται στην ενίσχυση των προσπαθειών από την τουρκική πλευρά για παρέμβαση κατά τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης (δεσμοί με την κυβέρνηση Μόρσι, ισχυροί δεσμοί με τις ισλαμικές δυνάμεις σε Λιβύη, Αλγερία, Τυνησία) (Yuksel, Eksi, Batur). Ένα αρκετά σημαντικό στοιχείο της εν λόγω τουρκικής πολιτικής αποτελεί η χρησιμοποίηση του πολιτιστικού πυλώνα αλλά και πιο συγκεκριμένα διαφόρων φορέων και δομών του τουρκικού κράτους που δρουν στα πλαίσια της νέο-οθωμανικής αλλά και ισλαμικής τουρκικής κρατικής πολιτικής (Μάζης, Τουλουμάκος, Ξένος, Τουγκάλ, Kharief).

Η εν λόγω προσπάθεια για πολιτιστική διείσδυση ρίχνει βάρος στην επίκληση του οθωμανικού παρελθόντος της περιοχής της Βορείου Αφρικής, την αξιοποίηση του σουνιτικού ισλάμ, την οικονομική ενίσχυση των περιοχών αυτών, την προβολή της τουρκικής γλώσσας και του τουρκικού πολιτισμού (λόγω χάρη με την προβολή τουρκικών τηλεοπτικών παραγωγών), την δημιουργία τουρκικών εκπαιδευτικών οργανισμών, την ενίσχυση της αεροπορικής διασύνδεσης των περιοχών με την Τουρκία, γενικότερα την ενίσχυση της τουρκικής παρουσίας στην περιοχή. (Kharief, Σκουτέρης, Akgun, Ozkan).

Παράλληλα, από την σχετική βιβλιογραφική αναζήτηση φάνηκε ότι η τουρκική ηγεσία προχώρησε σε συνεργασία, ιδίως κατά τα έτη της λεγόμενης Αραβικής Άνοιξης αλλά έως και σήμερα, με την ισλαμιστική οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων με σκοπό την πολλαπλασιαστική ισχύ που έχει αυτή η συνεργασία για την εξυπηρέτηση των σκοπών του τουρκικού κράτους, με την έννοια ότι και οι σκοποί της εν λόγω οργάνωσης ομοιάζουν σε ορισμένα επίπεδα. Αυτό φάνηκε με πιο άμεσο τρόπο στην Λιβύη και στην Αίγυπτο (Μάζης, Τρούλης, Πατραγάς, Νικολάου, Ρακκάς, Μπέτσεφ, Σαήντ).

Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο που καθορίζει και το θέμα που εξετάζουμε είναι και η αντιπαραθετική δράση δύο αντίθετων δυνάμεων στα πλαίσια του αραβο-ισλαμικού κόσμου. Πιο συγκεκριμένα με βάση την βιβλιογραφία, σημειώνεται η σύγκρουση ανάμεσα, στην από την μία πλευρά, ιδιότυπης συμμαχίας του σιιτικού Ιράν του Κατάρ, της Τουρκίας με την συμμαχία των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων και της Σαουδικής Αραβίας. Παράλληλα εντοπίζουμε και πιο συγκεκριμένες αναφορές περί υπονομευτικής δράσης των δύο τελευταίων χωρών στην Λιβύη και στην Αίγυπτο με σκοπό το σαμποτάρισμα των τουρκικών επιδιώξεων (Μάζης, Bruno, Badi, Sons, Wise).

Σε επίπεδο υπερσυστήματος, υπάρχει η πραγματικότητα της ανοχής από την αμερικανική πλευρά διαφόρων τουρκικών ενεργειών με αντάλλαγμα την λειτουργία της χώρας ως προκεχωρημένο νατοϊκό φυλάκιο, αλλά και η στήριξη που παρείχαν στις ισλαμιστικές δυνάμεις κατά την περίοδο της Αραβικής Άνοιξης με σκοπό την ανατροπή εχθρικών καθεστώτων. Αυτή η στάση σαφώς ευνόησε, κατά την βιβλιογραφία, τα τουρκικά σχέδια (Μάζης, Μούδουρος, Κοζάνη). Από την άλλη, η Γαλλία λόγω της ιδιαίτερης της μεσογειακής πολιτικής επιθυμεί την αποδυνάμωση των τουρκικών επεκτατικών μεσογειακών βλέψεων, κάτι που την έχει οδηγήσει στην λήψη ορισμένων πρωτοβουλιών ως προς αυτή τη κατεύθυνση (συνεργασίες με Ελλάδα, Κύπρο) (Ghiles, Ζούνης). Τέλος, κατά την επιλεγμένη βιβλιογραφία, παρότι η Ιταλία διατηρεί συγκεκριμένα ενεργειακά και οικονομικά συμφέροντα στην περιοχή της Μεσογείου της χρεώνεται παθητικότητα όσον αφορά τα τεκταινόμενα στην περιοχή αυτή (Guerra).

Επιπροσθέτως, όσον αφορά την ενότητα της μεθοδολογίας, χρησιμοποιήθηκαν σχετικά βιβλία με την μέθοδο της Συστημικής Γεωπολιτικής Ανάλυσης, του καθηγητή που την εισήγαγε, του Ι. Μάζη, αλλά και μια σχετική επεξεργασία της Ξ. Δωματιώτη. Στην συνέχεια μπαίνοντας στο κεφάλαιο της συστημικής ανάλυσης αρχικά, βασιστήκαμε στα βιβλία του καθηγητή Α. Νταβούτογλου, σε σχετικό βιβλίο του Ν. Μπέτσεφ αλλά και σε μελέτη των Μάζη και Τρούλη αλλά και του Ö. Özdemir. Ύστερα, όσον αφορά την τουρκική διείσδυση στην Αφρική βασιστήκαμε σε άρθρα-μελέτες των Η. Armstrong, Α. Kharief, G. Kepel, Α. Gökhan Ercan. Για την μελέτη της δράσης των φορέων του τουρκικού κράτους που ασχολούνται με την προβολή της πολιτισμικής υπόστασης μελετήσαμε τους ιστότοπους των φορέων αλλά και την ανάλυση του Π. Τουλουμάκου.

Όσον αφορά την μελέτη της τουρκικής διείσδυσης σε κάθε χώρα μελετήσαμε τα ακόλουθα:
Αίγυπτος: S. Cagartay & M. Sievers , T. Τουγκάλ, S. Saddiki,, Λιβύη: E. Yüksel, N. Μπέτσεφ,
Τυνησία: N. Batur, A. Kharief, Μαρόκο: O. Rafi, A. Zoubeidi Αλγερία :B. Κεφαλά, Y. Zoubir.
Για τα στοιχεία που αντλήσαμε για τους δείκτες ανατρέξαμε στον ιστότοπο της ΤΙΚΑ και σε
άλλους σχετικούς ιστότοπους. Για τα στοιχεία του γεωπολιτικού υποδείγματος ανατρέξαμε σε
στοιχεία από το The Association of Religion Data Archives, στοιχεία από το πρακτορεία
Anadolu, σε μελέτη B. Akgun, M. Ozkan κ.λπ.

2. Μεθοδολογία

2.1 Περιγραφή της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε

Στην εν λόγω εργασία χρησιμοποιήθηκε η Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση (ΣΓΑ). Η ΣΓΑ, κατά τον Ι. Μάζη, αποτελεί την μέθοδο η οποία στοχεύει στην μελέτη, περιγραφή και πρόβλεψη των συμπεριφορών και των επιπτώσεων που προκύπτουν από τους αντιτιθέμενους δρώντες στο διεθνές παίγνιο ανακατανομής της ισχύος, καθώς και των ιδεολογικών μεταφυσικών που εκπορεύονται από αυτούς. Έτσι η ΣΓΑ, αποτελεί ένα εργαλείο για την διερεύνηση των διεθνών πολιτικών εξελίξεων αλλά και πίσω από αυτές, ώστε να αναδείξει τις ανακατανομές ισχύος (αμυντικές, οικονομικές, πολιτικές, πολιτισμικές) στο σύνολο του πλανήτη μας⁸. Η ΣΓΑ διαγιγνώσκει τις αναπτυσσόμενες τάσεις και προβλέπει τις δυναμικές τους στον χώρο και τον ομοιογενή χώρο. Όλα αυτά αποτυπώνονται στην δημιουργία ενός υποδείγματος των τάσεων της ισχύος⁹.

Όσον αφορά την ορολογία που αυτή η μεθοδολογία χρησιμοποιεί: **Γεωπολιτικός Παράγων** καλείται αυτός ο παράγοντας η δράση του οποίου ευθύνεται για την ανακατανομή ισχύος στο Γεωπολιτικό σύστημα και επηρεάζει συγκεκριμένους Γεωπολιτικούς Δείκτες ενός Γεωπολιτικού Πυλώνα. Ο **Γεωγραφικός Χώρος** αποτελεί την γεωγραφική αποτύπωση του θέματος που αναλύεται. **Γεωπολιτικό Υποσύστημα** ονομάζεται εκείνο το ομοιογενές εδαφικό σύνολο όπου δρα ο Γεωπολιτικός Παράγων και **Γεωπολιτικό Σύστημα** το άθροισμα των εδαφικών υποσυνόλων των Γεωπολιτικών Υποσυστημάτων. **Γεωπολιτικό Υπερσύστημα** ονομάζεται το σύνολο των πόλων διεθνούς ισχύος που επηρεάζουν την δράση του Γεωπολιτικού Παράγοντα στο εσωτερικού του Γεωπολιτικού Συστήματος. Οι **Γεωπολιτικοί**

---

⁸ Ι. Μάζη, Εφαρμογή Απλών και Σύνθετων Δεικτών των Τεσσάρων Γεωπολιτικών Πυλώνων στην Μεθοδολογία της Συστημικής Γεωπολιτικής Αναλύσεως: Η περίπτωση της Συρίας στο Ι. Μάζη, *Γεωπολιτικά Ζητήματα στην Ευρύτερα Μέση Ανατολή και Μεσόγειο*, Λειμών, Αθήνα, 2017, 253-254

⁹ Ι. Μάζη, *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής: Το νεοθετικιστικό πλαίσιο*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2012, 354

Πυλώνες και οι **Γεωπολιτικοί Δείκτες** που τους αποτελούν επιλέγονται σε κάθε ανάλυση ανάλογα με το τι επιχειρείται κάθε φορά να μελετηθεί. Ο Γεωπολιτικός Πυλώνας της Ισχύος αποτυπώνει την διάρθρωση σε τέσσερις συγκεκριμένες πτυχές άσκησης της ισχύος: Α) Άμυνα/ Ασφάλεια, Β) Οικονομία, Γ) Πολιτική, Δ) Πολιτισμός/ Πληροφορία. Οι Γεωπολιτικοί Δείκτες αποτυπώνουν το αριθμητικά στοιχεία που αποδίδουν την ανακατανομή ισχύος στο σύστημα. Πιθανόν ο Γεωπολιτικός Δείκτης μπορεί να εκφράζει και ποιοτικό μέγεθος, καταδεικνύοντας την οντολογία ανάλυσης ενός Πυλώνα Ισχύος¹⁰.

Η ΣΓΑ εκτελείται με τα εξής βήματα: στο 1^ο βήμα, εντοπίζεται και καθορίζεται ο τίτλος του προς εξέταση θέματος και προσδιορίζονται τα όρια του Γεωγραφικού Συμπλόκου που αφορά η ανάλυση, ο προς μελέτη χώρος του Συμπλόκου ως πεδίο ανακατανομής ισχύος, ο Γεωπολιτικός παράγοντας που επηρεάζει την ανακατανομή ισχύος, αλλά και τα επιμέρους Υποσυστήματα, τα Υπερσυστήματα αλλά και τα Συστήματα που αποτελούν το κύριο προς εξέταση Γεωγραφικού Συμπλόκου. Στο 2^ο βήμα, προσδιορίζονται τα πεδία γεωπολιτικής επιρροής, με την αποσαφήνιση των Πυλώνων Ισχύος (Άμυνα, Οικονομία, Πολιτική, Πολιτισμός/ Πληροφορία), εντός των οποίων θα μελετηθεί η δράση του Γεωπολιτικού Παράγοντα. Στο 3^ο βήμα επιλέγονται κατά κρίση ο σημαντικότερος ή οι σημαντικότεροι από αυτούς τους πυλώνες για να εξεταστεί¹¹.

Στο 4^ο βήμα επιχειρείται η εύρεση της συνισταμένης τάσεως ισχύος του γεωπολιτικού παράγοντος, η χρήση απλών ή σύνθετων ποσοτικών εργαλείων στατιστικής ανάλυσης. Στο 5^ο και τελευταίο βήμα, περνάμε στην φάση των συμπερασμάτων. Ουσιαστικά θα πρέπει να περιγράφουν οι γεωπολιτικές δυναμικές που διαπιστώνονται. Σκοπός μας να ανακαλύψουμε και να περιγράψουμε τις δομές, τις δράσεις, τις λειτουργίες, τις επιρροές, τις μορφές και τις δυναμικές του γεωπολιτικού παράγοντος¹².

---

¹⁰ Ξ. Δωματιώτη, *Συστημική γεωπολιτική ανάλυση: Διεπιστημονικότητα και πολυμεθοδολογική προσέγγιση*, Λεωμίων, Αθήνα, 2018.

¹¹ Ι. Μάζη, *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών*, οπ., 368- 371.

¹² Ι. Μάζη, *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών*, οπ., 371-322.

2.2 Ανάλυση του της εξέταση θέματος με βάση την ορολογία της ΣΓΑ

Με βάση, λοιπόν, τα παραπάνω θα πρέπει να προχωρήσουμε στην ανάλυση του θέματος της εν λόγω εργασίας. Ο τίτλος είναι : η διείσδυση της Τουρκίας, ως γεωπολιτικός παράγων ανακατανομής ισχύος στο Σύμπλοκο της Βορείου Αφρικής, εστίαση στον Πυλώνα Πολιτισμός/ Πληροφορία. Έτσι ως **Γεωπολιτικός Παράγοντας** ορίζεται η πολιτιστική διείσδυση της Τουρκίας στο Γεωπολιτικό Σύστημα της Βόρειας Αφρικής. Το **Γεωπολιτικό Σύμπλοκο** στο θέμα που μελετά η εργασία μας είναι ο γεωγραφικός χώρος της Βόρειας Αφρικής. Όμως θα πρέπει να διασαφηνίσουμε ότι το Γεωπολιτικό Σύστημα της εργασίας μας δεν ταυτίζεται με το Γεωπολιτικό Σύμπλοκο καθότι η δράση του Γεωπολιτικού Παράγοντα δεν εντοπίζεται σε όλα τα κράτη που συναποτελούν τον εν λόγω γεωγραφικό χώρο. Πιο συγκεκριμένα, το **Γεωπολιτικό Σύστημα** της εργασίας συναποτελείται από τα εξής κράτη: Αίγυπτος, Λιβύη, Τυνησία, Μαρόκο, Αλγερία.

Επιπροσθέτως, επιλέγουμε να χωρίσουμε την εξέταση της επιρροής του ΓΠ σε δύο **Υποσυστήματα**: 1. Αίγυπτος-Λιβύη, 2. Τυνησία, Μαρόκο, Αλγερία. Κριτήριο για αυτήν την επιλογή είναι ότι η δράση του ΓΠ (σε συνάρτηση με άλλους παράγοντες) οδήγησε στο να υπάρξουν έντονες πολιτικές και στρατιωτικές κρίσεις στο 1^ο υποσύστημα (περίοδος Αραβικής Άνοιξης Αίγυπτος-Λιβύη) ενώ οι χώρες του 2^{ου} υποσυστήματος δεν βίωσαν έντονη πολιτική κρίση και οι εσωτερικές πολιτικές δομές περιόρισαν την δράση του ΓΠ (Τυνησία-Μαρόκο-Αλγερία). Παράλληλα, ενώ και το Σουδάν θεωρείται ότι ανήκει στην γεωγραφική περιοχή της Βόρειας Αφρικής δεν επιλέχθηκε να αναλυθεί στην εν λόγω εργασία η τουρκική διείσδυση εκεί λαμβάνει διαφορετικά χαρακτηριστικά από αυτά που επιλέγουμε να εστιάσουμε στην εν λόγω εργασία.

Ως Υπερσυστημικοί δρώντες επιλέγονται οι ΗΠΑ και η ΕΕ-Γαλλία, καθότι παρεμβαίνουν στα όρια του ΓΣ, επίσης θεωρούμε ότι ενδιαφέρονται για το προς μελέτη ΓΣ και από την δράση του ΓΠ εκεί. Πιο συγκεκριμένα σχετικά με τις Ηνωμένες Πολιτείες το προς εξέταση θέμα τις ενδιαφέρει λόγω του και του γενικότερου τους ενδιαφέρον για την Β. Αφρική, ιδίως μετά την διάλυση της κανταφικής Λιβύης και την λεγόμενη αραβική άνοιξη, ενώ για την ΕΕ επίσης την ενδιαφέρει για μια σειρά λόγους όπως πχ οι συνεχείς μεταναστευτικές ροές από αυτές τις

περιοχές αλλά και την Γαλλία λόγω των συμφερόντων της στην περιοχή και στην θέλησή της να περιορίσει την τουρκική διείσδυση που αμφισβητεί αυτά τα συμφέροντα.

Ο **Γεωπολιτικός Πυλώνας** στον οποίο θα εστιάσουμε στην μελέτη του θέματος εργασίας μας, είναι ο **Πυλώνας Πολιτισμός/ Πληροφορία**. Μέσω αυτού θα μελετήσουμε την διείσδυση της Τουρκίας στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς των χωρών της Βόρειας Αφρικής μέσω του πολιτισμού, και της θρησκευτικής πίστewος του Ισλάμ, έτσι αυτή η πτυχή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στο εν λόγω ΓΣ λαμβάνει την κυρίαρχη σημασία στο προς εξέταση θέμα.

Οι πιο συγκεκριμένοι Γεωπολιτικοί Δείκτες που επιλέχθηκαν είναι :

- 1) Δημογραφικά και εθνοθρησκευτικά δεδομένα των περιοχών (αναλύοντας την τουρκική θέληση για στρατηγική χρήση αυτών)
- 2) Διάφορα προγράμματα χρηματοδοτούμενα από το τουρκικό κράτος αλλά και θρησκευτικού τύπου δραστηριότητα(πχ ΤΙΚΑ, Yunus Emre υπό την έννοια όχι της υπαγωγής στον οικονομικό πυλώνα αλλά των δυναμικών που αυτές οι δράσεις δημιουργούν στον πολιτιστικό πυλώνα),
- 3) Διακρατικές συμφωνίες
- 4) Συναντήσεις κυβερνητικών αξιωματούχων και άλλες κινήσεις με διπλωματικό χαρακτήρα (πχ δηλώσεις κ.λπ.)

2.3 Περιγραφή της έρευνας

Στην παρούσα μελέτη εστιάζουμε στην διαπίστωση ότι υφίσταται ανακατανομή ισχύος στο εξεταζόμενο γεωγραφικό Σύμπλοκο της Βόρειας Αφρικής, η οποία και προκύπτει ως τέτοια και από την δράση της Τουρκίας προς αυτή τη κατεύθυνση, με μια πλούσια δραστηριοποίηση με γνώμονα τον επηρεασμό των πληθυσμών με βάση το κοινό στοιχείο του Ισλάμ. Έτσι εξετάζουμε το πως ο γεωπολιτικός παράγων-της τουρκικής γεωπολιτικής διείσδυσης με πολιτιστικά κριτήρια, δημιουργεί ανακατανομή ισχύος στα υποσυστήματα Αίγυπτος-Λιβύη και Τυνησία-Μαρόκο-Αλγερία. Η μελέτη φυσικά κινείται με βάση τον πολιτιστικό πυλώνα ισχύος.

Η έρευνα κινήθηκε στην μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας που συλλέξαμε (συγγράμματα, άρθρα, μελέτες) αλλά και στις ανοικτές πηγές του διαδικτύου αλλά και από τα ίδια τα στοιχεία που οι τουρκικοί κρατικοί οργανισμοί δίδουν στην δημοσιότητα για την δραστηριοποίηση τους (πχ ιστότοπος ΤΙΚΑ κ.λπ.), από τις οποίες και συλλέξαμε τους Γεωπολιτικούς Δείκτες που χρησιμοποιήσαμε σε αυτή την εργασία. Σκοπός μας ήταν μέσω της επεξεργασίας αυτών των στοιχείων υπό το πρίσμα της ΣΓΑ να εξαγάγουμε συμπεράσματα κριτικού τύπου για την τουρκική παρουσία στις προς εξέταση περιοχές.

Επίσης, έγινε η προσπάθεια να εν λόγω στοιχεία που υποδηλώνουν προσπάθεια πολιτιστικής διείσδυσης να μην ιδωθούν αποκομμένα μόνο από την πλευρά της πολιτιστικής διπλωματίας, αλλά με δυναμικό τρόπο, διαπλεκόμενα με τις γενικότερες εξελίξεις στην περιοχή που εξετάζουμε και στις γενικότερες γεωπολιτικές πραγματικότητες που διαμορφώνονται. Διότι πέραν όλων των άλλων η τουρκική δράση στην περιοχή δεν είναι μονοσήμαντη, δεν αφορά μόνο την παρέμβαση με βάση τον πολιτιστικό πυλώνα, αλλά λόγω χάρη και αυτό της οικονομίας αλλά και της άμυνας. Αλλά σε αυτή την εργασία επιλέξαμε να διαπιστώσουμε με εναργέστερο τρόπο τον αντίκτυπο με βάση τον πολιτιστικό πυλώνα, ο οποίος εν προκειμένω, δεν θα μπορούσε παρά να διαπλέκεται με την πραγματικότητα του Ισλάμ που επηρεάζει την πλειοψηφία του πληθυσμού στις προς εξέταση χώρες.

Τα βασικά ερωτήματα τα οποία καλείται αυτή η εργασία να απαντήσει είναι τα εξής:

- Σε ποια πλαίσια κινείται η προσπάθεια της Τουρκίας για διείσδυση στις χώρες της Βόρειας Αφρικής σε επίπεδο πυλώνα πολιτισμού;
- Τι επιθυμεί ακριβώς να επιτύχει με αυτή τη διείσδυση;
- Προκαλούν οι ενέργειες (έμμεσες ή άμεσες) της Τουρκίας ανακατανομή ισχύος στο προς εξέταση Σύμπλοκο;

2.4 Ερευνητικοί περιορισμοί-προϋποθέσεις

Για την εκπόνηση της εν λόγω διπλωματικής εργασίας, τίθενται οι παρακάτω προϋποθέσεις:

A. Ο πυρήνας της τουρκικής εξωτερικής (αλλά και εσωτερικής) πολιτικής θα παραμείνει όμοιος, με βάση το δόγμα του νέο-οθωμανισμού, και την στόχευση η Τουρκία να καταστεί ισχυρή περιφερειακή δύναμη.

B. Η στάση ΕΕ και ΗΠΑ και άλλων μεγάλων δυνάμεων, θα παραμείνει η ίδια απέναντι στην Τουρκία.

Γ. Το παγκόσμιο σύστημα σε επίπεδο συσχετισμών δυνάμεων, συμμαχιών και διεθνών οργανισμών δεν θα μεταβληθεί σε μεγάλο βαθμό.

Δ. Η σταθερότητα στην περιοχή που μελετάμε θα συνεχίσει να βρίσκεται εν αμφιβόλω, με την εστία της αναταραχής προς το παρόν εντοπισμένη στην Μέση Ανατολή, με παράγωγά της να επηρεάζουν τις χώρες τις Βόρειας Αφρικής.

3. Γεωπολιτική Ανάλυση

3.1 Το γενικό πλαίσιο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής : Νέο-οθωμανισμός και ισλαμισμός

Ουσιαστικά το στοιχείο που καθορίζει την τουρκική πολιτική και στην Βόρεια Αφρική είναι η διακηρυγμένη από την τουρκική πολιτική ελίτ, θέση για επέκταση της και στην εν λόγω περιοχή. Για να φτάσουμε όμως στο σήμερα και στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που αυτή λαμβάνει θα πρέπει να αναφερθούμε και στην άνοδο του κυβερνώντος κόμματος ΑΚΡ, που αποτελεί τον κυβερνητικό φορέα που με βάση τα ιδιαίτερα ιδεολογικά χαρακτηριστικά που τον χαρακτηρίζουν, στα οποία η έννοια του Ισλάμ έχει κεντρικό ρόλο, διαμορφώνει και την πολιτιστική στρατηγική προσαρμοσμένη στα πλαίσια των χωρών της Βορείας Αφρικής που εξετάζουμε.

Στην Τουρκία το ρεύμα του πολιτικού ισλάμ, που ευαγγελίζονταν να φέρει στην κεντρική πολιτική σκηνή τις κορανικές και ισλαμικές αρχές, γνώρισε άνοδο την δεκαετία του 1970 παράλληλα με την δημιουργία μιας συντηρητικής αστικής τάξης μέχρι και την δεκαετία του 1980¹³. Μέσα από αυτό το πλαίσιο προήλθαν κομματικοί σχηματισμοί όπως το ισλαμιστικό Κόμμα της Ευημερίας¹⁴ του Νετζμεντίν Ερμπακάν που ευδοκίμησαν πολιτικά. Έτσι υπό αυτούς τους όρους, καταλήγουμε το 2002 στην άνοδο του ΑΚΡ και του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στην εξουσία.

Μέσα από αυτήν την πολιτική μήτρα, του ΑΚΡ, αναδείχτηκε και ο Αχμέντ Νταβουτογλου ο οποίος σε μεγάλο βαθμό καθόρισε την στρατηγική σκέψη της Άγκυρας. Το ιδεολογικό πλαίσιο

---

¹³ Ν. Μπέτσεφ, *Η Τουρκία του Ερντογάν: Πως μια χώρα απομακρύνθηκε από την δημοκρατία και την δύση* (Μτφρ Σ. Τριανταφύλλου), Πατάκης, Αθήνα, 2022, 31.

¹⁴ Refah Partisi

που έθεσε ο καθηγητής και πρώην ΥΠΕΞ Αχμέτ Νταβούτογλου¹⁵ και στην περίπτωση της Βόρειας Αφρικής είναι αυτό που καθοδηγεί την εκεί τουρκική πολιτική. Ουσιαστικά κεντρική έννοια είναι το πως η τουρκική ισχύς θα ενισχυθεί μέσα από την αξιοποίηση της ισλαμικής έννοιας της επέκτασης του Ντάρ Αλ Ισλάμ¹⁶ στο σημερινό παγκόσμιο σύστημα. Κατά τον Νταβούτογλου η Τουρκία πρέπει να αξιοποιήσει ότι βρίσκεται γεωγραφικά στο επίκεντρο της Αφρο-Ευρασίας, και ότι η ιστορική κληρονομιά της οθωμανικής περιόδου μπορεί να αξιοποιηθεί ως δούρειος ίππος για την τουρκική εισδοχή στην Ευρύτερη Μέση Ανατολή, στην Κασπία αλλά και την Κεντρική Ασία. Παράλληλα, πολιτιστικά η Τουρκία μπορεί να αξιοποιήσει συγγένειες και δεσμούς με λαούς (πχ τουρκογενείς δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας). Παράλληλα, ενεργειακά η Τουρκία θα πρέπει να επιδιώξει την αυτονομία της, αξιοποιώντας και την γεωγραφική της θέση¹⁷.

Κύριο στοιχείο αυτής της πολιτικής είναι η λεγόμενη ήπια ισχύς: τουτέστιν η αξιοποίηση από το τουρκικό κράτος του πυλώνα του Πολιτισμού/ Πληροφορία. Αυτό επιτυγχάνεται με την δημιουργία κρατικών οργανισμών που είναι επιφορτισμένοι να θέσουν εις πέρας αυτή την αξίωση αλλά και να συμβάλλουν γενικότερα στην εξυπηρέτηση των τουρκικών κρατικών συμφερόντων: η Τούρκικη Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού (TIKA), τα πολιτιστικά κέντρα Yunus Emre, η Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων (Diyanet İşleri Başkanlığı), η Διεύθυνση για τους Απόδημους Τούρκους και Συναφείς Κοινότητες (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı) με την χορήγηση υποτροφιών, επιχειρηματικές κοινότητες όπως η TUSKON αλλά και η παραγωγή και προώθηση τηλεοπτικών παραγωγών κ.λπ.¹⁸.

---

¹⁵ Ιδίως δια των βιβλίων *Το στρατηγικό βάθος; Η διεθνής θέση της Τουρκίας* και *Εναλλακτικές κοσμοθεωρίες Η επίδραση της Ισλαμικής και της Δυτικής κοσμοθεωρίας στην πολιτική θεωρία*, τα οποία υιοθετήθηκαν ουσιαστικά σε πολλά σημεία κατά την χάραξη της εξωτερικής πολιτικής από το τουρκικό κράτος.

¹⁶ Κόσμος του Ισλάμ

¹⁷ I. Mazis and M. Troulis, *Turkey's political influence in Libya and the weaponization of the Muslim Brotherhood*, Dado Center Journal, (15/08/2021), <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/research/turkey-s-political-influence-in-libya-and-the-weaponization-of-the-muslim-brotherhood/>, (η.π. 10/1/2024)

¹⁸ Ö. Özdemir, Arap Baharı ve Türk Dış Politikası στο U. Keser και G. Ak (επιμέλεια), *Ateşten Gömlek Türk Dış Politikası*, Άγκυρα, 2017, 264- 275.

Ενδεικτικά ο συνεργάτης για χρόνια του προέδρου Ερντογάν Ιμπραήμ Καλίν έχει επίσης αναφέρει:

Στην ευρύτερη ευρωασιατική μάζα, ο κοινός παρονομαστής¹⁹ για τους Τούρκους, τους Κούρδους, τους Βόσνιους, τους Αλβανούς, τους Κιρκάσιους, τους Αμπχάζιους, τους Άραβες, τους Αζέρους, τους Καζάκους, τους Κιργίζιους, τους Ουζμπέκους, τους Τουρκμένους και άλλες εθνοτικές ομάδες, καθώς και τις αρμενικές, ελληνικές, εβραϊκές και ασσυριακές κοινότητες, είναι η οθωμανική εμπειρία που έχουν μοιραστεί και χτίσει μαζί²⁰.

Η εν λόγω θεώρηση έχει γίνει γνωστή ως Νέο-Οθωμανισμός²¹. Θεωρείται ότι είναι ένα δόγμα εξωτερικής πολιτικής που ανάγεται στις αντιλήψεις του προέδρου Οζάλ το 1991 και του λεγόμενου ρεύματος των Δεύτερων Δημοκρατών²². Κατά αυτήν την λογική η Τουρκία θα πρέπει να καταστεί ηγέτης του μουσουλμανικού και τουρκικού κόσμου, στοχεύοντας στην ενίσχυσή της σε όλες τις εκτάσεις της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η προσθήκη που ο Νταβούτογλου έφερε σε αυτήν την αντίληψη είναι ότι αυτή η πολιτική θα πρέπει να ρυθμίζεται με βάση της παραμέτρους που θέτουν οι μεγάλες δυνάμεις στο σημερινό παίγνιο ισχύος. Έτσι δόθηκε μεγάλη σημασία στην ύπαρξη δεσμών και συνεργασία με την ισλαμιστική οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων. Η δομή της εν λόγω ισλαμιστικής οργάνωσης ήταν ευνοϊκή καθώς διέθετε οργανώσεις, δίκτυα και επιρροή σε πάρα πολλές χώρες του αραβο-ισλαμικού κόσμου που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως στρατηγικό βάθος από την τουρκική ηγεσία στην υλοποίηση των στόχων τους.²³

Η σύνθεση αυτή του ισλαμισμού αλλά και του νέο-οθωμανισμού αποτελεί ουσιαστικά την αποτύπωση για την επιδίωξη της εξυπηρέτησης των συμφερόντων ενός τμήματος της αστικής

---

¹⁹ Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη το ιστορικό παρελθόν αποτελεί "ιστορικό βάθος" για τις γεωπολιτικές επιδιώξεις της Αγκυρας.

²⁰ Ν. Μπέτσεφ, Η Τουρκία του Ερντογάν, ο.π., 169.

²¹ Έτσι αποκλήθηκε πρώτη φορά από τον τούρκο ακαδημαϊκό Τσενγκίζ Τσαντάρ.

²² İkinci Cumhuriyetler

²³ I. Mazis and M. Troulis, Turkey's political influence in Libya and the weaponization of the Muslim Brotherhood, ο.π.

τάξης, των λεγόμενων Τίγρεων της Ανατολής, οι οποίοι και τονίζουν δεόντως τα ισλαμικά χαρακτηριστικά αλλά και την ανάγκη η Τουρκία να ηγηθεί στον ισλαμικό κόσμο²⁴. Από τις αρχές του 1990 άλλωστε έχει ιδρυθεί ο MUSIAD²⁵ ο οποίος και αποτελείται ουσιαστικά από ισλαμιστές επιχειρηματίες, δίνει μεγάλη σημασία στην προβολή του Ισλάμ, με επιχειρήσεις-μέλη από τον κατασκευαστικό τομέα, την βιομηχανία τροφίμων, την υφαντουργία κ.λπ., και ουσιαστικά αποτελεί τον φορέα που εκπροσωπεί τους κεφαλαιούχους της Ανατολίας, οι οποίοι και διαπλέκονται με το κυβερνών AKP.²⁶

Με αυτή τη στρατηγική συμφωνία η Τουρκία στοχεύει να βελτιώσει την θέση της στο γεωπολιτικό παίγνιο εργαλοποιώντας τον ισλαμισμό ώστε να επηρεάσει τμήμα του μουσουλμανικού κόσμου, να ελαχιστοποιήσει τις δικές της ανθρώπινες ή μη απώλειες στα παιδιά των μαχών, να νομιμοποιήσει την επέμβαση της στα εσωτερικά των κρατών της Βόρειας Αφρικής και όχι μόνο, και να αντιμετωπίσει πιθανές εχθρικές δυνάμεις στον μουσουλμανικό κόσμο.

3.2 Τουρκική διείσδυση στην Αφρική αλλά και ειδικότερα στην Βόρεια Αφρική

Η αφρικανική ήπειρος αποτελεί μια γεωγραφική έκταση στην οποία εδώ και χρόνια η Τουρκία έχει στοχεύσει να διεισδύσει. Το έτος 2005 το οποίο και η Τουρκία όρισε ως «έτος της Αφρικής» θεωρείται ως ορόσημο της εισδοχής της στην ήπειρο. Η εξωτερική της πολιτική έκτοτε προσανατολίστηκε πιο αποφασιστικά στην στρατηγική ανάπτυξης πολιτικών και οικονομικών σχέσεων διαμέσου και της αποστολής βοήθειας και της συνάρθρωσης εμπορικών σχέσεων με χώρες της ηπείρου. Η προεδρία Ερντογάν φρόντισε να οικοδομήσει σχέσεις με τους προέδρους

---

²⁴ Γ. Ραγκάς, Νέο- οθωμανισμός: Στον δρόμο για το νέο Σουλτανάτο στο Γ. Καραμπελιάς (Επιμέλεια) Η Τουρκία του Ερντογάν: *Νέο- Οθωμανισμός, ισλαμικός ολοκληρωτισμός και Ελλάδα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2018, 26.

²⁵ Ανεξάρτητος Σύνδεσμος Βιομηχάνων και Επιχειρηματιών

²⁶ Γ. Ξένος, Η διαχρονική επιτηδειότητα της τουρκικής πολιτικής στο Γ. Καραμπελιάς (Επιμέλεια) Η Τουρκία του Ερντογάν: *Νέο- Οθωμανισμός, ισλαμικός ολοκληρωτισμός και Ελλάδα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2018, 113.

των κρατών, να βοηθήσει τις τουρκικές εταιρίες να αποκτήσουν πρόσβαση στις αφρικανικές αγορές και να προωθήσει την Τουρκία ως αγωγό του ισλαμικού πολιτισμού στην Αφρική. Επίσης, φάνηκε ότι τα παραπάνω δημιουργήσαν δύο αντιμαχόμενα υποσυστήματα που μάχονταν και μάχονται για την αναβάθμιση της ισχύος και της επιρροής τους στην Αφρική: από την μία το υποσύστημα Αίγυπτος-Σαουδική Αραβία-Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και από την άλλη το υποσύστημα Τουρκία-Κατάρ.²⁷

Πιο συγκεκριμένα, η τουρκική διείσδυση στην αφρικανική ήπειρο αυτή έχει μεγαλώσει διαμετρικά ανά τα χρόνια: ενώ το 2009 διέθετε 12 πρεσβείες στην ήπειρο το 2021 της αύξησε σε 43 με την μεγαλύτερη να βρίσκεται στην Σομαλία. Οι άμεσες τουρκικές επενδύσεις στην Αφρική ήταν 6,6 δις δολάρια το 2021, και το 2020 η αναπτυξιακή βοήθεια από τη τουρκική πλευρά ανέρχονταν σε 8,7 δις δολάρια. Από το 2008 η Τουρκία διαθέτει την θέση του στρατηγικού συμμάχου στην Αφρικανική Ένωση (ΑΕ) ενώ έχει αναλάβει την οικοδόμηση υποδομών σε μια σειρά από χώρες αλλά και την πώληση η κατασκευή αμυντικού υλικού.²⁸

Όσον αφορά τα γεγονότα της λεγόμενης Αραβικής Άνοιξης που ξεκίνησαν το 2010 η Τουρκία τα στήριξε, προτάσσοντας επίσης τους όρους της. Σύμφωνα με έγγραφο του τουρκικού υπουργείου εξωτερικών της εποχής εκείνης στόχος ήταν: η διαδικασία μετάβασης σε νέα καθεστώτα να γίνει αναίμακτα, να μην υπάρξει ξένη επέμβαση, να εξασφαλιστεί η εδαφική ακεραιότητα τους αλλά και να μην απομακρυνθεί από την περιοχή²⁹.

Η θέση της Τουρκίας για τα τεκταινόμενα στις χώρες της Βόρειας Αφρικής μπορεί να συνοψιστεί στην παρακάτω δήλωση του Νταβούτογλου τον Μάιο του 2011 μετά από θανάσιμες συγκρούσεις στην Λιβύη με την συμμετοχή ισλαμιστικών δυνάμεων:

Ένα επαναστατικό πνεύμα, μια κουλτούρα αντίστασης έχει αναπτυχθεί στην περιοχή...

Αν δεν είχα αυτή τη θέση ή αν ήμουν νέος, θα αναφωνούσα και εγώ «Ζήτω η

---

²⁷H. Armstrong, *Turkey in Sahel*, Crisis Group, (27/07/2021), <https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/turkey-sahel>, (η.π. 10/1/2024)

²⁸ A. Kharief, *Diplomats, spies and arms dealers: Turkey's Great Game in North Africa*, Rosa Luxemburg Stiftung: North Africa Office, (06/2022), <https://rosaluxna.org/publications/diplomats-spies-and-arms-dealers-turkeys-great-game-in-north-africa/>, (η.π. 10/1/2024)

²⁹ Ö. Özdemir, *Arap Baharı ve Türk Dış Politikası*, ο.π., 269.

Επανάσταση». Αλλά εφόσον είμαστε μια μεγάλη δύναμη που διασφαλίζει τη σταθερότητα στην περιοχή, οφείλουμε να σιγουρευτούμε ότι οι άνθρωποι θα πληγούν όσο το δυνατόν λιγότερο³⁰.

Έτσι με σκοπό τα παραπάνω, οι σχέσεις της Τουρκίας με τους Αδελφούς παραμένουν ισχυρές παρόλα τα μεγάλα πλήγματα που δέχτηκε η οργάνωση. Όσον αφορά το σήμερα στην Αίγυπτο, είναι πολύ δύσκολη η δυναμική επανεμφάνισή τους λόγω της ισχύος της κυβέρνησης Σίσι, στο Μαρόκο και στην Τυνησία συμμετέχουν στο πολιτικό σύστημα ενώ στην Αλγερία είναι καταγεγραμμένη ως δύναμη της αντιπολίτευσης, στην Λιβύη η οργάνωση συμμετείχε στην μεταβατική κυβέρνηση από τον Δεκέμβριο του 2021. Έχει υποστηριχτεί ότι εδώ και 20 χρόνια το κόμμα AKP είχε σχέσεις με τους ισλαμιστές των Αδελφών Μουσουλμάνων, κάτι που θεωρείται ότι οδήγησε και στην αλλαγή της ρητορικής τους, η οποία είναι προσαρμοσμένη στα πολιτικά δεδομένα³¹. Το 2013 η Τουρκία, με τον Αχμέτ Νταβούτογλου στην θέση του Υπουργού Εξωτερικών, ενέτεινε την προσπάθειά της για διείσδυση σε ολόκληρη την αφρικανική ήπειρο, μιλώντας για μια Πολιτική Εταιρικής Σχέσης της με τις χώρες της Ηπείρου. Προωθήθηκε περαιτέρω η νέο-οθωμανική πολιτική και η επιδίωξη για την δημιουργία ενός νέου status quo με την Τουρκία να αποτελεί ηγεμονική δύναμη στην περιοχή³².

Μετά την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία τον Ιούλιο του 2016, το οποίο ο Ερντογάν το συνέδεσε με την δράση του ισλαμικού δικτύου Γκιουλέν, η τουρκική κυβέρνηση προέβη σε μια προσπάθεια εξοβελισμού του και από την Αφρική, στην οποία είχε δημιουργήσει ένα δίκτυο σχολείων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Έτσι επιστρατεύτηκαν το Ινστιτούτο Γιουνούς Εμρέ αλλά και το Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Maarif, το οποίο ανέλαβε και τα πρώην σχολεία του δικτύου Γκιουλέν. Στην περίπτωση της Βόρειας Αφρικής ο εν λόγω εκπαιδευτικός

---

³⁰ Τ. Τουγκάλ, Δημοκρατικοί Γενίτσαροι: Ο ρόλος της Τουρκίας στην Αραβική Άνοιξη στο Γ. Καραμπελιάς (Επιμέλεια) Η Τουρκία του Ερντογάν: *Νέο- Οθωμανισμός, ισλαμικός ολοκληρωτισμός και Ελλάδα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2018, 232.

³¹ I. Mazis and M. Troulis, Turkey's political influence in Libya and the weaponization of the Muslim Brotherhood, ο.π.

³² A. Gökhan Ercan, 12 Eylül'den Günümüze Türk Dışişleri Bakanları ve Türk Dış Politikasına Bakış Açıları στο U. Keser και G. Ak (επιμέλεια), *Ateşten Gömlek Türk Dış Politikası*, Άγκυρα, 2017, 20- 67.

οργανισμός διαθέτει εγκαταστάσεις στην Τυνησία (δημοτικό, γυμνάσιο αλλά και λύκειο³³). Όλοι αυτοί οι οργανισμοί είναι επιφορτισμένοι με την δημιουργία της μελλοντικής πολιτικής και οικονομικής ελίτ της Αφρικής³⁴.

Σημαντικός εταίρος της Τουρκίας σε αυτή την διαδικασία όπως προαναφέραμε, είναι το Κατάρ. Θεωρείται δε ότι Κατάρ Τουρκία και Ιράν και Αδελφοί Μουσουλμάνοι έχουν συμμαχήσει ενάντια στον άξονα Σαουδικής Αραβίας-Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων. Υπολογίζεται ότι το Κατάρ έχει χορηγήσει πολλά δις δολάρια στην τουρκική οικονομία, ενώ η Άγκυρα διαθέτει στρατόπεδο στην Ντόχα που φαίνεται να αριθμεί 5.000 στρατιώτες. Στην Λιβύη, η Ντόχα στηρίζει την Κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας που στηρίζεται και από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους. Με την δική της οικονομική αρωγή μεταφέρθηκαν χιλιάδες Σύριοι αντάρτες στην Λιβύη³⁵.

Ένα άλλο πολύ σημαντικό στοιχείο που καθορίζει σε πολύ μεγάλο βαθμό την τουρκική πολιτική στην Αφρική και πιο συγκεκριμένα στην Βόρεια Αφρική είναι το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας, το οποίο και υποστηρίζεται από την τουρκική κυβέρνηση και ουσιαστικά αποσκοπεί στην εξασφάλιση όσο το δυνατόν περισσότερου χώρου στην Ανατολική Μεσόγειο με την παράλληλη αμφισβήτηση των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών της Ελλάδας και της Κυπριακής Δημοκρατίας. Πατέρας της Γαλάζιας Πατρίδας θεωρείται ο ναύαρχος Τζιχάτ Γιαιτζί. Το ανυπόστατο τουρκολιβνικό μνημόνιο το οποίο υπογράφηκε στις 27 Νοεμβρίου 2019 ορίζει με βάση αυτή τη λογική τα θαλάσσια σύνορα μεταξύ των δύο κρατών. Το εν λόγω τουρκικό σκεπτικό περιβάλλεται επίσης από την μη υπογραφή των σχετικών συνθηκών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) αλλά και από την θεώρηση ότι τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου δεν έχουν ΑΟΖ³⁶.

---

³³ <https://tn.maarifschool.org/page/tunisia-maarif-schools>

³⁴ A. Kharief, Diplomats, spies, and arms dealers, ο.π.

³⁵ G. Kepel, *Συμμαχίες και ρήξεις: Από τη Μέση Ανατολή έως τις ευρωπαϊκές συνοικίες*, (Μτφρ Α. Κομνηνέλλη), Κλειδάριθμος, Αθήνα, 2021, 116-117.

³⁶ A. Kharief, Diplomats, spies, and arms dealers, ο.π.

Παράλληλα, το προπαγανδιστικό-πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο επενδύει η Τουρκία για την ενίσχυση της επιρροής της στην Βόρεια Αφρική είναι η επίκληση του κοινού οθωμανικού παρελθόντος. Το εν λόγω αφήγημα προωθείται με ανάλογο διαφορετικό τρόπο σε κάθε χώρα: η Αλγερία αντιμετωπίζεται ως αδελφική πολεμική δύναμη της Υψηλής Πύλης (πχ ονοματοδοσία τουρκικών πολεμικών πλοίων με ονόματα προσώπων συνδεδεμένων με την οθωμανική Αλγερία) ή λόγου χάρη στην Λιβύη δίνεται βάρος στην σημαντική πόλη Μισράτα ή γενικότερα στην δυτική Λιβύη, στην δε τουρκική κυβερνητική θεώρηση η Λιβύη αντιμετωπίζεται ως μια «μικρή Τουρκία»³⁷. Επίσης, σημαντικό παρουσία στην περιοχή έχουν και οι Τουρκικές Αερογραμμές, οι οποίες και αυτοπαρουσιάζονται ως ο φορέας που υλοποιεί τις μετακινήσεις από και προς την Αφρική και ιδίως των μεταναστών που θέλουν να μεταβούν από το κέρασ της Αφρικής στην Βόρεια Αφρική³⁸.

3.3 Φορείς-Εργαλεία άσκησης της τουρκικής πολιτικής

Όπως προαναφέραμε, για να μπορέσει να προωθήσει την παραπάνω πολιτική και στην περίπτωση της Βόρειας Αφρικής που εξετάζουμε, η Τουρκία χρησιμοποιεί μια σειρά από κρατικούς της θεσμούς και οργανώσεις. Πιο συγκεκριμένα, την Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων-Diyanet., η Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού (ΤΙΚΑ), η Ένωση Δήμων Τουρκικού Κόσμου³⁹ (TDBB), και το Ίδρυμα Γιουνούς Εμρέ⁴⁰

Η Diyanet αποτελεί ουσιαστικά τον επιφορτισμένο από το κράτος οργανισμό με την διαχείριση των θρησκευτικών ζητημάτων, είναι υπεύθυνη για την λατρεία του Ισλάμ στην Τουρκία. Ιδρύθηκε τον Μάρτιο του 1924 την περίοδο διακυβέρνησης του Ατατούρκ. Μετά όπως το πραξικόπημα του 1980 ουσιαστικά η δράση της απλώθηκε στο εξωτερικό, σε χώρες με

---

³⁷ A. Kharief, *Diplomats, spies, and arms dealers*, ο.π.

³⁸ Γ. Ρακκάς, Τουρκία: Από περιφερειακή σε παγκόσμια δύναμη στο Γ. Καραμπελιάς (Επιμέλεια) *Η Τουρκία του Ερντογάν: Νέο- Οθωμανισμός, ισλαμικός ολοκληρωτισμός και Ελλάδα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2018, 180.

³⁹ Türk Dünyası Belediyeler Birliği

⁴⁰ Yunus Emre Enstitüsü

τουρκικούς και μη, μουσουλμανικούς πληθυσμούς. Έτσι στοχεύει να δράσει στα Βαλκάνια, τον Καύκασο, την Ασία αλλά και την Αφρική. Την σημερινή εποχή, η διεύθυνση είναι επιφορτισμένη με την σύνταξη των ισλαμικών κηρυγμάτων της Παρασκευής και αναπτύσσει δραστηριότητα όπως η λειτουργία τηλεοπτικού σταθμού αλλά και μέσω κοινωνικής δικτύωσης. Η διεύθυνση σύμφωνα με τις εξαγγελίες επιχειρεί οι Τούρκοι του εξωτερικού να μην χάσουν την ταυτότητά τους αλλά και να προωθή την τουρκική αντίληψη περί Ισλάμ στις χώρες του εξωτερικού⁴¹.

Παράλληλα έχει δημιουργήσει ίδρυμα που υπάγεται σε αυτή⁴² σύμφωνα με τον ιστότοπο του δρα σε 149 χώρες συνολικά⁴³, και προχωρά στην ανοικοδόμηση τζαμιών αλλά και την παροχή βοήθειας σε χώρες σχετικά σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών, πολέμων κ.λπ. Έχουν αναπτύξει συγκεκριμένη δράση παράδοσης υλικού στο Μαρόκο και την Λιβύη για τη υποστήριξη τους μετά το ξέσπασμα φυσικών καταστροφών στις δύο χώρες με την ονομασία «Τώρα! Στεκόμαστε στο πλευρό των αδελφών μας»⁴⁴.

Η ΤΙΚΑ⁴⁵ υπάγεται σήμερα στο τουρκικό Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού. Ιδρύθηκε το 1992 ως φορέας-υπαγόμενος αρχικά στο Υπουργείο Εξωτερικών. Το 1999 υπήχθη στο γραφείο του Πρωθυπουργού. Στους σκοπούς της δημιουργίας της εμπεριέχονται: η παροχή οικονομικής, κοινωνικής, πολιτισμικής αναπτυξιακής βοήθειας σε χώρες με τουρκόφωνους πληθυσμούς, σε γειτονικές με την Τουρκία χώρες αλλά και άλλες, η ίδρυση κυβερνητικών οργανώσεων σε αναπτυσσόμενες χώρες αλλά και η διοργάνωση προγραμμάτων σε συνεργασία με τα Κέντρα

---

⁴¹ Δ. Σκουτέρης, Diyanet: Το θρησκευτικό-κατασκοπευτικό εργαλείο του Ερντογάν, *slpress.gr*, 13/08/2017, <https://slpress.gr/diethni/diyanet-to-thriskeftiko-kataskopeftiko-ergaleio-tou-erdogan/> (η.π. 10/1/2024)

⁴² Με την επωνυμία Türkiye Diyanet Vakfı

⁴³ <https://bagis.tdv.org/general-donations/general-donations-5> (η.π. 10/1/2024)

⁴⁴ Türkiye Diyanet Foundation has initiated an aid campaign for Morocco and Libya, *tdv.org*, 15/09/2023, <https://tdv.org/en-EN/turkiye-diyanet-vakfi-has-initiated-an-aid-campaign-for-morocco-and-libya/>, (η.π. 10/1/2024)

⁴⁵ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

Τουρκικού Πολιτισμού⁴⁶. Όπως θα δούμε παρακάτω έχει αναλάβει μια σειρά από πρωτοβουλίες στις χώρες που εξετάζουμε με έμφαση στον οθωμανικό αλλά και ισλαμικό πολιτισμό.

Η TDBB ιδρύθηκε το 2003 με σκοπό να διεξάγει δραστηριότητες σε χώρες και δήμους όπου ομιλείτε η τουρκική γλώσσα και οι διάλεκτοί της αλλά και σε πόλεις που έχουν δεσμούς με αυτές τις χώρες. Στα καθήκοντα της εντάσσεται και η παροχή υλικοτεχνικής υποστήριξης σε δήμους του εξωτερικού αλλά και η χρηματοδότηση έργων με πολιτιστικό χαρακτήρα. Συνεργάζεται δε για την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας με την ΓΙΚΑ⁴⁷. Στην περίπτωση που εξετάζουμε μέλος της αποτελεί ο δήμος του Ελ Αρίς στην Αίγυπτο⁴⁸.

Το Ινστιτούτο Γιουνούς Εμρέ δημιουργήθηκε ως δημόσιος οργανισμός το 2007 και πλήρης λειτουργικός στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής το 2009. Ο σκοπός λειτουργίας του εν λόγω οργανισμού έχει οριστεί ως η προβολή της Τουρκίας, της τουρκικής γλώσσας, ιστορίας και πολιτισμού, να αυξήσει τις πολιτιστικές σχέσεις με άλλες χώρες αλλά και να δημιουργήσει σχέσεις με χώρες όπου αυτό θεωρείται ότι επιβάλλεται. Τον Μάρτιο του 2010 παράρτημα του του Ινστιτούτου άνοιξε στο Καιρό και τον Απρίλιο του 2013 στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Μεταξύ άλλων το Ινστιτούτο δραστηριοποιείται στην παγκόσμια πιστοποίηση της τουρκικής γλώσσας δημιουργώντας ένα πτυχίο (TYS) κατά τα πρότυπα των αντίστοιχων της Αγγλικής ή άλλων γλωσσών⁴⁹.

3.4 Υποσύστημα Αίγυπτος-Λιβύη

Αίγυπτος

Η Αίγυπτος κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς το 1517, και θα λάβει αργότερα τους επόμενους αιώνες, οικονομικού τύπου αυτονομία. Το 1798-1801 στον σχετικό πόλεμο μεταξύ τους, οι

---

⁴⁶ Π. Τουλουμάκος, *Ανιχνεύοντας την Τουρκική Εξωτερική Πολιτική: Η δράση των κρατικών οργανώσεων στο πλαίσιο της αναπτυξιακής διπλωματίας της Άγκυρας*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο Εργασίας Νο 13/2010, 11-12.

⁴⁷ Π. Τουλουμάκος, *Ανιχνεύοντας την Τουρκική Εξωτερική Πολιτική*, οπ., 12-14.

⁴⁸ <https://www.tdbb.org.tr/?p=3932&lang=en>,

⁴⁹ M. Eksi, *The Rise and Fall of Soft Power*, οπ., 27- 34.

Οθωμανοί και οι Άγγλοι θα νικήσουν τον γαλλικό στρατό που στο μεταξύ είχε καταφτάσει στην χώρα. Ο Οθωμανός Μεχμέτ Αλί Πασά συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην συγκρότηση αιγυπτιακού κρατικού οργανισμού κερδίζοντας αυτονομία από την οθωμανική κεντρική αρχή. Στην συνέχεια το 1882 οι Βρετανοί θα καταλάβουν την Αίγυπτο. Το ξέσπασμα του Α΄ παγκοσμίου πολέμου τον επόμενο αιώνα συνέβαλε στην δημιουργία αιγυπτιακού εθνικού κινήματος. Σε αυτό το πλαίσιο θα αναπτυχθεί διαμάχη ανάμεσα στον Αιγύπτιο βασιλιά Φαρούκ και το κόμμα Γουάφτ. Παράλληλα, η ισλαμιστική οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων, που θεωρείται η μήτρα της ένοπλης ισλαμιστικής ιδεολογίας θα ιδρυθεί το 1928 και θα αναπτύξει δράση όλα τα επόμενα χρόνια μέχρι σήμερα⁵⁰.

Το 1952 με το κίνημα των Ελευθέρων Αξιωματικών ο Τζαμάλ Αμπντέλ Νάσερ θα έρθει στην εξουσία. Κατά το 1953 το Επαναστατικό Συμβούλιο υπό την ηγεσία του Νάσερ θα προχωρήσει στην κατάργηση των πολιτικών κομμάτων και στην αναστολή της Βουλής επ' αόριστον. Οι Βρετανοί θα αποσυρθούν πλήρως το 1956 από την διώρυγα του Σουέζ. Στην συνέχεια ο διάδοχος του Νάσερ, Ανουάρ Σαντάτ (1970-1981) θα αλλάξει τους πολιτικούς και οικονομικούς προσανατολισμούς της κυβέρνησης του Νάσερ. Μετά την δολοφονία του Σαντάτ την εξουσία της χώρας, ανέλαβε ο Χόσνι Μουμπάρακ (1981-2011) ο οποίος επέλεξε να προωθήσει μια σειρά από εκσυγχρονισμούς στην πολιτική ζωή.

Την περίοδο που ξεκινούσαν τα γεγονότα της λεγόμενης Αραβικής Άνοιξης, το 2011, με διαδηλώσεις ενάντια στις κυβερνήσεις των κρατών της Βόρειας Αφρικής, ο πρόεδρος Ερντογάν επιλέγοντας να παρέμβει ενεργητικά και να εκπέμψει μηνύματα, επισκέφτηκε την Αίγυπτο (τον Φεβρουάριο) αλλά και την Τυνησία. Ο Ταρίκ Ραμαντάν⁵¹ έγραψε ότι οι κινήσεις του Ερντογάν έχουν απήχηση σε Άραβες και Μουσουλμάνους και ότι θα πρέπει να παίζει σημαντικό ρόλο σε μια νέα κατάσταση στον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο. Όλα αυτά σε μια περίοδο που η

---

⁵⁰ I. Islami, Political history of modern Egypt, *ILIRIA International Review* – Vol 6, No 1 (2016), 189- 205.

⁵¹ Εγγονός του Χασάν Αλ Μπάνα, των Αδελφών Μουσουλμάνων, και ισλαμιστής διανοούμενος.

Τουρκία παρουσιαζόταν από τον αμερικανικό τύπο ως υπόδειγμα ισλαμικής χώρας με δυτικό προσανατολισμό⁵².

Μια εβδομάδα μετά το ξέσπασμα των διαδηλώσεων στο Καίρο, που σηματοδότησαν το πέρας της λεγόμενης Αραβικής Άνοιξης και από την Αίγυπτο, την 1^η Φεβρουαρίου 2011 τα γεγονότα ανάγκασαν τον Αιγύπτιο πρόεδρο Μουμπάρακ να παραιτηθεί, ενώ τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ο πρόεδρος Ερντογάν επισκέφθηκε την χώρα. Μετά την πτώση του Μουμπάρακ, τον Ιούνιο του 2012 ο Μοχάμεντ Μόρσι με το κόμμα των Αδελφών Μουσουλμάνων, Κόμμα Ελευθερίας και Δικαιοσύνης εκλέχθηκε ως νέος πρόεδρος της Αιγύπτου. Άμεσα τον Νοέμβριο του 2012 όταν και ο Ερντογάν επισκέφθηκε εκ νέου το Καίρο, η Τουρκία υπέγραψε 27 συμφωνίες και παρέτεινε δάνειο ύψους 2 δις δολαρίων στο αιγυπτιακό κράτος. Στην δεύτερη αυτή επίσκεψη, ο τούρκος πρόεδρος θα επαινέσει όσους συνέβαλαν στην κατάρρευση του προέδρου Μουμπάρακ και θα διακηρύξει ότι Τουρκία και Αίγυπτος «είναι ένα»⁵³.

Τα κυβερνώντα κόμματα των δύο χωρών παρέμειναν ιδεολογικοί συνοδοιπόροι και εταίροι στην εξωτερική πολιτική. Τούρκοι συμμετέχοντες σε δεξαμενές σκέψης μίλησαν για το τέλος της υποστηριζόμενης από την Δύση, κοσμικής τάξης πραγμάτων που καθιερώθηκε με το Κάμπ Ντέιβιντ στην Μέση Ανατολή. Η Τουρκία και η Αίγυπτος με την βοήθεια των Αδελφών Μουσουλμάνων θα έφερναν στο προσκήνιο μια νέα πραγματικότητα. Η γνωστή χειρονομία Ράμπια⁵⁴ των Αδελφών υιοθετήθηκε και από το ΑΚΡ στις συγκεντρώσεις του, ενώ μέλη των Αδελφών βρήκαν καταφύγιο στην Άγκυρα όπου και ανέπτυξαν δραστηριότητα⁵⁵.

Θεωρείται ότι παράλληλα με την ανάληψη της ηγεσίας από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους στην Αίγυπτο θα επιχειρούνταν το ίδιο στην Ιορδανία, την Γάζα (όπου στόχος ήταν να

---

⁵² Τ. Τουγκάλ, Δημοκρατικοί Γενίτσαροι: Ο ρόλος της Τουρκίας στην Αραβική Άνοιξη στο Γ. Καραμπελιάς (Επιμέλεια) Η Τουρκία του Ερντογάν: *Νέο- Οθωμανισμός, ισλαμικός ολοκληρωτισμός και Ελλάδα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2018, 214.

⁵³ S. Cagaptay & M. Sievers, Το μεγάλο παιχνίδι της Τουρκίας και της Αιγύπτου στην Μ. Ανατολή: Οι περιφερειακές δυνάμεις ετοιμάζονται για μάχη, *foreignaffairs.gr*, 09/03/2015, <https://www.foreignaffairs.gr/articles/70219/soner-cagaptay-kai-marc-sievers/to-megalo-paixnidi-tis-toyrkias-kai-tis-aigyptoy-stin-m-anatoli?page=show> (η.π. 10/1/2024)

⁵⁴ Η οργάνωση των ΑΜ υποστηρίζει ότι η χειρονομία συμβολίζει την δολοφονία 1.500 μελών σε διαμαρτυρία της στις 14 Αυγούστου 2013.

⁵⁵ Ν. Μπέτσεφ, Η Τουρκία του Ερντογάν, ο.π., 212-215.

εξοβελιστεί η Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης και να κυριαρχήσει η Χαμάς) και τον Κόλπο. Έτσι υπό την ηγεσία του Ερντογάν οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι θα ήλεγχαν αυτές τις περιοχές⁵⁶.

Παράλληλα, θα πρέπει να αναφέρουμε και στο ρόλο που η Σαουδική Αραβία έπαιξε ως αντίβαρο στην τουρκική διείσδυση στην Αίγυπτο. Η εξωτερική πολιτική του Ριάντ βασίζεται και καθορίζεται από τρεις βασικούς πυλώνες: την στόχευση για επικράτηση του βασιλικού οίκου των Σαούντ ως το μόνο νόμιμο κυρίαρχο στο εσωτερικό της χώρας, την οικονομική διείσδυση της Σαουδικής Αραβίας στις χώρες της Βορείου Αφρικής και την διασφάλιση της ισχυρής επιρροής του ουαχαμπιτισμού στον σουνιτικό κόσμο. Τα γεγονότα δε, που ξέσπασαν στις αραβικές χώρες, έθεσαν εν κινδύνω αυτές τις αρχές αλλά και τον συγκεκριμένο νομιμοποιημένο ρόλο της Σαουδικής Αραβίας στην Αίγυπτο (αλλά και την Τυνησία)⁵⁷.

Ο μεγαλύτερος φόβος του Ριάντ ήταν μία πιθανή επικράτηση των Αδελφών Μουσουλμάνων στην Αίγυπτο και οι πιθανές ανακατατάξεις που θα προκαλούσε αυτή και στο εσωτερικό της Σαουδικής Αραβίας, με την ισχυροποίηση ενός αντίστοιχου πόλου στην χώρα. Έτσι η Σαουδική Αραβία ενέκρινε ένα μεγάλο κονδύλι οικονομικής βοήθειας προς την Αίγυπτο το 2012⁵⁸, με σκοπό να ισχυροποιήσει τις μεταξύ τους σχέσεις, αντιπαραθετικά προς την προσπάθεια για τουρκική διείσδυση στην χώρα, αλλά και αντιπαραθετικά στον ανταγωνιστικό άξονα Τουρκία-Κατάρ. Στην συνέχεια, με την ανατροπή των Αδελφών Μουσουλμάνων από τις στρατιωτικές δυνάμεις στην Αίγυπτο, οι σχέσεις Αιγύπτου και Σαουδικής Αραβίας βελτιώθηκαν σε μεγάλο βαθμό⁵⁹.

---

⁵⁶ N. Batur, *Ortadoğu'nun şahları vezirleri piyonları*, Kırmızıkedî, Κωνσταντινούπολη, 2022, 237 Μάλιστα, σύμφωνα με την ίδια πηγή ο Ερντογάν είχε στηρίξει τον Αμπντολμουνίμ Αλ Φουτούχ (Abdülmünim Ebu'l Futuh) ώστε να αναλάβει την αιγυπτιακή προεδρία αλλά μετά από πίεση του στρατού ανέλαβε εν τέλει ο Μόρσι.

⁵⁷ S. Sons & I. Wise, «The Engagement of Arab Gulf States in Egypt and Tunisia since 2011: Rationale and Impact», DGAPanalyse, Nr. 9, October, 2015, 7.

⁵⁸ Η ενίσχυση έλαβε τη μορφή κατάθεσης δανείου χωρίς τόκο της τάξης των 2 δισ. (με πενταετή διάρκεια) στη Κεντρική Τράπεζα της Αιγύπτου (CBE), δωρεές φυσικού αερίου και πετρελαϊκή στήριξη.

⁵⁹ Z. Τζιάρρας, «Η διεθνής πολιτική της ευρύτερης Μέσης Ανατολής και η θέση της Τουρκίας», *Σειρά Κειμένων Πολιτικής*, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Μάρτιος 2015, 14- 15.

Παρόμοια με την αντίδραση της Σαουδικής Αραβίας ήταν και η αντίστοιχη των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων. Και τα Εμιράτα, είδαν το 2011 την άνοδο των Αδελφών Μουσουλμάνων ως μια ιδεολογικού τύπου απειλή για την εσωτερική σταθερότητα στα Εμιράτα, ανησύχησαν ότι οι αναταραχές στις αραβικές χώρες θα είχαν αρνητικά αποτελέσματα στις εκεί επενδύσεις τους, θεώρησαν ως απειλή την άνοδο της περιφερειακής ισχύος του Κατάρ⁶⁰. Για αυτούς τους λόγους τα Εμιράτα παρείχαν από το 2011 οικονομική στήριξη στην Αίγυπτο⁶¹, τεχνική βοήθεια για να προχωρήσουν μια σειρά από μεταρρυθμίσεις (λόγου χάρη στο φορολογικό σύστημα κ.λπ.), σύσφιξη των σχέσεων των στρατευμάτων των δύο χωρών, υποστήριξη για την αναβάθμιση του αιγυπτιακού εκπαιδευτικού συστήματος, ιδίως του θρησκευτικού και σειρά επενδύσεων⁶².

Μπορούμε να κατανοήσουμε ότι από τις χώρες της Βορείου Αφρικής στις οποίες μελετάμε την τουρκική στρατηγική και παρέμβαση η σημερινή αιγυπτιακή ηγεσία παραμένει η πιο καχύποπτη για αυτήν. Και αυτό λόγω της ταύτισης συμφερόντων που η τουρκική ηγεσία είχε με τους ισλαμιστές στην περιοχή ιδίως με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους και ιδίως την περίοδο που έλαβε χώρα η λεγόμενη Αραβική Άνοιξη. Μάλιστα πιο συγκεκριμένα εκ μέρους ιθυνόντων του αιγυπτιακού κράτους έχει καταγγελθεί η τούρκικη παρουσία στην Λιβύη ως καταπάτηση του διεθνούς δικαίου και ως αποκύημα των τουρκικών οθωμανικών ονειρώξεων που απειλούν τα δυτικά αιγυπτιακά σύνορα.⁶³

Στην παρούσα φάση η Αίγυπτος διαθέτει μια κοσμική πολιτική ελίτ που αντιτίθεται και σε ορισμένες τουρκικές πρωτοβουλίες. Την ίδια στιγμή υποστηρίζεται ότι η Τουρκία καθοδηγεί τους Αδελφούς Μουσουλμάνους, μετά και από σύλληψη τούρκου πράκτορα της MIT που κατηγορήθηκε ότι προμήθευε με όπλα τις παραστρατιωτικές δυνάμεις της οργάνωσης, αλλά και

---

⁶⁰ S. Sons & I. Wise, «The Engagement of Arab Gulf States in Egypt and Tunisia since 2011: Rationale and Impact», ο.π.,12-13.

⁶¹ Μετά την απομάκρυνση του Μόρσι από την διακυβέρνηση της χώρας τον Ιούλιο του 2013, τα ΗΑΕ ανακοίνωσαν ότι θα παράσχουν βοήθεια 3 δισεκατομμυρίων δολαρίων στην Αίγυπτο, κάτι που επανέλαβαν και στο μέλλον.

⁶² S. Sons & I. Wise, «The Engagement of Arab Gulf States in Egypt and Tunisia since 2011: Rationale and Impact», ο.π.,33-36.

⁶³ S. Saddiki, «The New Turkish Presence in North Africa: Ambitions and Challenges», med dialogue series no. 33 (December 2020), 1- 2.

την φιλοξενία των διωκόμενων μελών της στην Τουρκία. Τα μέλη του αιγυπτιακού τμήματος της οργάνωσης θεωρούν τον Ερντογάν πολιτικό τους μέντορα και το τουρκικό ισλαμικό κρατικό μοντέλο ως πηγή έμπνευσης.⁶⁴

Πλέον το παράνομο δίκτυο των Αδελφών Μουσουλμάνων στην Αίγυπτο φαίνεται να έχει πληγεί από την σύλληψη τον Αύγουστο του 2020 του ανώτατου καθοδηγητή Μαχμούντ Εζάντ αλλά και τον θάνατο του Ισάμ Αλ Αριάν το ίδιο έτος. Μάλιστα έχει προκύψει και διάσπαση στις τάξεις της οργάνωσης, με την δημιουργία της νέας οργάνωσης «Ανεξάρτητο Ρεύμα», οι οποίοι κατηγορούν την ηγεσία της οργάνωσης ότι δεν προστάτευσε τα φυλακισμένα μέλη της⁶⁵.

Λιβύη

Η Λιβύη ως κράτος ενοποιήθηκε το 1936 από την Ιταλία, η οποία και την ήλεγχε τότε. Τα σύνορα της ανάγονται στην οθωμανική περίοδο της κατάκτησής της και τα σύνορα της στην Σαχάρα ανάγονται στην περίοδο της αποικιοκρατίας. Πιο συγκεκριμένα για την ιστορία της: Το 1835 θα κατακτηθεί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Την περίοδο εκείνη ιδρύθηκε η Ισλαμική Αδελφότητα των Σενούσι⁶⁶, η οποία και ευαγγελίστηκε ένα πιο αυστηρό Ισλάμ⁶⁷ αλλά και την προβολή αντίστασης στους Οθωμανούς και Ιταλούς εισβολείς στην συνέχεια. Η Ιταλία θα καταλάβει την Λιβύη το 1912. Κατά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο η Αδελφότητα Σενούσι θα ταχθεί υπέρ των Συμμάχων οι οποίοι και εν τέλει κερδίζουν τις δυνάμεις του Άξονα. Μετά την νίκη τους η χώρα τίθεται υπό τετραμερή επιτροπή (Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ, ΕΣΣΔ).

---

⁶⁴ I. Mazis and M. Troulis, Turkey's political influence in Libya and the weaponization of the Muslim Brotherhood, ο.π.

⁶⁵ G. Kerel, Συμμαχίες και ρήξεις: Από τη Μέση Ανατολή ο.π., 167.

⁶⁶ Ιδρυτής της ήταν ο Μωχάμεντ Ιμπν Αλί ας Σενούσι

⁶⁷ Επιστροφή στα λεγόμενα του Κορανίου και την σούνα, και απόρριψη κάθε νεωτερισμού που έρχεται σε αντίθεση με τα γραφόμενα στο Κοράνιο

Εν τέλει η χώρα στις 24 Δεκεμβρίου του 1951 θα αποκτήσει την ανεξαρτησία της με βασιλιά τον ηγέτη της Αδελφότητας των Σενούσι Ιντρίς Α΄.⁶⁸

Αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι το 1958 η εταιρία British Petroleum εντόπισε νότια της Κυρηναϊκής κοιτάσματα πετρελαίου, γεγονός που μεγάλωνε σαφώς την γεωπολιτική σημασία της χώρας. Παρά την δημιουργία λυβικού κράτους οι βασικές κοινωνικές δομές του παρέμεναν βασισμένες στο φυλετικό σύστημα που ακόμη και σήμερα υπερισχύει στην χώρα. Μέσα σε ένα κλίμα φτώχειας, κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και υπό την επίδραση της νίκης του Αλγερινού Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου το 1962, ένα πραξικόπημα υπό τον συνταγματάρχη Μουαμάρ Καντάφι εκδηλώνεται και ανατρέπει τον βασιλιά Ιντρίς. Το νέο κράτος που προκύπτει υπό τον Καντάφι και τις νικηφόρες Επαναστατικές Επιτροπές θα ονομαστεί Λαϊκή Αραβική Λιβυκή και Σοσιαλιστική Τζαμαχίρια. Σύμφωνα με τη λογική που ευαγγελιζόταν ο Μουαμάρ Καντάφι, και κατέγραψε στο γνωστό πράσινο βιβλίο του, η χώρα διοικούνταν υπό τον ίδιο και στην συνέχεια από τις Επιτροπές στις οποίες συμμετείχε ο ίδιος ο λαός. Παράλληλα ασκούνταν κριτική σε δυτικού τύπου κρατικές δομές. Μετά το 1969 το επίσημο κρατικό αφήγημα εμπεριείχε ένα κράμα αυτοδιαχειριζόμενου σοσιαλισμού, εθνικισμού, παναραβισμού, παναφρικανισμού, των λεγομένων στο Κοράνιο που συγκροτούσαν την λεγόμενη Τρίτη Οικουμενική Θεωρία του Καντάφι. Αυτή η προσπάθεια στόχευε τον συγκερασμό αντιθέσεων και αναγκών του καθεστώτος και προσπαθούσε να εμπλέξει τον πληθυσμό. Επικαλέστηκε το Ισλάμ το οποίο και χρησιμοποιήθηκε και ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής, αλλά και τον παναφρικανισμό με την υποστήριξη όμορων κινημάτων σε άλλες αφρικανικές χώρες, αλλά με τελικό σκοπό όλων των παραπάνω τον συγκερασμό των ζητημάτων που προκύπταν από το δύσκολο φυλετικό περιβάλλον.⁶⁹

Αυτό το δύσκολο περιβάλλον προέκυπε από το γεγονός ότι οι τρεις περιοχές της Κυρηναϊκής, της Τριπολίτιδας και του Φεζάν ουσιαστικά τότε δεν ενοποιήθηκαν με την έννοια της απόκτησης της κοινής εθνικής συνείδησης από τους εκεί πληθυσμούς. Θα αναφερθούμε επιγραμματικά στις φυλές της Λιβύης: Βερβέροι Λιμπού, Άραβες-Ελ Μουραμπίτα (απόγονοι

---

⁶⁸ Β. Κεφαλά, *Βόρεια Αφρική: Εσωτερική πολιτική/ Περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2015, 216- 217

⁶⁹ Β. Κεφαλά, *Βόρεια Αφρική*, ο.π., 217- 220

αραβομουσουλμάνων), Ελ Άσφραφ (απόγονοι βασιλιά Ιντρίς Α΄), Μπάνου Χιλάλ (Φατιμίδες), Μπάνου Σλιμ, Κουλουγκλίζ (απόγονοι Οθωμανών, Τουρκμένων, Κιρκάσιων, Αλβανών, Αράβων κ.λπ.), Μπένι Φεζάν, Τουάρενγκ (νομάδες της Σαχάρες). Υπό το βασιλιά Ιντρίς αυτό το ετερογενές φυλετικό περιβάλλον είχε ως κοινό συνεκτικό στοιχείο το Ισλάμ ενώ επί Καντάφι δημιουργείται το λεγόμενο Κογκρέσο του Λαού με σκοπό την αντιπροσώπευση των φυλών σε ένα αδύναμο κράτος όπου μπορούσαν να διατηρήσουν την τοπική αυτονομία τους. Παράλληλα δόθηκε βάρος στις κοινωνικές παροχές από τα πετρελαϊκά έσοδα. Βέβαια μια σειρά από προβλήματα θα ανακύψουν από την δεκαετία του 1970 και μετά. Την δεκαετία του 1980 οι ΗΠΑ θα σκληρύνουν την στάση τους προς την Λιβύη, οι χαμηλές πετρελαϊκές τιμές θα έχουν ως αποτέλεσμα την δυσαρέσκεια και το 1985 εκδηλωθέν πραξικόπημα ανατροπής του καθεστώτος θα αποτύχει. Έτσι το καθεστώς θα οδηγηθεί σε άνοιγμα στον ιδιωτικό τομέα, και το 1993 στην ίδρυση των πρώτων ιδιωτικών τραπεζών, παράλληλα όμως οι ισλαμιστικές δυνάμεις στο εσωτερικό της χώρας έβρισκαν χώρο για μεγιστοποίηση της επιρροής τους.⁷⁰

Τον Δεκέμβριο δε του 1979 η αμερικανική πρεσβεία στην Τρίπολη καταστράφηκε από διαδηλωτές. Το 1988, στην συνέχεια, η Ουάσιγκτον την κατηγορεί επίσης για την έκρηξη σε αεροσκάφος PANAM, το 1996 και άλλα εμπορικά αντίποινα στις πετρελαϊκές επιχειρήσεις της Λιβύης τίθενται σε εφαρμογή. Εν τέλει η 11^η Σεπτεμβρίου 2001 και το κλίμα που επικράτησε παγκοσμίως έσπρωξαν και την Λιβύη να συνεργαστεί με τις ΗΠΑ, το 2003 μάλιστα καταστρέφει τα χημικά όπλα που διαθέτει, το 2004 παραδίδει δικαιώματα εκμετάλλευσης πετρελαιοπηγών σε γαλλικές, ιταλικές και βρετανικές εταιρίες. Το 2004 η ΕΕ και οι ΗΠΑ θα άρουν τις εμπορικές κυρώσεις που είχαν επιβάλει στην Λιβύη.⁷¹

Όσον αφορά την τουρκική αντίληψη για την Λιβύη, ο Νταβούτογλου έχει τοποθετήσει την Λιβύη ως εξωτερική άκρη του εγγύς εξωτερικού της Τουρκίας. Έτσι, σύμφωνα με την βιβλίο του *Το στρατηγικό βάθος: η διεθνής θέση της Τουρκίας*, η χώρα πρέπει να βρίσκεται στην καρδιά των γεωπολιτικών σχεδιασμών της Άγκυρας, διότι σε αντίθετη περίπτωση δεν θα μπορέσει να εκμεταλλευτεί τις κοινές ιστορικές, πολιτισμικές και θρησκευτικές εμπειρίες αλλά και το

---

⁷⁰ Β. Κεφαλά, Βόρεια Αφρική, ο.π., 220- 227

⁷¹ Β. Κεφαλά, Βόρεια Αφρική, ο.π., 227- 237

στρατηγικό της βάθος στην περιοχή και την γεωπολιτική της παρουσία αλλά και επιρροή. Έτσι, από το 2002 έως το 2011 παρατηρούμε μια έντονη δραστηριοποίηση της Τουρκίας σε σχέση με την Λιβύη⁷².

Το 2011 με το ξέσπασμα των γεγονότων της Αραβικής Άνοιξης και στην Λιβύη, ενώ δημόσια η Τουρκία υποστήριξε τον Καντάφι, καθότι είχε και οικονομικά συμφέροντα στην χώρα, κρατούσε διαύλους επικοινωνίας με τις δυνάμεις που συνασπίστηκαν εναντίον του. Παράλληλα, έστειλε ανθρωπιστική βοήθεια στις περιοχές που ήλεγχε του Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο, με έδρα την Βεγγάζη. Μετά την είσοδο στην αναμέτρηση στο πλευρό των αντικανταφικών δυνάμεων της Γαλλίας και της Αγγλίας με αεροπορικές επιχειρήσεις, ο στενός σύμμαχος της Τουρκίας, Κατάρ χρηματοδότησε τις επιχειρήσεις. Η Άγκυρα εισήλθε στον πολεμικό αυτό σχηματισμό. Τον Ιούνιο του 2011 αναγνώρισε το Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο ως τον νόμιμο εκπρόσωπο στην Λιβύη⁷³.

Μεταξύ 2011 και 2014 η Άγκυρα ανέπτυξε δεσμούς με τους Λίβυους Αδελφούς Μουσουλμάνους, με την συνεργασία του Κατάρ. Η κοινότητα-φυλή των Κουλούγλι στην πόλη Μισράτα⁷⁴ αποτέλεσε ένα όχημα μέσου του οποίου η Τουρκία δραστηριοποιήθηκε στην περιοχή αυτή αλλά και γενικά στην χώρα⁷⁵. Η Άγκυρα στήριξε τα επόμενα χρόνια το λιβυκό κόμμα των Αδελφών Μουσουλμάνων, Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανοικοδόμησης το οποίο και συμμετείχε την κυβέρνηση της χώρας από το 2012 έως το 2014. Ο Ερντογάν μάλιστα διόρισε τον θεολόγο Εμρουλάχ Ισλέρ ως ειδικό απεσταλμένο στην Λιβύη. Στην συνέχεια η Τουρκία ανέπτυξε μια πολύ καλή σχέση με την λεγόμενη Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας (GNA), η οποία προέκυψε μετά από διαπραγματεύσεις με τον ΟΗΕ το Δεκέμβριο του 2015⁷⁶. Θεωρείται

---

⁷²E. Yüksel, *Turkey's interventions in its near abroad: The case of Libya*, Clingendael, Policy Brief, September 2021, https://www.clingendael.org/sites/default/files/202109/Policy_brief_Turkeys_interventions_near_%20abroad_The_case_of_Libya.pdf, (η.π. 10/1/2024)

⁷³ N. Μπέτσεφ, Η Τουρκία του Ερντογάν, ο.π., 215- 217.

⁷⁴ Προέκυψαν από γάμους Οθωμανών στρατιωτών στην περιοχή με λίβυες γυναίκες.

⁷⁵ E. Yüksel, *Turkey's interventions in its near abroad*, οπ.

⁷⁶ N. Μπέτσεφ, Η Τουρκία του Ερντογάν, ο.π., 218- 219.

ότι μέχρι τότε η Τουρκία για πρώτη φορά στηρίζει με φανερό τρόπο την αντιπολίτευση ενός κράτους⁷⁷.

Στις 27 Νοεμβρίου 2019 η τουρκική κυβέρνηση υπέγραψε με την Κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας ένα μνημόνιο κατανόησης όπου θέτανε κοινά θαλάσσια σύνορα μεταξύ τους. Η εν λόγω συμφωνία που καταπατά καταφανώς τις ΑΟΖ της Ελλάδος και της Κύπρου, έχει υποβληθεί και προκριθεί στα πλαίσια του επονομαζόμενου δόγματος της Γαλάζιας Πατρίδας το οποίο προέκυψε από στρατιωτικούς κεμαλικών καταβολών (ναύαρχος Cihat Yaycı) και υιοθετήθηκε πλήρως και από το κυβερνητικό ΑΚΡ. Προς εξασφάλιση της ασφάλειας της εν λόγω κυβέρνησης με επικεφαλής τον Φαίζ Αλ Σάρατζ, η οποία μάχονταν τότε με την τις δυνάμεις του Λιβυκού Εθνικού Στρατού υπό τον Χαλίφα Χάφταρ, η Τουρκία απέστειλε εκατοντάδες Σύριων μισθοφόρων στην Μισράτα και την Τρίπολη⁷⁸.

Από την εδώ και έτη παρέμβαση της στον εμφύλιο πόλεμο στην Λιβύη η Τουρκία με την κινητοποίηση των Αδελφών Μουσουλμάνων να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της και να αυξήσει την επιρροή της. Η στρατηγική της είναι εμποτισμένη με συμβολισμούς που αναφέρονται στο οθωμανικό παρελθόν, ενώ από την άλλη παρουσιάζεται ως αντιαποικιακή δύναμη. Η Τουρκία μαζί με το Κατάρ υποστήριξαν στο λιβυκό εμφύλιο, το τοπικό τμήμα των Αδελφών Μουσουλμάνων και ισλαμικές πολιτοφυλακές που είχαν ως βάση την πόλη Μισράτα, μέρος του λεγόμενου Συνασπισμού της Αυγής της Λιβύης. Από τον Δεκέμβριο του 2015 οι δυνάμεις αυτές, μαζί με άλλες ισλαμικές και κοσμικές φατρίες στηρίζαν την GNA⁷⁹.

Επιπροσθέτως, προχώρησε στην αποστολή 2000 μαχητών, συγκροτώντας ισλαμικά τάγματα, στην Λιβύη σε τρεις φάσεις⁸⁰, στην επιχείρηση που ονομάστηκε Ομάρ Αλ Μουχτάρ⁸¹. Παράλληλα η τουρκική κυβέρνηση χρηματοδότησε και υποστήριξε τουρκικές παραστρατιωτικές όπως η SADAT AS International Defense Consulting ή την μαφιόζικη

---

⁷⁷ Ö. Özdemir, *Arap Baharı ve Türk Dış Politikası*, ο.π., 270.

⁷⁸ A. Kharief, *Diplomats, spies, and arms dealers*, ο.π.

⁷⁹ Ν. Μπέτσεφ, *Η Τουρκία του Ερντογάν*, ο.π., 393.

⁸⁰ 24 Δεκεμβρίου 2019: 300, 29 Δεκεμβρίου 2019: 350 και 5 Ιανουαρίου 2020: 1350 μαχητές.

⁸¹ Λιβυκό αντι- αποικιακό σύμβολο ενάντια στην ιταλική κατοχή της Λιβύης.

Osmanen Germania που συμμετείχαν στα γεγονότα. Υπό την χρηματοδότηση του Κατάρ η κυβέρνηση Ερντογάν παρέχει οπλισμό και στις συμμαχικές της δυνάμεις με σκοπό και να αποκομίσει οφέλη για την αμυντική της βιομηχανία αλλά και να ασκήσει παράλληλα πολιτική επιρροή. Η επιλογή κινητοποίησης ισλαμιστικών δικτύων από την Τουρκία, στοχεύει στην ελαχιστοποίηση του άμεσου κόστους για αυτήν και στην δημιουργία μίας συγκεκριμένης ισορροπίας δυνάμεων στο πεδίο⁸².

Η Άγκυρα παράλληλα φροντίζει να αξιοποιεί την παρουσία πληθυσμών, όπως προαναφέραμε, με τουρκικές ρίζες στην Λιβύη. Λόγου χάρι θεωρείται ότι τα δύο τρίτα του πληθυσμού της πόλης Μισράτα είναι τουρκικής καταγωγής. Παράλληλα τέτοιοι πληθυσμοί βρίσκονται σε πόλεις της δυτικής Λιβύης όπως και στην Τρίπολη αλλά και στην όαση Αχμπάρι⁸³ στην έρημο. Έτσι η Άγκυρα έχει ιεραρχήσει την πόλη Μισράτα και την δυτική Λιβύη, όπου και εγκαταστάθηκαν τα στρατεύματα που ήλεγχε, από τον Ιανουάριο του 2020⁸⁴.

Παράλληλα, αντίβαρο στην τουρκική διείσδυση και στην Λιβύη, από το 2011, στέκει η πολιτική των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων στην χώρα. Τα Εμιράτα προσπαθώντας να αντιμετωπίσουν και σε αυτή τη χώρα την άνοδο των Αδελφών Μουσουλμάνων παρείχαν αφειδώς στρατιωτικού τύπου βοήθεια στις δυνάμεις του Στρατηγού Χάφταρ που μάχονταν εναντίον των ισλαμιστικών δυνάμεων. Χειρίστηκαν την εν λόγω πολιτική άλλοτε με μονομερές παρεμβατισμό, άλλοτε μέσω της συμμαχικής Αιγύπτου, αξιοποιώντας τα χερσαία σύνορα Αιγύπτου-Λιβύης. Παράλληλα κινητοποίησαν και την Γαλλία ώστε να παράσχει υποστήριξη στον Χάφταρ. Βέβαια η εν λόγω πολιτική ελαττώθηκε μετά το 2021 όταν τα Εμιράτα αποφάσισαν να ενισχύσουν τις οικονομικές τους σχέσεις με την Τουρκία λόγω των γενικότερων ανακατατάξεων που πρόκυπταν από την έξοδο των Αμερικάνων από το Αφγανιστάν⁸⁵.

---

⁸² I. Mazis and M. Troulis, Turkey's political influence in Libya and the weaponization of the Muslim Brotherhood, ο.π.

⁸³ Hay al-Atrak ονομάζεται η εκεί τουρκική γειτονιά.

⁸⁴ A. Kharief, Diplomats, spies, and arms dealers, ο.π

⁸⁵ E. Badi, The UAE is making a precarious shift in its Libya policy. Here's why, *Atlanticcouncil.org*, 27/10/22, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/the-uae-is-making-a-precarious-shift-in-its-libya-policy-heres-why/> (η.π. 10/1/2024)

Όπως, προαναφέραμε η Σαουδική Αραβία έβλεπε ως αρνητική την άνοδο της τουρκικής διεισδύσεως στην Αίγυπτο, κάτι που ισχύει και για την περίπτωση της Λιβύης, που έβλεπε επίσης ως κίνδυνο την ενδυνάμωση της οργάνωσης των Αδελφών Μουσουλμάνων. Παρόλα αυτά είχε αποτελέσει έναν από τους ισχυρότερους υποστηρικτές μιας στρατιωτικής επέμβασης εναντίον του καθεστώτος Καντάφι το 2011, θέλοντας να ελέγξει τα ενεργειακά έργα στην Λιβύη και τα συνεπαγόμενα οφέλη από την μεταπολεμική ανοικοδόμηση της χώρας. Εκ των πραγμάτων οι επενδυτικές αυτές φιλοδοξίες έφεραν την Σαουδική Αραβία σε αντιπαράθεση με τα Εμιράτα. Όμως και η Σαουδική Αραβία επέλεξε να ενισχύσει την πλευρά Χάφταρ ενάντια στις ισλαμιστικές υποστηριζόμενες από την Τουρκία δυνάμεις⁸⁶.

Γεωπολιτικοί Δείκτες

Δημογραφικά στοιχεία

Το 90% του συνολικού πληθυσμού της Αιγύπτου είναι μουσουλμάνοι (περίπου 72 εκατομμύρια)⁸⁷

Το 98% του συνολικού πληθυσμού της Λιβύης είναι μουσουλμάνοι (περίπου 5,6 εκατομμύρια)⁸⁸

Συναντήσεις αξιωματούχων

Επίσκεψη τούρκου πρωθυπουργού στην Αίγυπτο και στην Λιβύη τον Σεπτέμβριο του 2011

Επίσκεψη Ερντογάν στην Αίγυπτο τον Ιούνιο του 2012 και σύσφιξη σχέσεων με την κυβέρνηση των Αδελφών Μουσουλμάνων

---

⁸⁶ A. Bruno, Tensions between Gulf States Destabilized Libya and Could Hamper Reconstruction, *gulfif.org*, 08/07/2020, <https://gulfif.org/tensions-between-gulf-states-destabilized-libya-and-could-hamper-reconstruction/> (η.π. 10/1/2024)

⁸⁷ Βλέπε <https://www.thearda.com/world-religion/national-profiles?u=73c> (η.π. 10/1/2024)

⁸⁸ Βλέπε <https://www.thearda.com/world-religion/national-profiles?REGION=0&u=132c&u=133c> (η.π. 10/1/2024)

Δράσεις ΤΙΚΑ

Αποστολή τροφίμων στην Λιβύη μετά τις φυσικές καταστροφές που την έπληξαν⁸⁹

Υπογραφή συμφωνίας για την ανακαίνισης σειράς τζαμιών⁹⁰ στην Αίγυπτο⁹¹

Διανομή τροφίμων στην Αίγυπτο⁹²

Ανοικοδόμηση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Λιβύη⁹³

Παροχή τεχνικού υλικού σε δημοσιογραφικούς οργανισμούς στην Λιβύη⁹⁴

Εκπαίδευση

Δημιουργία του Κέντρου Επαγγελματικής Κατάρτισης Λιβύης-Τουρκίας που ξεκίνησε από την ΤΙΚΑ⁹⁵.

Λειτουργία Ινστιτούτου Yunus Emre στο Καιρό της Αιγύπτου (με πρόγραμμα γνωριμία με τον τουρκικό πολιτισμό, πρόγραμμα διδασκαλίας και πιστοποίησης γνώσης της τουρκικής

---

⁸⁹ ΤΙΚΑ Helps Libya to Pick Up the Pieces After the Flood Disaster, *Tika.gov.gr*, 18/09/2023, <https://tika.gov.tr/en/detail-tika-helps-libya-to-pick-up-the-pieces-after-the-flood-disaster/>, (η.π. 10/1/2024)

⁹⁰ Πρόκειται για τα τζαμιά Hazreti Hüseyin Mosque, El Ezher Mosque, İmam Şafi Mausoleum and Mosque, Ebu Zeheb Mosque, Revak el Etrak and Sultan Mahmut Lodge στο Καιρό και τα Çorbacı Mosque and İbrahim Tirbane στην Αλεξάνδρεια.

⁹¹ ΤΙΚΑ's Mosque Restoration Projects, *Tika.gov.gr*, 27/03/2013, <https://tika.gov.tr/en/detail-tikas-mosque-restoration-projects/>, (η.π. 10/1/2024)

⁹² ΤΙΚΑ Distributes Meat to Disabled Individuals in Egypt on Eid al Adha, *Tika.gov.gr*, 02/09/2019, <https://tika.gov.tr/en/detailtika-distributes-meat-to-disabled-individuals-in-egypt-on-eid-al-adha/> (η.π. 10/1/2024)

⁹³ ΤΙΚΑ Established Education Center for Martyrs' Female Relatives in Libya, *Tika.gov.gr*, 17/11/2022, <https://tika.gov.tr/en/detailtika-established-education-center-for-martyrs%27-female-relatives-in-libya-2/> (η.π. 10/1/2024)

⁹⁴ ΤΙΚΑ Gives Support To Media Organizations, *Tika.gov.gr*, 09/04/2013, <https://tika.gov.tr/en/detail-tika-gives-support-to-media-organizations/> (η.π. 10/1/2024)

⁹⁵ ΤΙΚΑ, Libya'nın Eğitim Altyapısını Güçlendiriyor, *Tika.gov.gr*, 26/01/2024, <https://tika.gov.tr/tika-libyanin-egitim-altyapisini-guclendiriyor/> (η.π. 10/1/2024)

γλώσσας-υπολογίζεται ότι το 2015 είχε 1200 μαθητές⁹⁶) αλλά και παραρτήματος στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου

Διάφορα

Φιλοξενία ηγετών Αιγύπτιων στελεχών των Αδελφών Μουσουλμάνων μετά το 2013

3.5 Υποσύστημα Τυνησία-Μαρόκο-Αλγερία

Τυνησία

Το 1881 η περιοχή της σημερινής έκτασης της Τυνησίας βρισκόταν υπό γαλλική κατοχή. Όμως τα μεγάλα ιδεολογικά ρεύματα της εποχής, ο εθνικισμός, ο αραβισμός αλλά και ο ισλαμισμός δεν την άφησαν ανεπηρέαστη. Στις 1 Φεβρουαρίου του 1907 ιδρύεται το κίνημα των Νέων Τυνησίων από τον Αλί Μπάζ Χάμπα που εκδίδει το πολιτικό περιοδικό «Ο Τυνησίος», που επηρεάζεται έντονα από το αντίστοιχο κίνημα των Νεότουρκων αλλά και τους Αιγύπτιους εθνικιστές. Καταπνίγεται όμως από την γαλλική εξουσία και το 1920 μετεξελίσσεται στο κόμμα Ντεστούρ⁹⁷ με σκοπό την απόκτηση Συντάγματος και την αυτοδιάθεση. Το 1934 θα ιδρυθεί το Νέο-Ντεστούρ από τον Χαμπίμπ Μουργκίμπα, μετά από διασπάσεις. Το 1942 η χώρα θα καταληφθεί από τους Ναζί, ο Μπέης αλ Μονσέφ τους στήριξε αλλά στην συνέχεια επανακαταλήφθηκε από τους Γάλλους και η διοίκηση δόθηκε στον Μπέη Μωχάμεντ Αλ Αμίν που κυβέρνησε μέχρι το 1954. Από το 1952 ξεκινάει ένοπλος εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας με προεξάρχοντα τον Χαμπίμπ Μπουργκίμπα. Εν τέλει μετά από πολιτικές και διπλωματικές διεργασίες δίδεται στην χώρα ανεξαρτησία στις 2 Μαρτίου 1956 με πολίτευμα τη βασιλεία την οποία και τελικά καταργεί θριαμβευτικά ο νικητής των εκλογών που γίνονται το 1957 Μπουργκίμπα.⁹⁸

---

⁹⁶ M. Eksi, *The Rise and Fall of Soft Power*, ο.π., 30.

⁹⁷ Στα αραβικά Σύνταγμα

⁹⁸ Β. Κεφαλά, *Βόρεια Αφρική*, ο.π., 200-203

Στην συνέχεια οικοδομείται ένα μονοκομματικό πολιτικό σύστημα, με τον Μουργκίμπα μάλιστα να κατορθώνει το 1975 συνταγματική αλλαγή που τον καθιστά ισόβιο πρόεδρο της Τυνησίας. Ο πολιτικός προσανατολισμός που υιοθέτησε ήταν γενικά φιλοδυτικός, έκανε σημαντικές αλλαγές στον οικογενειακό κώδικα, ενίσχυσε τον ρόλο των γυναικών, διατήρησε σχέσεις με Γαλλία και ΗΠΑ. Παράλληλα το καθεστώς χρησιμοποίησε τον αναπτυσσόμενο στην χώρα ισλαμισμό ως εργαλείο ώστε να ανακόψει τον αναδυόμενο ριζοσπαστισμό στα τυνησιακά πανεπιστήμια. Παράλληλα άρχισε να μεγαλώνει η φτώχεια, οι οικονομικές δυσκολίες και η κοινωνική αναταραχή. Έτσι ανέπτυξε την δεκαετία του 1970 μια σειρά από ανοίγματα στην ιδιωτική πρωτοβουλία και τα ξένα κεφάλαια. Το 1983 ξεσπάνε οι λεγόμενες ταραχές του ψωμιού με πολλούς νεκρούς και τελικά αποσύρονται οι αυξήσεις στις τιμές του ψωμιού που είχαν εξαγγελθεί. Τελικά ο Μουργκίμπα θα ανατραπεί από τον στρατηγό Ζιν ελ Αμπεντίν Μπέν Άλι στις 7 Νοεμβρίου του 1987. Ο νέος ηγέτης της χώρας δεν νομιμοποίησε το ισλαμιστικό κόμμα και έτσι οι ισλαμιστές τέθηκαν σε κατάσταση ημι-παρανομίας. Το καθεστώς παρά την πορεία διάνοιξης της οικονομίας που επιχείρησε ακολούθησε το μοτίβο μονοκομματικού καθεστώτος. Διατήρησε δε άριστες σχέσεις με την Γαλλία και άλλες δυτικές χώρες και απέκτησε εμπορικές σχέσεις με την ΕΕ αλλά παράλληλα και με τις χώρες του λεγόμενου ανατολικού μπλοκ και την Κίνα.⁹⁹

Το 1980 η Λιβύη ενίσχυσε την εξέγερση στην πόλη Γκάφσα, γεγονός που την έφερε σε αντιπαράθεση με την Τυνησία. Ενώ πλέον το 2010 θα ξεσπάσουν στην χώρα νέες ταραχές του ψωμιού, με αποτέλεσμα τον Ιανουάριο του 2011 να ανατρέψουν τον Μπέν Άλι, με τους ισλαμιστές να ενδυναμώνονται σημαντικά.¹⁰⁰

Κατά το ξέσπασμα της λεγόμενης Αραβικής Άνοιξης¹⁰¹, όταν διαδηλώσεις στην χώρα ξεκίνησαν τον Δεκέμβριο του 2010¹⁰², η χώρα κράτησε στάση αναμονής, αλλά τον Ιανουάριο του 2011 χαιρέτησε την «δημοκρατική αλλαγή». Τότε ουσιαστικά, επέστρεψε από την εξορία

---

⁹⁹ Β. Κεφαλά, Βόρεια Αφρική, ο.π., 203- 212

¹⁰⁰ Β. Κεφαλά, Βόρεια Αφρική, ο.π., 212- 213

¹⁰¹ Να αναφέρουμε ότι κατά τα διαρρεύσαντα αρχεία Wikileaks η πρεσβεία των ΗΠΑ στην χώρα είχε σχέσεις με το κόμμα Ενάχτα πολλά χρόνια πριν το 2010: : N. Batur, Ortadoğu'nun şahları vezirleri piyonları, ο.π., 297.

¹⁰² Θεωρείται ότι καθοριστικό ρόλο στην επέκταση σε όλη την χώρα των γεγονότων έπαιξε το δίκτυο Al Jazeera

ο Ρασίντ Γκανούσι το κόμμα του οποίου, Κίνημα Ισλαμικής Τάσης¹⁰³ κέρδισε στις εκλογές στις 23 Οκτωβρίου 2011, και ανέλαβε την θέση του πρωθυπουργού και σχημάτισε συνασπισμό κομμάτων για να αναλάβει την διακυβέρνηση¹⁰⁴. Έκτοτε το τουρκικό κυβερνητικό κόμμα και το τουρκικό κράτος βάθυναν τις σχέσεις τους με το κόμμα, έτσι τον Μάρτιο του 2012 ο πρόεδρος Αμπντουλάχ Γκιούλ εξήρε την λεγόμενη Επανάσταση του Γιασεμιού, η οποία κατά την άποψή του συνδύασε το Ισλάμ με την δημοκρατία, ενώ από την άλλη ο Γκανούσι εξήρε την πορεία του ΑΚΡ¹⁰⁵.

Στις 30 Σεπτεμβρίου 2012 έδωσε ομιλία στο 4^ο τακτικό συνέδριο του ΑΚΡ όπου δήλωσε ότι το κόμμα έφερε την Τουρκία ξανά στην καρδιά της ισλαμικής όμα μετά από 100 χρόνια¹⁰⁶. Επίσης, θα πρέπει να αναφέρουμε εδώ ότι το ίδιο έτος και ο τότε τунήσιος Πρόεδρος Μονζέφ Μαρζούκι ανέφερε ότι η Τουρκία είναι ένα μοντέλο που μπορούμε να ακολουθήσουμε διότι απέδειξε κατά την άποψή του ότι το Ισλάμ και η Δημοκρατία μπορούν να συνδυαστούν¹⁰⁷. Ο Πρόεδρος Ερντογάν έχει επανειλημμένα αναφέρει ότι έχει μελετήσει και εφαρμόσει θετικά συμπεράσματα από την εμπειρία του τунησιακού πολιτικού ισλάμ και από τις ιδέες του Ραχίντ Γκανούσι, του ιδρυτή του κόμματος Ενχάντα¹⁰⁸.

Παράλληλα η Άγκυρα, αξιοποιώντας και το οθωμανικό παρελθόν της Τунησίας προσπάθησε να την προβάλλει την χώρα ως μια «μικρή Τουρκία»¹⁰⁹.

---

¹⁰³ Ενάχτα (Ennahda), ουσιαστικά το παράρτημα των Αδελφών Μουσουλμάνων στην χώρα. Ενδεικτικά σύμφωνα με τον ιδεολογικό του πυρήνα η τунησιακή κοινωνία πρέπει να ακολουθήσει τις ισλαμικές επιταγές, ενώ η δημοκρατία είναι απλά ένα εργαλείο σε αυτή τη διαδικασία: N. Batur, Ortadoğu'nun şahları vezirleri piyonları, ο.π.,294.

¹⁰⁴ N. Batur, Ortadoğu'nun şahları vezirleri piyonları, ο.π., 285.

¹⁰⁵ N. Μπέτσεφ, Η Τουρκία του Ερντογάν, ο.π., 211-212.

¹⁰⁶ N. Batur, Ortadoğu'nun şahları vezirleri piyonları, ο.π.,292.

¹⁰⁷ N. Batur, Ortadoğu'nun şahları vezirleri piyonları, ο.π., 287-288.

¹⁰⁸ S. Saddiki, «The New Turkish Presence in North Africa, ο.π., 3.

¹⁰⁹ A. Kharief, Diplomats, spies, and arms dealers, ο.π.

Μαρόκο

Το 1912 η χώρα έγινε γαλλικό προτεκτοράτο, με τμήματα της επίσης να παραχωρούνται στην Ιταλία και στην Ισπανία, με την υπογραφή της Συνθήκης του Φεζ. Το σύνολο της χώρας το 1930 πέρασε στον έλεγχο της Γαλλίας. Και σε αυτή τη χώρα θα αναπτυχθεί εθνικιστικό κίνημα με την ονομασία Νέοι Μαροκινοί με τελικό αίτημα την αυτοδιάθεση. Αυτό το ρεύμα τροφοδότησε την δημιουργία δέκα χρόνια μετά του κόμματος Ιστικλάλ¹¹⁰. Μετά τον Β΄ΠΠ η γαλλική διοίκηση πίεσε τον μαροκινό σουλτάνο να υπογράψει μεταρρυθμίσεις, με αποτέλεσμα το 1951 να ξεσπάσουν αναταραχές και τους Γάλλους να εξορίζουν τον Μωχάμεντ τον 5^ο. Το 1955 ο Σουλτάνος επιστρέφει και με τις συμφωνίες Σέλ-Σαιν-Κλού που υπογράφηκαν στις 6 Νοεμβρίου του 1955 το Μαρόκο γίνεται ανεξάρτητο βασίλειο, και επίσημα το 1956. Η βασιλεία νομιμοποιείται στα μάτια του λαού. Η χώρα παράλληλα ακολουθεί φιλοδυτική πολιτική και συνάπτει σχέσεις με Γαλλία και ΗΠΑ. Ο επόμενος βασιλέας που θα αναλάβει το 1961 ο Χάσαν ο 2^{ος} θα εξουσιάσει για 38 έτη με συγκεντρωτικό τρόπο. Αυτός ήταν που έθεσε το ζήτημα διεκδίκησης της Δυτικής Σαχάρας.¹¹¹

Τη δεκαετία του 80 ο Χάσαν επέβαλε σειρά μεταρρυθμίσεων βάσει του ΔΝΤ, με αποτέλεσμα την αύξηση της τιμής βασικών αγαθών που οδήγησε στις ταραχές του ψωμιού το 1981. Ο βασιλιάς προχώρησε σε ανοίγματα επιτρέποντας την λειτουργία μη κυβερνητικών οργανώσεων και το 1988 συγκρότησε κυβέρνηση με κόμμα της αντιπολίτευσης, μια πολιτική που ονομάστηκε εναλλακτική πολιτική¹¹². Στις εκλογές του 1997 συμμετείχαν επίσης αντιπολιτευτικά κόμματα. Το 1999 ο επόμενος βασιλιάς που θα αναλάβει θα είναι ο Μωχάμεντ ο 5^{ος}, ο οποίος θα προχωρήσει σε μια σειρά οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Όμως η πραγματικότητα ήταν ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού λειτουργούσε εκτός των πλαισίων της λεγόμενης επίσημης εθνικής οικονομίας καθότι δεν μπορούσε να συμμετάσχει σε αυτή διότι οι όροι ήταν δυσβάστακτοι. Μεγάλες κατηγορίες του πληθυσμού ήταν οικονομικά περιθωριοποιημένες. Όμως η μοναρχία φρόντισε να χειριστεί την κατάσταση επιδέξια ώστε να μην αμφισβητηθεί η εξουσία της. Ήλεγχε απόλυτα τους θρησκευτικούς θεσμούς μέσω της

---

¹¹⁰ Ανεξαρτησία

¹¹¹ Β. Κεφαλά, Βόρεια Αφρική, ο.π., 184- 187

¹¹² Alternance politique

νομιμοποίησης των ισλαμικών κομμάτων με σκοπό την μεγαλοποίηση της συσσωρευμένης λαϊκής δυσαρέσκειας, ακολούθησε εκσυγχρονιστική και παραδοσιακή πολιτική, επιλεκτικά ενσωμάτωσε πολιτικούς αντιπάλους στο σύστημα ενώ υπέσκαπτε την λειτουργία των πολιτικών κομμάτων, στην συγκεντρωτικότητα της διοίκησης, της έννοιας του *makhzen*¹¹³. Όμως παράλληλα με όλα αυτά έχουμε και την ανάπτυξη του ισλαμισμού στη χώρα.¹¹⁴

Τον Μάιο του 2003 παρατηρούμε πέντε εκτεταμένες επιθέσεις αυτοκτονίας στην Καζαμπλάνκα από μια μαροκινή ουαχαμπίτικη οργάνωση. Το ισλαμιστικό Κόμμα της Δικαιοσύνης και της Ανάπτυξης θεωρήθηκε ως μητρική οργάνωση των ισλαμιστών. Ενώ επίσης και η Αλ Καϊντα έχει αναπτύξει την δράση της στην περιοχή. Όσον αφορά τα εξωτερικά ζητήματα το Μαρόκο αντιμετωπίζει ζητήματα με την Ισπανία λόγω της εισροής μεταναστών.¹¹⁵

Και στην περίπτωση του Μαρόκο η Τουρκία προωθεί την θέαση τουρκικών τηλεοπτικών θεαμάτων, όπου και προβάλλεται ο λεγόμενος τουρκικός τρόπος ζωής. Οι τουρκικές αυτές σαπουνόπερες είναι ενσωματωμένες στο πλαίσιο μιας τυποποιημένης μορφή παραγωγής δυτικότροπων τηλεοπτικών σειρών. Ωστόσο, την ίδια στιγμή, εκφράζουν την διαφορετικότητα και την κουλτούρα του τουρκικού πολιτισμού. Με αυτό τον τρόπο από το 2007 η Τουρκία έχει καταστεί πιο συχνός τουριστικός προορισμός για τους κατοίκους του Μαρόκο, αλλά και στην προβολή μιας θετικής εικόνας για την Τουρκία στην συνείδηση των Μαροκινών¹¹⁶.

Κεντρικό ρόλο στην τουρκική παρέμβαση στο Μαρόκο λαμβάνει η προσπάθεια για προβολή των κοινών παραδόσεων όπως αναφέρεται στην ορολογία του τουρκικού ΥΠΕΞ. Θεωρείται δε ότι η επίσκεψη του τούρκου πρωθυπουργού τον Ιούνιο του 2013 στο Μαρόκο και η υπογραφή μιας κοινής δήλωσης για την εγκαθίδρυση μιας στρατηγικού τύπου συνεργασίας έχει εντείνει

---

¹¹³ Υποδηλώνει την διοίκηση με έμμεσο τρόπο μέσω κοινωνικών και πελατειακών σχέσεων και συμμαχιών τοπικών παραγόντων που πρόσκεινται στο παλάτι

¹¹⁴ Β. Κεφαλά, Βόρεια Αφρική, ο.π., 187- 192

¹¹⁵ Β. Κεφαλά, Βόρεια Αφρική, ο.π., 192- 196

¹¹⁶ O. Rafi, Reinventing Hybridity in a Globalized Context: The Case of Turkish Soap Operas and Their, Reception in Morocco, *Insight Turkey* 2020, Vol. 22, No. 2,197-217

τις σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες, ιδίως στο οικονομικό επίπεδο¹¹⁷. Επίσης από το 2011, το κόμμα ΑΚΡ έχει στενές σχέσεις με το ιδεολογικά συγγενικό Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης¹¹⁸ του Μαρόκο το οποίο και τα προηγούμενα χρόνια κατείχε κυβερνητικές θέσεις από το 2011 έως το 2021. Επίσης και οι κυβερνήσεις των δύο χωρών ενεπλάκησαν στην αντιπαράθεση στην Λιβύη και στήριξαν την κυβέρνηση του GNA¹¹⁹.

Αλγερία

Τον 16^ο αιώνα ήταν υπό οθωμανικό έλεγχο ενώ τον 19^ο αιώνα θα κατακτηθεί από την Γαλλία (1830-1870). Η Γαλλία υποσχέθηκε στις 31 Ιουλίου του 1954 ότι θα παραχωρήσει ανεξαρτησία στο Μαρόκο αλλά όχι στην Αλγερία, αυτό πυροδότησε την εθνικοαπελευθερωτική αλγερινή εξέγερση τον Νοέμβριο του 1954. Μετά από ένα μακρύ και επίπονο αγώνα η Αλγερία επέτυχε την ανεξαρτησία της το 1962 με τις συμφωνίες του Εβιάν. Οι δυνάμεις του Μετώπου Εθνικής Απελευθέρωσης της Αλγερίας (FLNA) που επικράτησαν στράφηκαν εναντίον των Αλγερινών που στήριζαν τους Γάλλους και εναντίον των δυνάμεων του Εθνικιστικού Κινήματος Αλγερίας (MNA). Ένας τρίτος στρατός που είχαν δημιουργήσει οι Αλγερινοί στην Τυνησία και το Μαρόκο ο Στρατός Εθνικής Απελευθέρωσης (ALN) κατέλαβε με πραξικόπημα την εξουσία τον Ιούνιο του 1962. Το κράτος που οικοδομήθηκε βασίστηκε πολύ στον στρατό. Το 1965 ανατρέπεται ο Άχμεντ μπέν Μπέλλα από τον Χουαρί Μπουμεντιέν που θήτευσε μέχρι το 1979, όταν και τον διαδέχθηκε ο επίσης στρατιωτικός Σάντλι Μπεντζεντίντ, μέχρι το 1991.¹²⁰

Ταραχές ξέσπασαν το 1988 ύστερα από απεργιακές κινητοποιήσεις που είχαν τις ρίζες τους στην μείωση των εσόδων από τα πετρελαιοειδή, είχε προηγηθεί από το 1985 η εγκατάλειψη από την κυβέρνηση του μοντέλου της σχεδιασμένης οικονομίας και η μετάβαση στο μοντέλο της αγοράς. Στο νέο σύνταγμα της χώρας αναφερόταν ότι εγκαταλείπεται το σοσιαλιστικό

---

¹¹⁷ Relations between Türkiye and Morocco, Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-morocco.en.mfa> (η.π. 10/1/2024)

¹¹⁸ Justice and Development Party

¹¹⁹ A. Zoubeidi, Morocco and Turkey Are Seeking a Sustainable Partnership, *politicstoday.org*, 12/11/2021, <https://politicstoday.org/morocco-and-turkey-are-seeking-a-sustainable-partnership/> (η.π. 10/1/2024)

¹²⁰ Β. Κεφαλά, Βόρεια Αφρική, ο.π., 170- 175

μοντέλο και δινόταν ελευθερίες. Το 1989 και επίσημα η χώρα υιοθετεί πολυκομματικό σύστημα και με ισλαμικά κόμματα, που είχαν υποστήριξη από την πλευρά της Σαουδικής Αραβίας. Παράλληλα οι ισλαμιστικές οργανώσεις συγκροτούσαν παράλληλες παρακρατικές υποδομές όπου εντοπιζόνταν κενά στην υγεία, στην εκπαίδευση και αλλού. Η επίσημη θρησκεία της χώρας ήταν το Ισλάμ και το καθεστώς ήταν ανεκτικό στην διάδοση του πολιτικού Ισλάμ, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως αντίβαρο στις αριστερές και άλλες δυνάμεις. Στις εκλογές του 1991 το Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας (FIS) είχε μεγάλη απήχηση. Όμως μετά το γεγονός ότι αυτό το κόμμα βγήκε εκτός νόμου πυροδότησε εμφύλιο πόλεμο. Η Ένοπλη Ισλαμική Ομάδα (GIA) και ο Στρατός Ισλαμικής Σωτηρίας (AIS) δρούσαν ένοπλα. Ο εμφύλιος συνεχίστηκε και μετά το 1999 που η κυβέρνηση έδωσε αμνηστία σε όσους ισλαμιστές θα παρέδιδαν τα όπλα. Στις 29 Σεπτεμβρίου 2005 η κυβέρνηση διοργάνωσε δημοψήφισμα με ερώτημα αν θα έπρεπε να χορηγηθεί αμνηστία και να προχωρήσει η συμφιλίωση με θετικό συντριπτικό αποτέλεσμα. Τότε τελειώνει ο εμφύλιος.¹²¹

Από την ίδρυση του το AKP είχε σχέσεις με το κόμμα Κίνημα της Κοινωνίας για την Ειρήνη ή Χαμάς¹²² το οποίο επίσης πρόβαλε την έννοια της Ισλαμικής Δημοκρατίας και το πολιτικό Ισλάμ. Παράλληλα, η τουρκική κυβέρνηση έδωσε σημασία στην Αλγερία και την σημαντική της θέση στη περιοχή του Μαγκρέμπ, με την οποία και υπέγραψε και Σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας το 2006. Ιδίως δε μετά τα γεγονότα της αραβικής ανοίξεως και τη δυσμένεια που έπεσαν οι σχέσεις της με την Αίγυπτο, η Τουρκία στράφηκε ακόμα περισσότερο προς την Αλγερία, ο πρόεδρος Ερντογάν επισκέφτηκε την χώρα για να κλείσει μια σειρά από συμφωνίες τον Νοέμβριο του 2014 και τον Φεβρουάριο του 2018¹²³.

Η Άγκυρα έχει φροντίσει να προβάλλει ιδιαίτερα τα τουρκικά τηλεοπτικά προγράμματα στην Αλγερινή τηλεόραση τα οποία εκτιμάται ότι έχουν επηρεάσει τους Αλγερινούς να αναπτύξουν θετική εικόνα για την Τουρκία αλλά και να ταξιδέψουν σε αυτήν. Παράλληλα, αξιοποιείται η

---

¹²¹ Β. Κεφαλά, Βόρεια Αφρική, ο.π., 175- 183

¹²² Movement of Society for Peace (MSP)

¹²³ Y. Zoubir, *Turkiye and Algeria: A promising evolution*, Middle East Council on Global Affairs, Issue Brief, June 2023, <https://mecouncil.org/publication/turkiye-and-algeria-a-promising-evolution/>, (η.π. 10/1/2024)

τουρκική καταγωγή ορισμένων πληθυσμών στην χώρα αλλά και η τουρκική καταγωγή¹²⁴ ορισμένων Αλγερινών ονομάτων¹²⁵.

Και στην Αλγερία η Τουρκία προβάλλει σε πολιτισμικό επίπεδο δεόντως το οθωμανικό παρελθόν. Για παράδειγμα, στις 20 Νοεμβρίου 2018 το αλγερινό Υπουργείο Πολιτισμού και η Τουρκική Πρεσβεία εγκαινίασαν ένα μνημείο για τον Ορούτς Ρείς στο Αλγέρι¹²⁶. Στην τελετή που ήταν παρόν και η φρεγάτα TCG Oruç Reis του τουρκικού πολεμικού ναυτικού. Αποτελεί δε τμήμα της κλάσης φρεγατών Barbaros, μαζί με άλλα πλοία των οποίων τα ονόματα συνδέονται με την οθωμανική Αλγερία (Ορούτς Ρείς, Μπαρμπαρός Πασά, Κεμάλ Ρείς και Σαλάχ Ρείς). Παράλληλα το ίδιο έτος εγκαινιάστηκε το μεγάλο τζαμί Κετσαούα στο Αλγέρι¹²⁷.

Γεωπολιτικοί Δείκτες

Δημογραφικά στοιχεία

Το 99% του συνολικού πληθυσμού της Τυνησίας είναι μουσουλμάνοι (περίπου 10,1 εκατομμύρια)¹²⁸

Το 99% του συνολικού πληθυσμού του Μαρόκο είναι μουσουλμάνοι (περίπου 33,6 εκατομμύρια)¹²⁹

---

¹²⁴ Λόγου χάρη Stambouli, Turki, Kara, Derradji, Zmirli, Demirdji, Bachtarzi, Khaznedji, Karadaniz, Baba Ali.

¹²⁵ Y. Zoubir, *Turkiye and Algeria: A promising evolution*, ο.π.

¹²⁶ Oruç Reis ή Baba Aruj για τους Αλγερινούς. (1474–1518) Ναύαρχος, υπήρξε μπέης του Αλγερίου και μπεηλέρμπεης (ανώτερος κυβερνήτης) στη Δυτική Μεσόγειο, επί κατοχής της περιοχής από την Οθωμανική αυτοκρατορία.

¹²⁷ A. Kharief, *Diplomats, spies, and arms dealers*, ο.π.

¹²⁸ <https://www.thearda.com/worldreligion/nationalprofiles?REGION=0&u=225c&u=132c&u=133c> (η.π. 10/1/2024)

¹²⁹ <https://www.thearda.com/world-religion/national-?REGION=0&u=155c&u=225c&u=132c&u=133c> (η.π. 10/1/2024)

Το 99% του συνολικού πληθυσμού της Αλγερίας είναι μουσουλμάνοι (περίπου 34,6 εκατομμύρια)¹³⁰

Συναντήσεις αξιωματούχων

Επίσκεψη τούρκου πρωθυπουργού στην Τυνησία τον Σεπτέμβριο του 2011

Συνάντηση Τούρκου Προέδρου Αμντουλάχ Γκιούλ με τον Ρασίντ Γκανουσί τον Μάρτιο του 2012 στην Τύνιδα της Τυνησίας

Επίσκεψη του τούρκου πρωθυπουργού τον Ιούνιο του 2013 στο Μαρόκο και υπογραφή μιας κοινής δήλωσης για την εγκαθίδρυση μιας στρατηγικού τύπου συνεργασίας ανάμεσα στις δύο χώρες¹³¹

Δράσεις ΤΙΚΑ

Παροχή εργαλείων και εξοπλισμού σε γυναίκες της φυλής Τουαρέγκ που ασχολούνται με παραδοσιακές χειροτεχνίες στην πόλη Canet, νοτιοανατολικά της Αλγερίας από την [ΤΙΚΑ](#)

Κατασκευή από την [ΤΙΚΑ](#) ένα τηλεοπτικού στούντιο υψηλής τεχνολογίας για το Τυνησιακό Πρακτορείο Ειδήσεων (TAP)

Δημιουργία Αίθουσας διαφόρων χρήσεων στο Πανεπιστήμιο Μοχάμεντ ο Πέμπτος στην Ραμπάτ του Μαρόκο¹³²

---

¹³⁰<https://www.thearda.com/worldreligion/nationalprofiles?REGION=0&u=4c&u=155c&u=225c&u=132c&u=133c> (η.π. 10/1/2024)

¹³¹ Relations between Türkiye and Morocco, Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-morocco.en.mfa> (η.π. 10/1/2024)

¹³² Mohammed V University Multi-Purpose Auditorium in Morocco was put into service by Deputy Prime Minister Prof. Dr. Numan Kurtulmuş, *Tika.gov.gr*, 11/09/2015, https://tika.gov.tr/en/detail-mohammed_v_university_multi_purpose_auditorium_in_morocco_was_put_into_service_by_deputy_prime_minister_prof_dr_numan_kurtulmus/ (η.π. 10/1/2024)

Δημιουργία του Αλγερινού Κέντρου Οθωμανικών Σπουδών στο Αλγέρι¹³³

Ανακαίνιση τζαμιού Κετσαούα στο Αλγέρι¹³⁴

Ανακαίνιση τζαμιού Κετσιόβα στο Αλγέρι¹³⁵

Ανακαίνιση χώρου προσευχής στην περιοχή Ρελιζανέ στην Αλγερία¹³⁶

Κατασκευή μνημείου για τον Οθωμανό Ορούτς Ρέις στο Αλγέρι¹³⁷

Εκπαίδευση

Λειτουργία Ινστιτούτου Yunus Emre στη Ραμπάτ του Μαρόκου, στην Τύνιδα της Τυνησίας και στο Αλγέρι της Αλγερίας (με παρόμοια δραστηριότητα με το αντίστοιχο ινστιτούτο στο Καίρο)

Λειτουργία δημοτικού, γυμνασίου και λυκείου στα πλαίσια του τουρκικού εκπαιδευτικού οργανισμού Maarif στην Τυνησία (συνολικά τέσσερα σχολεία στην χώρα).

Παροχή 480 υποτροφιών σε Αλγερινούς φοιτητές (1992-2019)¹³⁸

---

¹³³ TİKA Established the Algerian Center for Studies on the Ottoman Heritage in Algiers, *Tika.gov.gr*, 04/07/2022, https://tika.gov.tr/en/detailtika_established_the_algerian_center_for_studies_on_the_ottoman_heritage_in_algiers/ (η.π. 10/1/2024)

¹³⁴ The Restoration of the Ketchaoua Mosque is a Point of Pride for Turkey, *Tika.gov.gr*, 27/01/2018 https://tika.gov.tr/en/detailthe_restoration_of_the_ketchaoua_mosque_is_a_point_of_pride_for_turkey/ (η.π. 10/1/2024)

¹³⁵ The Protocol Regarding The Restoration Of The Keçiova Mosque In Algeria Has Been Signed, *Tika.gov.gr*, 10/09/2013, https://tika.gov.tr/en/detailthe_protocol_regarding_the_restoration_of_the_keciova_mosque_in_algeria_has_been_signed/ (η.π. 10/1/2024)

¹³⁶ TİKA Continues to Protect Our Cultural Heritage in Algeria, *Tika.gov.gr*, 25/06/2021, https://tika.gov.tr/en/detail-tika_continues_to_protect_our_cultural_heritage_in_algeria/ (η.π. 10/1/2024)

¹³⁷ The Oruç Reis Memorial was inaugurated in Algeria on the 500th anniversary of his martyrdom, *Tika.gov.gr*, 27/11/2018, https://tika.gov.tr/en/detailthe_oruc_reis_memorial_was_inaugurated_in_algeria_on_the_500th_anniversary_of_his_martyrdom/ (η.π. 10/1/2024)

¹³⁸ <https://twitter.com/MFATurkiye/status/1214279452164870145> (η.π. 10/1/2024)

3.6 Υπερσυστημικοί δρώντες

ΗΠΑ

Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου το 1990, οι ΗΠΑ αντιμετώπιζαν την Τουρκία ως ένα κράτος που θα μπορούσε να καλύψει το κενό που δημιουργούταν από την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Οι ΗΠΑ θεώρησαν ότι ο πιο πρόσφορος τρόπος να θεμελιώσουν την θέση τους στην Ευρασία είναι να στηρίξουν την Τουρκία αντιπαραθετικά προς άλλες χώρες (βλέπε Ρωσία, Κίνα). Έτσι παρουσιάστηκε ως μια χώρα μοντέλο ανάπτυξης στην Ευρασία. Αυτή η πραγματικότητα έπαιξε καθοριστικό παράγοντα η Τουρκία να αναπτύξει νέα προσέγγιση για τη στρατηγική της, στην Κεντρική Ασία, στην Μέση Ανατολή αλλά και τη Βόρεια Αφρική¹³⁹.

Έτσι, όπως έχει υποστηριχθεί και παλαιότερα, ένας πολύ σημαντικός στόχος των αγγλοσαξονικών δρώντων του Υπερσυστήματος είναι η αναχαίτιση του ρωσικού και κινεζικού δρώντος στο μεσογειακό σύστημα, και σε αυτή την αναμέτρηση έχουν βρει στο παρελθόν σύμμαχο την Τουρκία, αλλά και το Κατάρ και την Σαουδική Αραβία. Η εν λόγω διαπίστωση μπορεί επηρεάζει την αμερικάνικη πολιτική οποιαδήποτε και αν είναι η κατεύθυνση της τουρκικής πολιτικής¹⁴⁰.

Η στρατηγική της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής όσον αφορά και τις χώρες της Βόρειας Αφρικής που εξετάζουμε εδώ αλλά και όσον αφορά την Μέση Ανατολή είναι η επιδίωξη για ελεύθερη ροή των ενεργειακών πόρων, η προστασία των αμερικανικών επενδύσεων αλλά και των γενικότερων αμερικανικών συμφερόντων στις χώρες του αραβικού κόσμου αλλά και η διατήρηση του status quo όσον αφορά και το Ισραήλ. Όσον αφορά τα γεγονότα που είχαν απαρχή το 2011 στήριξαν τις ανατροπές των προηγούμενων καθεστώτων, με αυξομειώσεις σε αυτή τη στήριξη. Όμως στην περίπτωση της Λιβύης ήταν ξεκάθαρη η θέληση τους για ανατροπή του καθεστώτος Καντάφι, το οποίο μετά κυρίως το 2009 είχε αλλάξει την αντιμετώπισή του και προς τις αμερικανικές δυνάμεις, οι οποίες είδαν οι όροι των ενεργειακών συμφωνιών με την

---

¹³⁹ Ν. Μούδουρος, *Διεκδικώντας την πατρίδα: Η Τουρκοκυπριακή αντιπολίτευση την περίοδο 1964- 2004*, Ψηφίδες, Θεσσαλονίκη, 2022, 284- 285

¹⁴⁰ Ι. Μάζης- Β. Μπαλαφούτα, *Γεωπολιτική Πραγματικότητα στο δίπολο Ελλάδας- Κύπρου: Λύσεις και Αλλοθι*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2014, 37.

χώρα να γίνονται δυσμενείς. Έτσι οι ΗΠΑ, η Βρετανία και η Γαλλία διεξήγαγαν στρατιωτικές επιχειρήσεις στην χώρα με αποτέλεσμα την δημιουργία αστάθειας και την άνοδο των ισλαμιστικών δυνάμεων στην χώρα¹⁴¹.

Γενικότερα, υπάρχει η άποψη ότι οι ΗΠΑ αξιοποίησαν τα γεγονότα της λεγόμενης Αραβικής Άνοιξης με σκοπό να ανατραπούν εχθρικά προς αυτές καθεστώτα όπως σε Λιβύη και Συρία ή ακόμη και σε φιλικά προς αυτή καθεστώτα όπως η Αίγυπτος, καθότι είχαν απονομιμοποιηθεί σε μη αναστρέψιμο βαθμό. Σε αυτή τη πορεία ισχυροποιήθηκαν οι ισλαμιστικές δυνάμεις με προεξάρχοντα τους Αδελφούς Μουσουλμάνους. Η τουρκική επιρροή αυξήθηκε στις χώρες της Βορείου Αφρικής όπως προαναφέραμε. Όμως, όπως είδαμε δεν προέκυψαν φιλοαμερικάνικα καθεστώτα όπως οι ΗΠΑ θα επιθυμούσαν, στις χώρες αυτές.

ΕΕ-Γαλλία

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση η κατάσταση από γεωπολιτική άποψη στην Βόρεια Αφρική είναι κρίσιμη, καθότι οποιαδήποτε είδους αστάθεια θα την επηρεάσει τοιούτοτρόπως και ιδίως αυτό που την ανησυχεί είναι δημιουργία πιθανών κυμάτων μεταναστευτικών ροών.

Ειδικότερα, η Γαλλία, λόγω και της πρώην αποικιακής παρουσίας της στην Βόρεια Αφρική (Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία) κατέχει συμφέροντα στην περιοχή και σαφώς δεν θα επιθυμούσε μια τουρκική ισχυροποίηση στην περιοχή. Από την άλλη, διαπιστώνει η Γαλλία έχει αποδυναμωθεί σημαντικά η επιρροή της στην Βόρεια Αφρική. Συμμετείχε στην διαδικασία ανατροπής του Καντάφι στην Λιβύη αλλά απέτυχε να βοηθήσει τον στρατηγό Χάφταρ να ελέγξει την εξουσία στην χώρα, κάτι που ζημίωσε την αξιοπιστία της και βοήθησε την Τουρκία να ελέγξει την κατάσταση στην χώρα. Παράλληλα, πολύ προβληματικές είναι και οι σχέσεις πλέον της Γαλλίας με την Αλγερία¹⁴².

---

¹⁴¹ Ε. Κοζάνη, Η Αραβική Άνοιξη και η Διεθνής κοινότητα, *ΚΕΔΙΣΑ*, Ερευνητική Εργασία νο. 80, <https://kedisa.gr/wp-content/uploads/2022/10/ergasia-no-80-Kozani.pdf>, (η.π. 10/1/2024)

¹⁴² F. Ghilès, Η Γαλλία χάνει την επιρροή της στη Βόρεια Αφρική, *info-war.gr*, 20/01/2022, <https://info-war.gr/i-gallia-chanei-tin-epirroi-tis-sti-vore/> (η.π. 10/1/2024)

Η μεσογειακή πολιτική ιεραρχείται ψηλά από την Γαλλία. Υποστηρίζει μια πολιτική με στόχο την σταθερότητα στην περιοχή και ειδικότερα στην Μέση Ανατολή, αλλά και διμερείς πολιτικές συμφωνίες που υιοθετούνται περισσότερο από το σχήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και λιγότερο μέσω του ΝΑΤΟ. Η γαλλική μεσογειακή πολιτική που βρίσκεται εντός του πλαισίου της ΕΕ, στοχεύει να υποστηρίξει μέσα από θεσμικά σχήματα τα κράτη της Βόρειας Αφρικής. Παράλληλα, σε μια μεσογειακή περιοχή όπου πολλές δυνάμεις μάχονται για την επικράτηση (Τουρκία, Ισραήλ, Ρωσία κ.λπ.), η Γαλλία έχει διαμορφώσει μια πολιτική που έχει στόχο της δημιουργίας μιας γεωπολιτική τάξης πραγμάτων που θα την ευνοεί. Έτσι επιθυμεί να αντιμετωπίσει τις τουρκικές επεκτατικές πρακτικές ώστε να προστατεύσει τα συμφέροντά της στην περιοχή. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι και οι ιδιαίτερες συμμαχικές σχέσεις με Κύπρο και Ελλάδα, η προώθηση των συμφερόντων της μέσω της ΕΕ αλλά και οι διμερείς της σχέσεις με δρώντες στην Μέση Ανατολή και την Βόρεια Αφρική¹⁴³.

Παράλληλα, και η Ιταλία διεκδικεί την θέση της στην περιοχή της Μεσογείου. Οι Ιταλοί ενδιαφέρονται να διατηρήσουν την ειρήνη και να προωθήσουν την σταθερότητα της περιοχής της Μεσογείου με σκοπό να αποκομίσουν ενεργειακά και άλλα οφέλη σε συνέργεια με τις χώρες της Βόρειας Αφρικής αλλά όχι μόνο (δραστηριοποίηση της ιταλικής εταιρίας ENI κ.λπ.). Και στην περίπτωση των αραβικών εξεγέρσεων του 2011 φάνηκε να μια θέλει να παρέμβει με δυναμικό τρόπο ώστε να μην πληγούν τα συμφέροντά της στην περιοχή (πχ Λιβύη), αλλά και γενικότερα της χρεώνεται ενός είδους παθητική στάση στα τεκταινόμενα στην περιοχή¹⁴⁴.

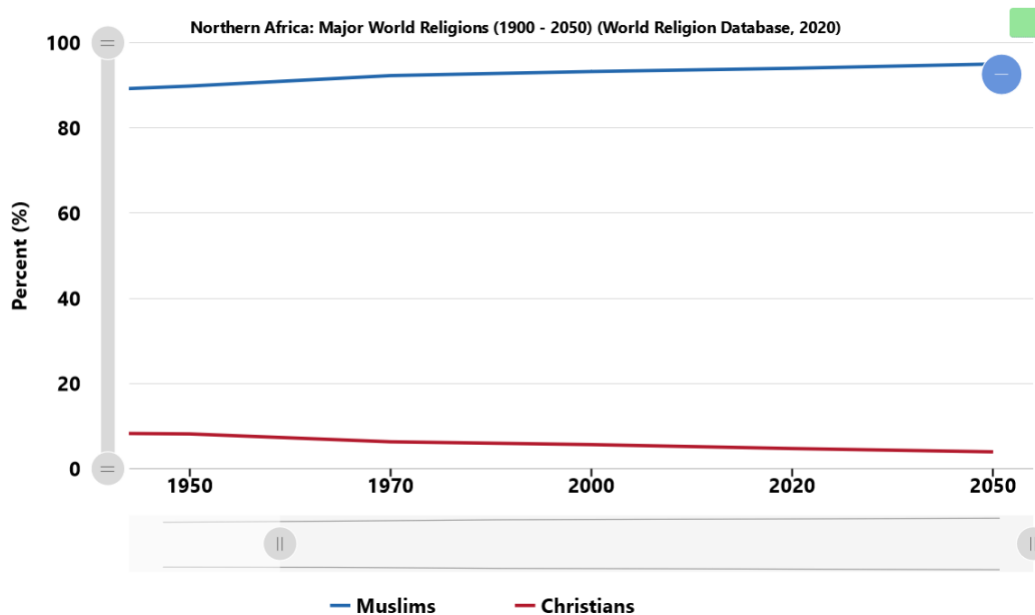
¹⁴³ Δ. Ζούνης, Η Γαλλική Εξωτερική Πολιτική στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο υπό το πρίσμα του Δομικού Ρεαλισμού, *respublica.gr*, 2021, <https://www.respublica.gr/2021/02/post/francena/>, (η.π. 10/1/2024)

¹⁴⁴ G. Guerra, Το ιταλικό «Mare Nostrum»: Πού «βρίσκεται» η Ιταλία στην Ανατολική Μεσόγειο; *kedisa.gr*, 25/09/2020, <https://kedisa.gr/%CF%84%CE%BF-%>, (η.π. 10/1/2024)

4. Γεωπολιτικό υπόδειγμα

Σε αυτό το σημείο της εργασίας μας, με βάση την μεθοδολογία της ΣΓΑ, προχωράμε στην ανάλυση των γεωπολιτικών δεικτών αλλά και των άλλων στοιχείων που συλλέχθηκαν.

Καταρχάς, όσον αφορά την θρησκευτική κατανομή των κατοίκων της Βόρειας Αφρικής:

Γράφημα 1: Ποσοστό τοις εκατό του πληθυσμού των χωρών της Βόρειας Αφρικής Χριστιανών και Μουσουλμάνων¹⁴⁵.

Παρατηρούμε στο παραπάνω ότι υπάρχει σαφώς η τάση συνεχούς αύξησης των μουσουλμάνων του ποσοστού του συνολικού πληθυσμού στις χώρες της Βόρειας Αφρικής που εξετάζουμε με τάση το 2050 (94% το 2020 και 95% το 2050) αυτός να αποτελέσει σχεδόν την πλειοψηφία του πληθυσμού των χωρών αυτών. Σαφώς η Τουρκία γνωρίζει αυτή την πραγματικότητα και για

¹⁴⁵ Στοιχεία από το The Association of Religion Data Archives, https://www.thearda.com/world-religion/national-profiles?u=11r#S_1 (η.π. 10/1/2024)

αυτό προσαρμόζει την εξωτερική της πολιτική σε αυτές τις περιοχές με βάση την επίκληση της κοινής ισλαμικής θρησκείας.

Αίγυπτος	Λιβύη	Τυνησία	Αλγερία	Μαρόκο
Ινστιτούτο Γιουνούς Εμρέ	Στρατιωτικές Βάσεις	Ινστιτούτο Γιουνούς Εμρέ	Ινστιτούτο Γιουνούς Εμρέ	Ινστιτούτο Γιουνούς Εμρέ
Έδρα ΤΙΚΑ	Έδρα ΤΙΚΑ	Έδρα ΤΙΚΑ	Έδρα ΤΙΚΑ	Επίσκεψη Ερντογάν
Επίσκεψη Ερντογάν	Επίσκεψη Ερντογάν	Επίσκεψη Ερντογάν	Επίσκεψη Ερντογάν	Πρεσβεία
Πρεσβεία	Πρεσβεία	Πρεσβεία	Πρεσβεία	Πτήσεις Τουρκικών Αερογραμμών
Πτήσεις Τουρκικών Αερογραμμών	Πτήσεις Τουρκικών Αερογραμμών	Πτήσεις Τουρκικών Αερογραμμών	Πτήσεις Τουρκικών Αερογραμμών	
		Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο Μααρίφ		

Πίνακας 1: Αποτύπωση τουρκικής παρουσίας με πολιτιστικές προεκτάσεις στις χώρες της Βόρειας Αφρικής τα τελευταία 20 χρόνια.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Στοιχεία από το πρακτορεία Anadolu, <https://www.aa.com.tr/en/info/infographic/25398>, (η.π. 10/1/2024)

Σε αυτό τον πίνακα διαπιστώνουμε ότι η Τουρκία έχει εξασφαλίσει τοιούτοτρόπως το πολιτιστικό της αποτύπωμα στις χώρες της Βόρειας Αφρικής όπως προαναφέραμε και παραπάνω με την δημιουργία εδρών των πολιτιστικών και εκπαιδευτικών οργανισμών της (TIKA, Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο Μααρίφ, Ινστιτούτο Γιουνούς Εμρέ), την ύπαρξη πρεσβειών της, τις επίσημες επισκέψεις Ερντογάν για να πραγματοποιηθούν σχετικές συμφωνίες αλλά και πτήσεις των τουρκικών αερογραμμών που συνδέουν τις χώρες αυτές με την Τουρκία.

Αίγυπτος	Λιβύη	Τυνησία
AFAD	AFAD	AFAD
IHH	IHH	IHH

Πίνακας 2: Δραστηριοποίηση τουρκικών οργανώσεων παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας και ΜΚΟ¹⁴⁷

Η Αρχή Αντιμετώπισης Καταστροφών-AFAD, στοχεύοντας ιδίως στην αποστολή υγειονομικού και όχι μόνο υλικού δραστηριοποιείται στις τρεις από τις πέντε χώρες που μελετούμε στην εργασία. Στις ίδιες χώρες δραστηριοποιείται και το Ίδρυμα Ανθρωπιστικής Βοήθειας-IHH, κυρίως σε περιοχές που δέχθηκαν φυσικές καταστροφές αλλά και σε περιοχές που επλήγησαν από πολεμικές μάχες.

¹⁴⁷ H. Aksoy, S. Cevik, N. Yasar, Visualizing Turkey’s Activism in Africa, *cats-network.eu*, 03/05/2022 <https://www.cats-network.eu/topics/visualizing-turkeys-activism-in-africa> (η.π. 10/1/2024)

	Αίγυπτος	Λιβύη	Τυνησία	Αλγερία	Μαρόκο
2005	1	1	1	1	1
2022	5	1	1	5	5

Πίνακας 3: Προορισμός πτήσεων τουρκικών αερογραμμών στις χώρες της Βόρειας Αφρικής το 2005 και το 2022¹⁴⁸.

Σε αυτό τον πίνακα παρατηρούμε την αύξηση των προορισμών των τουρκικών αερογραμμών σε τρεις από τις πέντε χώρες που μελετάμε έως το 2022. Πιο συγκεκριμένα στην Αίγυπτο, την Αλγερία και το Μαρόκο όπου αυτοί αυξάνονται αυτά τα χρόνια.

Τυνησία	7,37
Αλγερία	2,16
Αίγυπτος	2,11
Λιβύη	1,46

Πίνακας 4: Ποσά σε εκατομμύρια δολάρια, Τουρκική Επίσημη Αναπτυξιακή Βοήθεια (ODA) στις χώρες της Βορείου Αφρικής το 2020¹⁴⁹

¹⁴⁸ H. Aksoy, S. Cevik, N. Yasar, Visualizing Turkey's Activism in Africa, *cats-network.eu*, 03/05/2022 <https://www.cats-network.eu/topics/visualizing-turkeys-activism-in-africa> (η.π. 10/1/2024)

¹⁴⁹ H. Aksoy, S. Cevik, N. Yasar, Visualizing Turkey's Activism in Africa, *cats-network.eu*, 03/05/2022 <https://www.cats-network.eu/topics/visualizing-turkeys-activism-in-africa> (η.π. 10/1/2024)

Σε αυτό τον πίνακα διακρίνουμε τα μεγάλα ποσά που η Τουρκία διαθέτει στις τέσσερις από τις πέντε χώρες της Βόρειας Αφρικής που μελετούμε. Ο Δείκτης ODA αποδίδει τα χρήματα που ορισμένες χώρες επιλέγουν να αποδίδουν στις λεγόμενες αναπτυσσόμενες χώρες με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη. Μάλιστα οι τέσσερις αυτές χώρες που συναντάμε στον πίνακα βρίσκονται στις κορυφαίες 10 από την Αφρική που η Τουρκία επιλέγει να αποδώσει τέτοια οικονομική βοήθεια. Επίσης η Τουρκία είναι 9^η στην κατάταξη των χωρών που αποδίδουν τέτοια χρήματα σε αφρικανικές χώρες.

Τυνησία	4 εκπαιδευτικά ιδρύματα και 1 εστία
Λιβύη	Σύναψη επίσημων σχέσεων
Μαρόκο	Σύναψη επίσημων σχέσεων
Αλγερία	Σύναψη επίσημων σχέσεων

Πίνακας 5: Αποτύπωση τουρκικών σχολείων Maarif ή σύναψης σχέσεων με τα κράτη της Βορείου Αφρικής¹⁵⁰

Σε αυτό τον πίνακα παρατηρούμε την δραστηριοποίηση της Τουρκίας στον εκπαιδευτικό τομέα, που στην περίπτωση της Τυνησίας διαθέτει ένα ολοκληρωμένο σύστημα εκπαίδευσης (4 εκπαιδευτικά ιδρύματα και 1 εστία για τους μαθητές), και την ύπαρξη συνομιλιών με τις άλλες χώρες του Πίνακα, κάτι που θα μπορούσε να σημαίνει και την προσπάθεια και εκεί για την δημιουργία αντίστοιχων δομών. Δεν εντοπίστηκαν παρόμοιες σχέσεις με την Αίγυπτο.

¹⁵⁰ B. Akgun, M. Ozkan, Turkey's Entrance to International Education: The Case of Turkish Maarif Foundation, *Insight Turkey 2020*, Vol. 22, No. 1, 68-69.

2019	40.000 υπότροφοι
2023	61.000 υπότροφοι

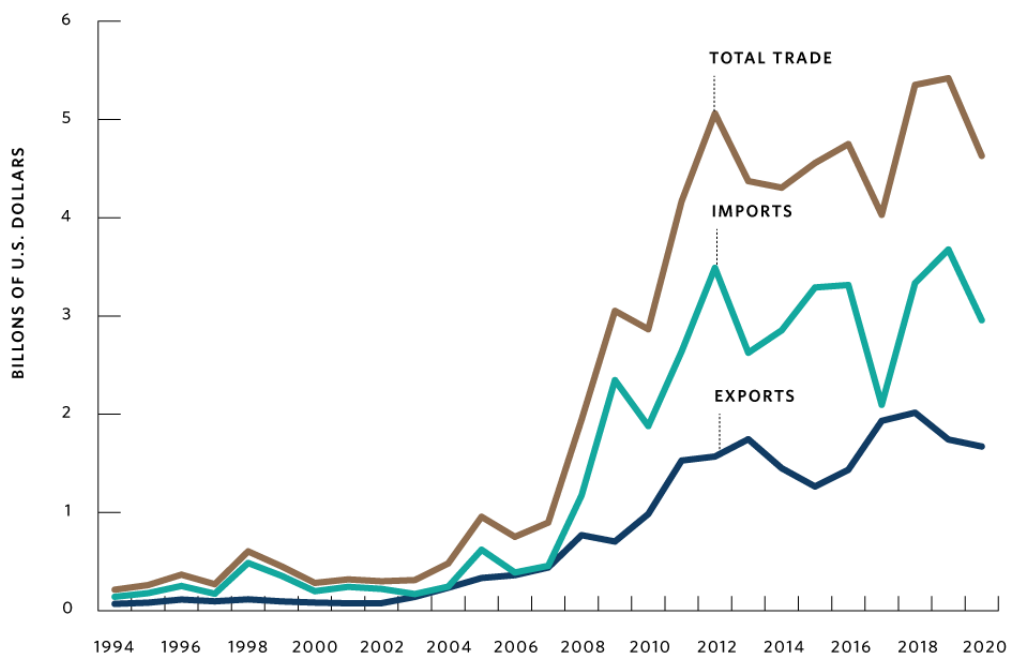
Πίνακας 6: Υπότροφοι Αφρικανοί φοιτητές στην Τουρκία

Εδώ διαπιστώνουμε ένα όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον μέσα στα χρόνια, από την Τουρκία να παράσχει υποτροφίες σε φοιτητές προερχόμενους από όλη την Αφρική, σύμφωνα με στοιχεία που η ίδια ανακοίνωσε¹⁵¹.

---

¹⁵¹ M. Aydogan, Türkiye opens research center at South African university, *Anadolu Agency*, 10/01/2023, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkiye-opens-research-center-at-south-african-university/2784435> (η.π. 10/1/2024)

FIGURE 2
Egypt's Trade With Turkey (1994-2020)

SOURCE: Based on author's calculations from UN Comtrade Database, "Egyptian Exports and Imports With Turkey (2005-2020)," United Nations Department of Economic and Social Affairs, accessed September 2021, <https://comtrade.un.org/data>.

Γράφημα 2: οικονομικές σχέσεις σε δις δολάρια της Αιγύπτου με την Τουρκία (εισαγωγές-εξαγωγές και σύνολο, 1994-1996)¹⁵²

¹⁵² Πηγή: <https://carnegie-mec.org/2021/10/19/how-egypt-and-turkey-trade-amid-tensions-pub-85584>

5. Συμπεράσματα

Με βάση όλα τα παραπάνω στοιχεία που συλλέξαμε και αναλύσαμε μπορούμε να συμπεράνουμε ότι: η τουρκική εξωτερική πολιτική έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό και κινείται με βάση τις επεξεργασίες του καθηγητή Νταβούτογλου που είδαμε παραπάνω αλλά και το σύνολο των αντιλήψεων που κωδικοποιούνται στην έννοια του νέο-οθωμανισμού. Όπως προαναφέραμε, αυτή η αντίληψη θέλει την Τουρκία να επιδιώξει να μεταβληθεί σε μια μεγάλη δύναμη, και να εκμεταλλευτεί αλλά και να ανανεώσει την κληρονομιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σε αυτήν την γενικότερη γεωστρατηγική στόχευση για επέκταση και ενδυνάμωση του τουρκικού οικονομικού και κρατικού οικοδομήματος εντάσσεται και η ειδικότερη στρατηγική στην Βόρεια Αφρική.

Βασιζόμενοι στην Γεωπολιτική Ανάλυση που διενεργήσαμε, δώσαμε το κύριο βάρος στην εργασία μας στον Πυλώνα του Πολιτισμού και της Πληροφορίας, θέλοντας να διαπιστώσουμε την πολιτιστική διάσταση της προσπάθειας για διείσδυση της Τουρκίας στις χώρες της Βορείου Αφρικής. Σκοπός, ήταν η διαπίστωση των τάσεων της γεωπολιτικής ισχύος που διαμορφώνονται από την δράση αυτού του Γεωπολιτικού Παράγοντα. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίσαμε την επιρροή που επιθυμεί να αποκτήσει και αποκτά η τουρκική προσπάθεια, προσανατολισμένη κυρίως στην επίκληση του Ισλάμ αλλά και του οθωμανικού παρελθόντος.

Όσον αφορά την Αίγυπτο, πρόκειται για την χώρα στην οποία την εξουσία ανέλαβε σχήμα υποστηριζόμενο από την οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων και συμμαχικό με την τουρκική κυβέρνηση το καλοκαίρι του 2012. Την περίοδο διακυβέρνησής τους η Τουρκία συνεργάστηκε στενά με την κυβέρνηση και υπέγραψε πολλές συμφωνίες όπως είδαμε. Επίσης, πρόβαλε το μοντέλο διακυβέρνησής της με την αναφορά στο πολιτικό Ισλάμ ως ιδανικό και για την Αίγυπτο. Η ανατροπή αυτής της κυβέρνησης από τον αιγυπτιακό στρατό χάλασε τα σχέδια για την ενίσχυση του πολιτικού ισλαμικού ρεύματος σε όλον τον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο. Επίσης, η νέα αιγυπτιακή κοσμική κυβέρνηση αντιμετώπισε στο εξής με δυσπιστία την Τουρκία.

Φαίνεται ότι παρά το μεγάλο πλήγμα που υπέστη η ισλαμιστική οργάνωση των ΑΜ στην Αίγυπτο συνεχίζεται η δράση της μέσω παραστρατιωτικών δυνάμεων και η συνεργασία της με το τουρκικό κράτος. Επίσης, η Τουρκία αναπτύσσει δράσεις πολιτιστικού χαρακτήρα όπως είδαμε στην Αίγυπτο (πχ μαθήματα τουρκικών κ.λπ.) αλλά η αυτού του τύπου δραστηριοποίηση της στην χώρα δεν λαμβάνει τα έντονα χαρακτηριστικά που λαμβάνει στις άλλες χώρες που εξετάζουμε. Παρόλα αυτά δεν μπορούμε να αποκλείσουμε μια πιθανή προσπάθειά της να εντείνει την δραστηριότητα αυτή στο πλαίσιο και μιας γενικότερης γεωπολιτικού τύπου προσέγγισης που όπως φαίνεται επιθυμεί να πραγματοποιήσει με την Αίγυπτο. Αυτό φαίνεται και από την προσπάθεια για συνομιλίες για την χάραξη ΑΟΖ. Επίσης όπως φαίνεται και στο γράφημα 2 οι οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών διευρύνονται, από το 2018 και μετά, κάτι που καμία πλευρά σε αυτή τη φάση δεν θα συνέφερε να αποτρέψει.

Στην περίπτωση της Λιβύης, η Τουρκία παρενέβη από την αρχή της Αραβικής Άνοιξης με σκοπό να ενισχυθεί η θέση των ισλαμιστών. Συνέβαλε στην ήττα του Καντάφι και στην συνέχεια φρόντισε να αποκτήσει βάση στην χώρα στην πόλη Μισράτα, την περίοδο 2011-2014, όταν εντόπισε την δυνατότητα να παρέμβει και στο πεδίο στον λιβυκό εμφύλιο πόλεμο που ξεκινούσε. Ανέπτυξε πολύ καλές σχέσεις με την λεγόμενη Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας (GNA) που δημιουργήθηκε το 2015 και στην οποία συμμετέχουν και οι οργανώσεις που υποστηρίζονται από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους.

Φρόντισαν να ενισχύσουν αυτές τις δυνάμεις ακόμη και με αποστολή μισθοφόρων. Παράλληλα, προβάλλει την κοινή οθωμανική κληρονομία με την χώρα και αναπτύσσει μια σειρά από δραστηριότητες με σκοπό την προβολή της στην χώρα. Είναι μια χώρα στην οποία ίσως οι συνθήκες είναι οι ιδανικότερες για την επίτευξη των στόχων της, κάτι που φαίνεται και από την ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεών της στη χώρα, οπότε είναι δεδομένο ότι θα εντείνει την δράση της και την δραστηριότητά της, κάτι που φάνηκε και από την υπογραφή του τουρκο-λιβυκού συμφώνου για την χάραξη ΑΟΖ.

Όσον αφορά όσο την περίπτωση της Λιβύης τόσο και την περίπτωση της Αιγύπτου, ανάχωμα στην τουρκική διείδυση και την ενδυνάμωση των Αδελφών Μουσουλμάνων στις δύο αυτές χώρες αποτέλεσαν η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ,που την αντιμετώπισαν ως αρνητική εξέλιξη και κίνδυνο για την περιφερειακή τους παρουσία στις

χώρες της Βόρειας Αφρικής. Για αυτό το λόγο επέλεξαν να ενισχύσουν με διάφορους τρόπους τόσο το αιγυπτιακό κοσμικό κράτος όσο και τις στρατιωτικές δυνάμεις του Χαφτάρ στον ενδο-λιβυκό πόλεμο.

Στην Τυνησία, τα πολιτικά αποτελέσματα της Αραβικής Άνοιξης, πήραν μια άλλη μορφή με την έννοια ότι δεν πραγματοποιήθηκαν συγκρούσεις μεγάλης έντασης και έκτασης. Το ισλαμιστικό αδελφό κόμμα του ΑΚΡ στην χώρα όπως είδαμε, συμμετείχε στην εξουσία το 2011 και ενέτεινε τους δεσμούς του με την τουρκική κυβέρνηση. Επίσης, και εδώ το τουρκικό μοντέλο προωθήθηκε ως θετικό για την χώρα. Παράλληλα, η Τουρκία αναπτύσσει έντονη δραστηριότητα στην χώρα με την λειτουργία σχολείων και πολιτιστικών της ιδρυμάτων. Σίγουρα, και εδώ υπάρχει η τουρκική παρουσία είναι ενισχυμένη μετά τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης καθότι διαθέτει συνομιλητές στην πολιτική ελίτ της χώρας, ενώ επίσης υπάρχει η δυνατότητα η Τουρκία να δραστηριοποιηθεί παραπάνω και να πετύχει την υπογραφή πρόσθετων συμφωνιών.

Με τον απόηχο της Αραβικής Άνοιξης, το 2013 η Τουρκία ενίσχυσε τους δεσμούς της με το Μαρόκο και ανέπτυξε μια στρατηγικού τύπου συνεργασία με την χώρα. Επίσης το κυβερνών τουρκικό κόμμα ΑΚΡ έχει στενές σχέσεις με το μαροκινό Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης το οποίο μάλιστα κατείχε και κυβερνητικές θέσεις από το 2011 έως το 2021. Επίσης και οι δύο χώρες υποστήριζαν την κυβέρνηση του GNA στον λιβυκό εμφύλιο. Η Τουρκία αναπτύσσει και εδώ πολιτιστικού χαρακτήρα δραστηριότητα (πχ Λειτουργία Ινστιτούτου Yunus Emre κ.λπ.) αλλά και με την προβολή τουρκικών τηλεοπτικών προγραμμάτων προβάλλει με θετικό τρόπο τον λεγόμενο τουρκικό τρόπο ζωής. Η ύπαρξη δεσμών με το Μαρόκο ιεραρχείται από την Τουρκία κάτι που φαίνεται και από την αύξηση των προορισμών των Τουρκικών Αερογραμμών στην χώρα.

Μετά την δυσμένεια που έπεσαν οι τουρκο-αιγυπτιακές σχέσεις το 2014, η Τουρκία ενίσχυσε τις σχέσεις της με την Αλγερία. Παράλληλα και εδώ το ΑΚΡ αναπτύσσει στενές σχέσεις με το κόμμα Κίνημα της κοινωνίας για την Ειρήνη που το οποίο μοιράζονται την ίδια ιδεολογική θεώρηση περί πολιτικού ισλάμ. Η Τουρκία επίσης προωθεί τηλεοπτικά της προγράμματα στην χώρα, προβαίνει σε αποκαταστάσεις τζαμιών, δημιουργία μνημείων με σκοπό να τονιστεί η οθωμανική περίοδος (πχ για τον Ορούτς Ρέις). Οι δύο χώρες συνεργάζονται σε υψηλό επίπεδο

από το 2006, με την υπογραφή Συμφώνου Φιλίας και θα πρέπει να θεωρούμε δεδομένη την ένταση της τουρκικής προσπάθειας για παρέμβαση στην Αλγερία.

Αναφορικά με τους δυο υπερσυστημικούς δρώντες, τις ΗΠΑ και την ΕΕ, η Τουρκία φαίνεται να εκμεταλλεύεται το γεγονός ότι της δίδεται ελεύθερο πεδίο κινήσεων από την πλευρά των ΗΠΑ για δράση στην περιοχή της Βορείου Αφρικής, στο περιβάλλον και γενικότερων ανακατατάξεων αλλά και στο πλαίσιο της συμμαχικής τους σχέσης ενώ λαμβάνει χώρα ο πόλεμος στην Ουκρανία και η γενικότερη αντιπαράθεση με την Κίνα. Επίσης, η Τουρκία προβάλλει την πολιτική της ως αντι-αποικιακή σε σχέση με την Γαλλία για να κερδίσει από ένα αντιγαλλικό πνεύμα που κυριαρχεί σε όλη την Αφρική, ενώ από την άλλη όλο και περισσότερο αδυνατίζει η θέση της Γαλλίας στην περιοχή κάτι που αποτελεί πεδίο δόξης λαμπρό για την Τουρκία.

Με βάση τα παραπάνω, προφανώς θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε η Τουρκία επιθυμεί να επεκτείνει την επιρροή της στην Βόρεια Αφρική. Το ιδεολογικό αφήγημα που χρησιμοποιεί για να γίνει αυτό πραγματικότητα είναι ο νέο-οθωμανισμός αλλά και το πολιτικό ισλάμ. Σύμφωνα με το τελευταίο προβάλλεται ότι οι ιδεολογικές επιταγές του ισλάμ μπορούν να ενυπάρξουν με την οικονομική και πολιτική πραγματικότητα που δημιουργεί ο καπιταλισμός. Ή με άλλα λόγια το μοντέλο διακυβέρνησης στην Τουρκία μπορεί να εξαχθεί και στις χώρες της Βορείου Αφρικής.

Όμως από την άλλη διαπιστώνουμε ότι η Τουρκία συμμαχεί και ενισχύει τις ισλαμιστικές δυνάμεις στις χώρες αυτές, τις δυνάμεις της οργάνωσης των Αδελφών Μουσουλμάνων, που δρουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο σε κάθε χώρα που μελετάμε. Φάνηκε δε ότι μετά τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης το 2011, αυτές οι δυνάμεις ενισχύθηκαν, ανέλαβαν την εξουσία στην Αίγυπτο, αλλά και η θέση της Τουρκίας ενισχύθηκε γενικά στην περιοχή. Προφανώς, η πιθανή επικράτηση σήμερα τέτοιων δυνάμεων στις χώρες της Βορείου Αφρικής θα δημιουργούσε αστάθεια και πιθανή ύπαρξη νέων εστιών έντασης.

Η αντιμετώπιση τέτοιων οργανώσεων απαιτεί την γνωστοποίηση της δραστηριότητας τους στην κοινή γνώμη, την ιδεολογία που εκφέρουν, αλλά και την δημοσιοποίηση όσων υποστηρίζουν την δράση οργανώσεων υποστηρικτών ενός φανατικού Ισλάμ (πχ Τουρκία). Για να

εκμηδενιστεί η δράση τους απαιτείται η συντονισμένη δράση των κρατών που τις εχθρεύονται πραγματικά, που να στοχεύει στους λόγους που τις εκτρέφουν.

Επίσης, η αύξηση της τουρκικής επιρροής στην Βόρεια Αφρική είναι σίγουρα μια πραγματικότητα αρνητική για την Ελλάδα, με την έννοια ότι αυτή θα στραφεί ενάντια σε αυτή, όσο η τουρκική εξωτερική πολιτική εμφορείται από τον νέο-οθωμανισμό, κάτι που φάνηκε και από το τουρκο-λιβυκή συμφωνία. Η ανάπτυξη πολύπλευρων διμερών σχέσεων με αυτά τα κράτη αποτελεί σίγουρα αναγκαία επιλογή, από την πλευρά της Ελλάδος.

6. Επίλογος

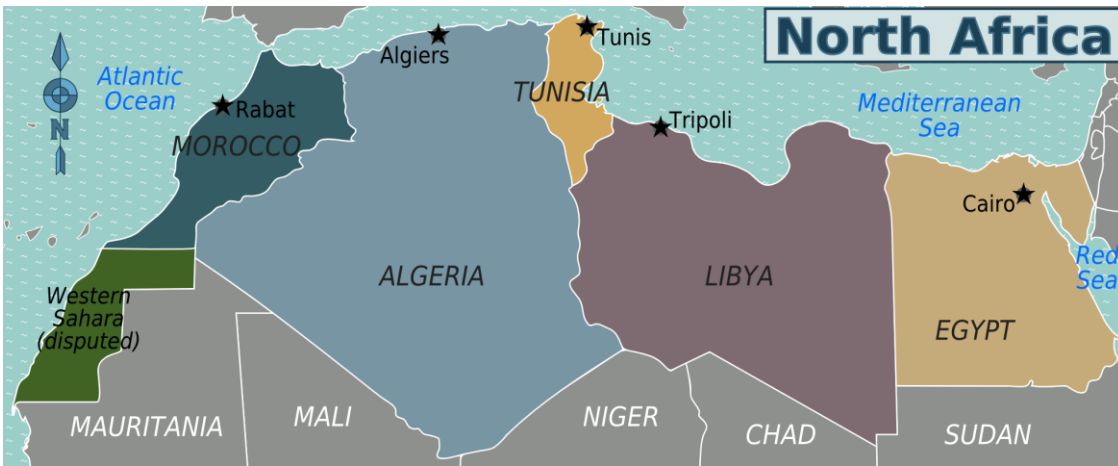
Σκοπός της εργασίας μας ήταν να αναδείξουμε την προσπάθεια της Τουρκίας για διείσδυση στις χώρες της Βόρειας Αφρικής (Αίγυπτος-Λιβύη, Αλγερία-Τυνησία-Μαρόκο), από την περίοδο της Αραβικής Άνοιξης μέχρι σήμερα, με έμφαση στο πολιτιστικό πυλώνα. Αναδείξαμε ότι αυτή πραγματοποιείται υπό ένα συγκεκριμένο ιδεολογικό πλαίσιο (νέο-οθωμανισμός και προβολή τουρκικού πολιτικού Ισλάμ) και λαμβάνει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, προωθείται μέσω: των επισκέψεων τούρκων ηγετών και του Ερντογάν, την υπογραφή διμερών συμφωνιών, την χρηματοδότηση των χωρών αυτών από την Τουρκία, την λειτουργία ιδρυμάτων ή οργανισμών του τουρκικού κράτους στις χώρες αυτές, την δημιουργία τουρκικών εκπαιδευτικών οργανισμών, την χρηματοδότηση διαφόρων έργων (πχ ανακαίνιση τζαμιών, δημιουργία μνημείων με έμφαση στην οθωμανική παράδοση), την παροχή υποτροφιών σε φοιτητές των χωρών αυτών, την διασύνδεση με αεροπορικές γραμμές των Τουρκικών Αερογραμμών.

Με βάση το μεθοδολογικό εργαλείο της Συστημικής Γεωπολιτικής Ανάλυσης διαπιστώσαμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που λαμβάνει αυτή η διαδικασία που αναλύουμε μέσα σε κάθε υποσύστημα. Φυσικά δεν θα θέλαμε να υπάρξει η εντύπωση ότι η εν λόγω διαδικασία δεν επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες (πχ δράση Κίνας στην Αφρική κ.λπ.). Κατανοούμε ότι η Τουρκία επιθυμεί να διαθέτει όλο και αυξανόμενη μόχλευση στις περιοχές αυτές, να τις επηρεάζει, να διαμορφώνει το πλαίσιο (πχ στην Λιβύη το κάνει σε μεγάλο βαθμό). Το ενδιαφέρον της δεν σταματά στην προβολή του πολιτιστικού του αποτυπώματος αλλά μέσα από την επέκταση αυτού η ισορροπία ισχύος να γίνει θετική για αυτήν. Και όχι μόνον στο σύστημα που εξετάζουμε σε αυτή την εργασία.

Μια πιθανή θετική ικανοποίηση των τουρκικών επιθυμιών είναι δεδομένο ότι θα μεταβάλει την κατάσταση στην περιοχή, θα επηρεάσει όλο την περιοχή της Μεσογείου. Θεωρούμε, έτσι, ότι θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην περιοχή αυτή.

Παράρτημα Χαρτών

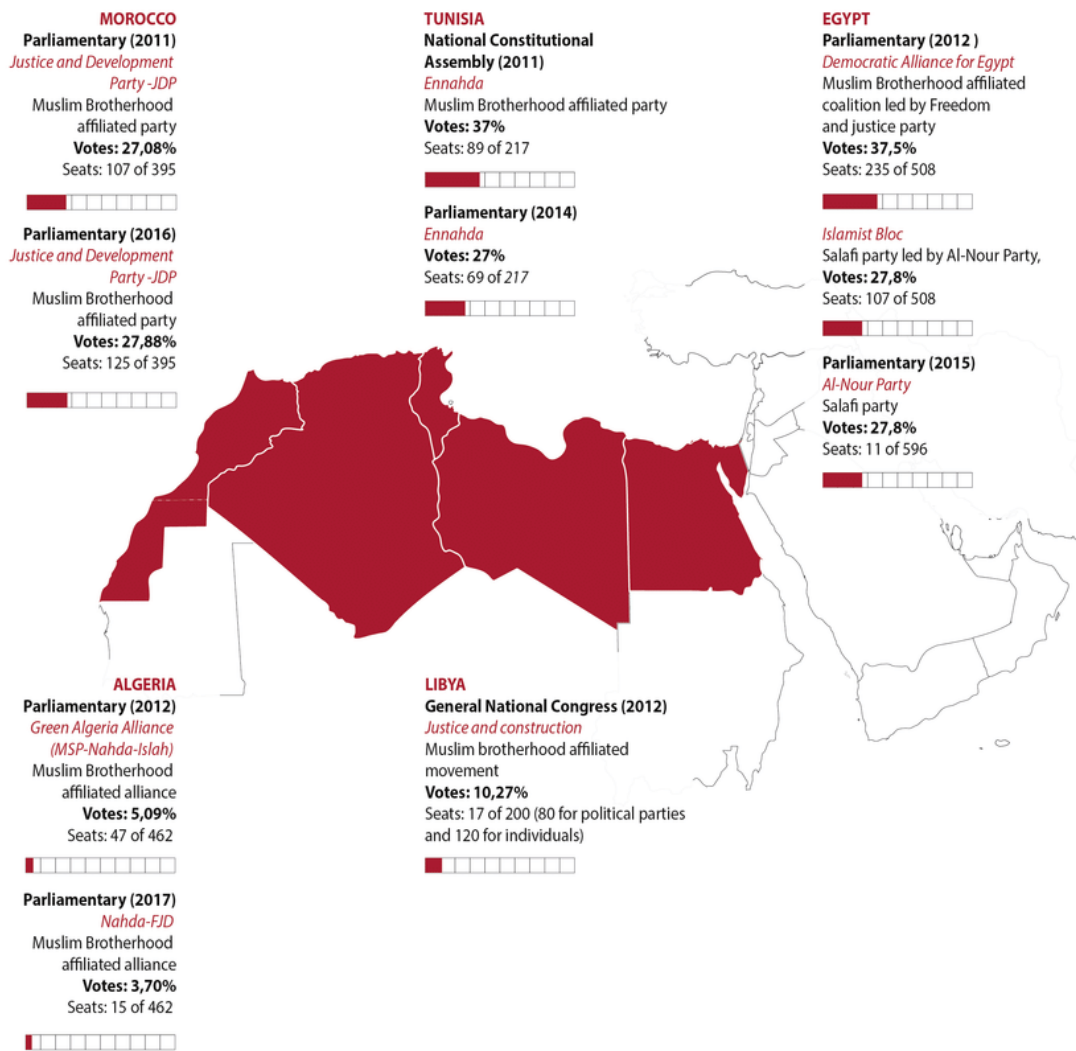
Χάρτης 1: Αποτύπωση των κρατών της Βόρειας Αφρικής

Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_North_Africa#/media/File:North_Africa_regions_map.png (η.π. 10/2/2024)

Χάρτης 2: Αποτύπωση ποσοστό επί τοις εκατό των Μουσουλμάνων στα κράτη της Αφρικής (Στα Βόρεια του απεικονίζονται τα ποσοστά των πέντε κρατών της Βορείου Αφρικής που μας ενδιαφέρουν)

Πηγή:https://stock.adobe.com/cy_en/images/islam-distribution-in-africa-political-map-of-muslim-population-in-african-countries-in-ten-percent-scale-and-green-color-english-labeling/118006810 (η.π. 10/2/2024)

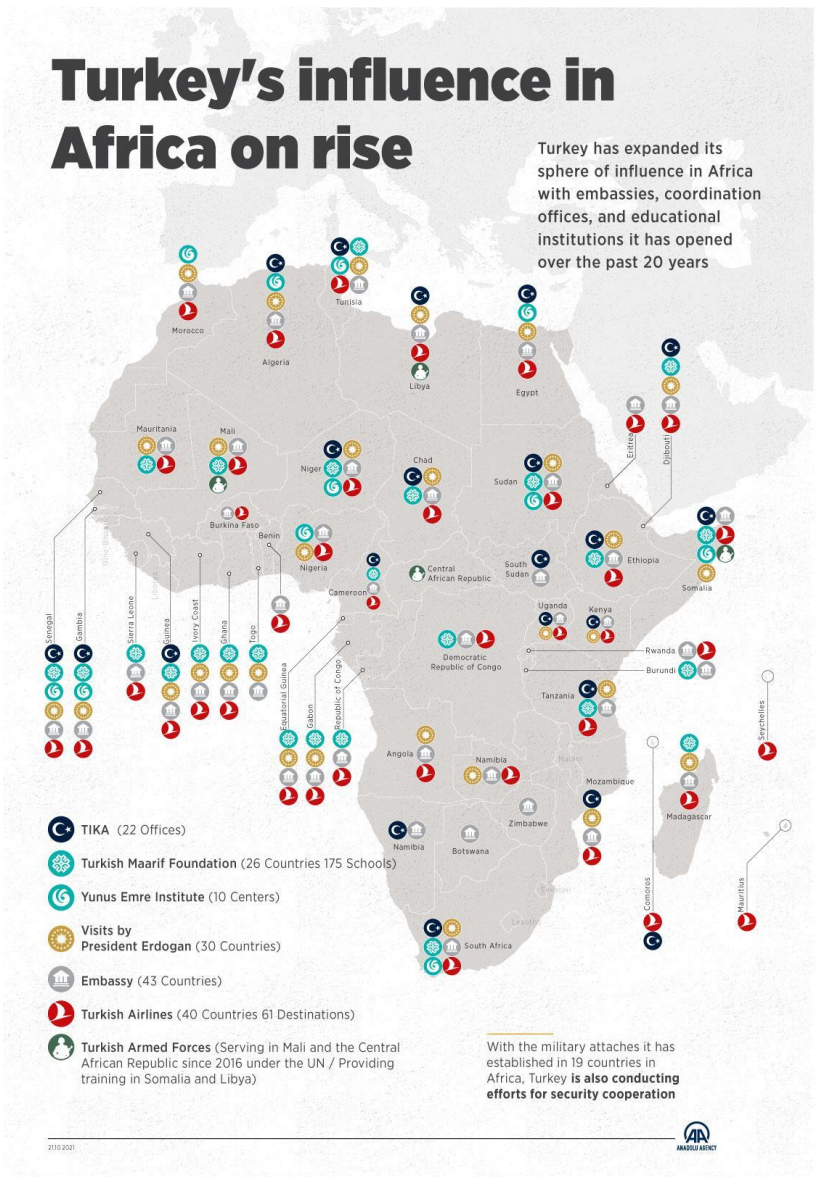
Χάρτης 3: Αποτύπωση εκλογικών αποτελεσμάτων ισλαμιστικών κομμάτων-κομμάτων συνδεδεμένων με την ισλαμιστική οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων στις χώρες της Βορείου Αφρικής (2011-2017)

Πηγή: https://www.researchgate.net/figure/Islamist-Parties-Performances-in-Elections-since-2011-in-North-Africa_fig1_321807313 (η.π. 10/2/2024)

Χάρτης 4: Χαρτογραφική απεικόνιση της τουρκικής επιρροής με βάση τα υποστηριζόμενα από τον Αχμέτ Νταβούτογλου

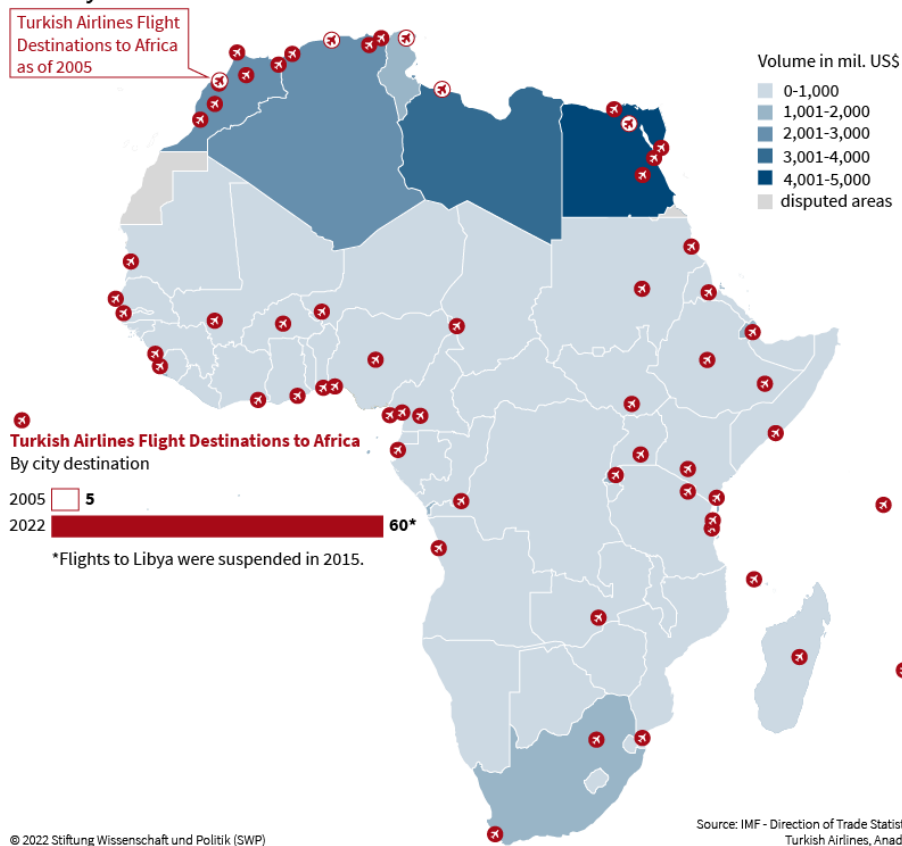
Πηγή: https://www.kureyayinlari.com/Haber/403/ahmet_davutoglu_nun_stratejik_derinlik_haritasi (η.π. 10/2/2024)

Χάρτης 5: Χαρτογραφική αποτύπωση της τουρκικής πολιτιστικής απουσίας στην Αφρική

Πηγή: <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkeys-influence-in-africa-on-the-rise/2399194> (η.π. 10/2/2024)

Turkey's Trade with African Countries in 2020

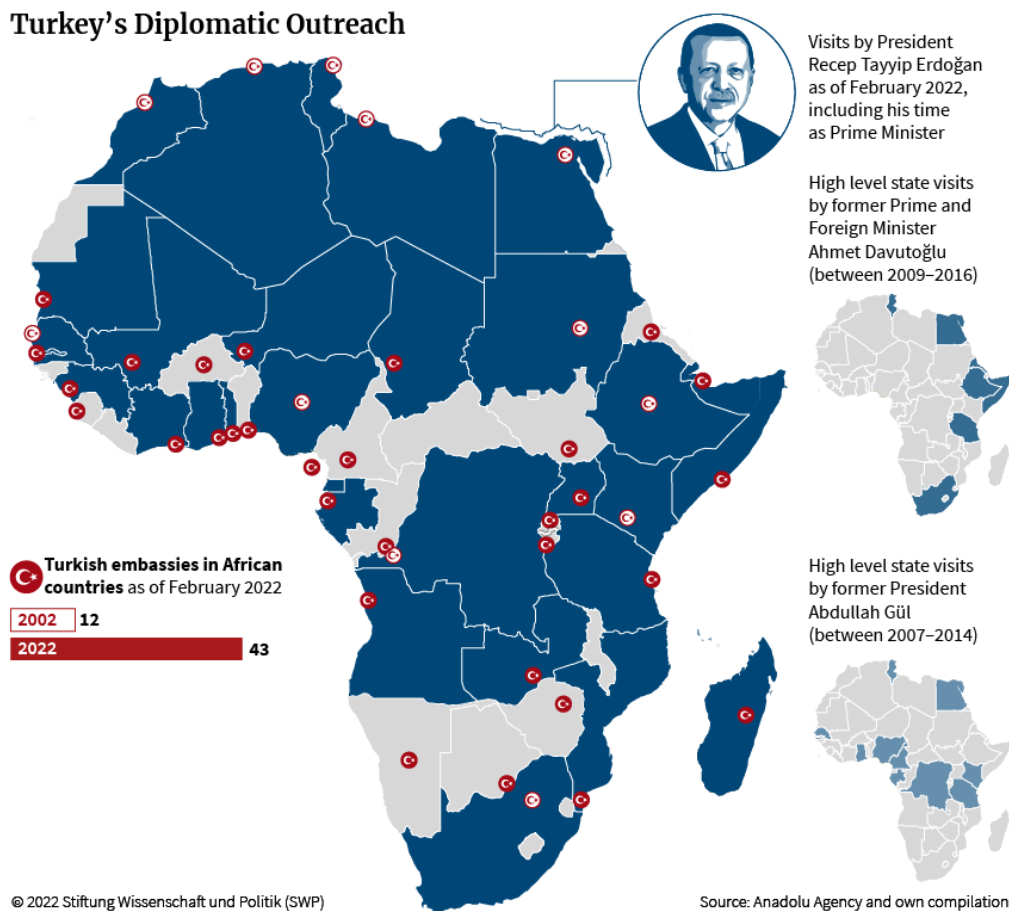

Χάρτης 6: Χαρτογραφική αποτύπωση των προορισμών των Τουρκικών Αερογραμμών στην Αφρική και αποτύπωση των εμπορικών σχέσεων με τις χώρες της Βορείου Αφρικής

Πηγή: <https://www.cats-network.eu/topics/visualizing-turkeys-activism-in-africa> (η.π. 10/2/2024)

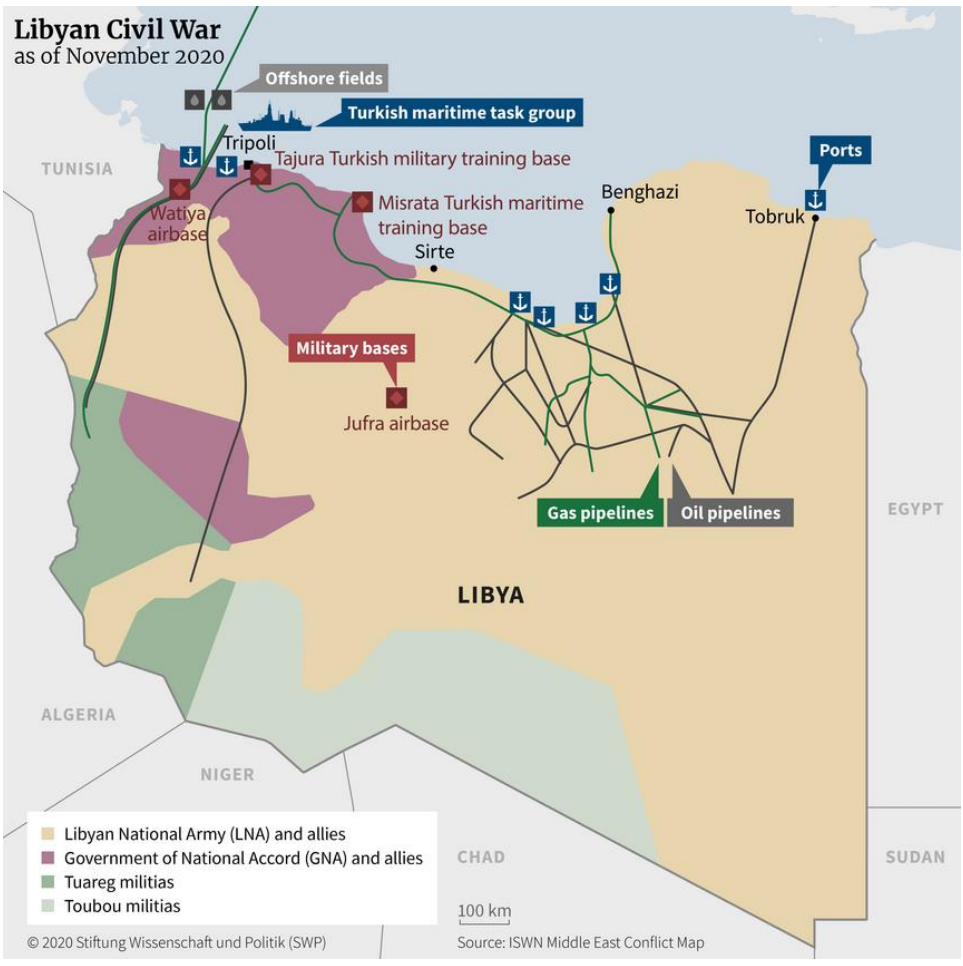

Turkey's Diplomatic Outreach

Χάρτης 7: Χαρτογραφική απεικόνιση των επισκέψεων Ερντογάν (Νταβούτογλου και Γκιούλ) στην Αφρική αλλά και των υπάρχουσών τουρκικών πρεσβειών στην περιοχή

Πηγή: <https://www.cats-network.eu/topics/visualizing-turkeys-activism-in-africa> (η.π. 10/2/2024)

Χάρτης 8: Χαρτογραφική αποτύπωση της τουρκικής παρέμβασης και επιρροής στον λιβυκό εμφύλιο έως τον Νοέμβριο του 2020

Πηγή: <https://www.cats-network.eu/topics/visualizing-turkeys-foreign-policy-activism> (η.π. 10/2/2024)

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Άρθρα

F. Ghilès, Η Γαλλία χάνει την επιρροή της στη Βόρεια Αφρική, *info-war.gr*, 20/01/2022, <https://info-war.gr/i-gallia-chanei-tin-epirroi-tis-sti-vore/>

G. Guerra, Το ιταλικό “Mare Nostrum”: Πού «βρίσκεται» η Ιταλία στην Ανατολική Μεσόγειο; *kedisa.gr*, 25/09/2020, <https://kedisa.gr/%CF%84%CE%BF-%>

S. Cagaptay & M. Sievers, Το μεγάλο παιχνίδι της Τουρκίας και της Αιγύπτου στην Μ. Ανατολή: Οι περιφερειακές δυνάμεις ετοιμάζονται για μάχη, *foreignaffairs.gr*, 09/03/2015, <https://www.foreignaffairs.gr/articles/70219/soner-cagaptay-kai-marc-sievers/to-megalo-paixnidi-tis-toyrkias-kai-tis-aigyptoy-stin-m-anatoli?page=show>

A. Γεωργιλί, Ελληνική πολιτιστική διπλωματία: Smart power ή no power;, *foreignaffairs.gr*, 16/10/2014, <https://www.foreignaffairs.gr/articles/70019/areti-georgili/elliniki-politistiki-diplomatia?page=show#>

B. Κεφαλά, *Βόρεια Αφρική: Εσωτερική πολιτική/ Περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2015

Δ. Ζούνης, Η Γαλλική Εξωτερική Πολιτική στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο υπό το πρίσμα του Δομικού Ρεαλισμού, *respublica.gr*, 2021, <https://www.respublica.gr/2021/02/post/francena/>

Ε. Κοζάνη, Η Αραβική Άνοιξη και η Διεθνής κοινότητα, *ΚΕΔΙΣΑ*, Ερευνητική Εργασία νο. 80, <https://kedisa.gr/wp-content/uploads/2022/10/ergasia-no-80-Kozani.pdf>

Δ. Σκουτέρης, Diyanet: Το θρησκευτικό-κατασκοπευτικό εργαλείο του Ερντογάν, *slpress.gr*, 13/08/2017, <https://slpress.gr/diethni/diyanet-to-thriskeftiko-kataskopeftiko-ergaleio-tou-erdogan/>

Ν. Νικολάου, Αραβική Άνοιξη ή Ισλαμικός Χειμώνας; Αίτια, Συνέπειες, Δικαιώματα και Υποχρεώσεις, *eaas.gr*, 18/05/2021, <https://www.eaas.gr/arthra-dimosieymata/arabiki-anoixi-i-islamikos-heimonas-aitia-synepeies-dikaiomata-kai-ypohreoseis>

Ι. Μάζη, Εφαρμογή Απλών και Σύνθετων Δεικτών των Τεσσάρων Γεωπολιτικών Πυλώνων στην Μεθοδολογία της Συστημικής Γεωπολιτικής Αναλύσεως: Η περίπτωση της Συρίας στο Ι. Μάζη, *Γεωπολιτικά Ζητήματα στην Ευρύτερα Μέση Ανατολή και Μεσόγειο Ι*, Λειμών, Αθήνα, 2017, 253-254

Π. Τουλουμάκος, Ανιχνεύοντας την Τουρκική Εξωτερική Πολιτική: Η δράση των κρατικών οργανώσεων στο πλαίσιο της αναπτυξιακής διπλωματίας της Άγκυρας, ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο Εργασίας Νο 13/2010

Ζ. Τζιάρρας, «Η διεθνής πολιτική της ευρύτερης Μέσης Ανατολής και η θέση της Τουρκίας», Σειρά Κειμένων Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Μάρτιος 2015

Βιβλία

Γ. Kerel, *Συμμαχίες και ρήξεις: Από τη Μέση Ανατολή έως τις ευρωπαϊκές συνοικίες*, (Μτφ Α. Κομνηνέλλη), Κλειδάριθμος, Αθήνα, 2021

Γ. Ρακκάς, Νέο-οθωμανισμός: Στον δρόμο για το νέο Σουλτανάτο στο Γ. Καραμπελιάς (Επιμέλεια) *Η Τουρκία του Ερντογάν: Νέο-Οθωμανισμός, ισλαμικός ολοκληρωτισμός και Ελλάδα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2018, 26.

Γ. Ρακκάς, Τουρκία: Από περιφερειακή σε παγκόσμια δύναμη στο Γ. Καραμπελιάς (Επιμέλεια) *Η Τουρκία του Ερντογάν: Νέο-Οθωμανισμός, ισλαμικός ολοκληρωτισμός και Ελλάδα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2018, 180

Γ. Ξένος, Η διαχρονική επιτηδειότητα της τουρκικής πολιτικής στο Γ. Καραμπελιάς (Επιμέλεια) *Η Τουρκία του Ερντογάν: Νέο-Οθωμανισμός, ισλαμικός ολοκληρωτισμός και Ελλάδα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2018, 113

- I. Μάζης, *Γεωπολιτικά Ζητήματα στην ευρύτερα Μέση Ανατολή και την Μεσόγειο I*, Λειμών, Αθήνα, 2017
- I. Μάζης, *Γεωπολιτικά Ζητήματα στην ευρύτερα Μέση Ανατολή και την Μεσόγειο II*, Λειμών, Αθήνα, 2018
- I. Μάζης-Β. Μπαλαφούτα, *Γεωπολιτική Πραγματικότητα στο δίπολο Ελλάδος-Κύπρου: Λύσεις και Άλλοθι*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2014,
- I. Μάζης, *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής: Το νεοθετικιστικό πλαίσιο*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2012, 354
- Κ. Πατραγάς, *Αραβοισλαμικός κόσμος, πηγαί ιδεολογίας-ιστορίας-πολιτικής -πολιτισμού*, Λειμών, Αθήνα, 2016
- Κ. Πατραγάς, *Αδελφοί Μουσουλμάνοι ,η μήτρα της ισλαμιστικής ενόπλου βίας*, Λειμών, Αθήνα, 2017
- Ν. Μούδουρος, *Διεκδικώντας την πατρίδα: Η Τουρκοκυπριακή αντιπολίτευση την περίοδο 1964-2004*, Ψηφίδες, Θεσσαλονίκη, 2022
- Ν. Μπέτσεφ, *Η Τουρκία του Ερντογάν: Πως μια χώρα απομακρύνθηκε από την δημοκρατία και την δύση* (Μτφρ Σ. Τριανταφύλλου), Πατάκης, Αθήνα, 2022
- Ξ. Δωματιώτη, *Συστημική γεωπολιτική ανάλυση: Διεπιστημονικότητα και πολυμεθοδολογική προσέγγιση*, Λειμών, Αθήνα, 2018.
- Ρ. Σαήντ, *Η διαπάλη Ισλάμ και Ισλαμισμού: Ιστορία και ιδεολογία της ισλαμιστικής τρομοκρατίας*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2015
- Τ. Τουγκάλ, *Δημοκρατικοί Γενίτσαροι: Ο ρόλος της Τουρκίας στην Αραβική Άνοιξη στο Γ. Καραμπελιάς (Επιμέλεια) Η Τουρκία του Ερντογάν: Νέο-Οθωμανισμός, ισλαμικός ολοκληρωτισμός και Ελλάδα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2018

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Βιβλία

A. Gökhan Ercan, 12 Eylül'den Günümüze Türk Dışişleri Bakanları ve Türk Dış Politikasına Bakış Açıları στο U. Keser και G. Ak (επιμέλεια), *Ateşten Gömlek Türk Dış Politikası*, Άγκυρα, 2017,20-67.

M. Eksi, *The Rise and Fall of Soft Power in Turkish Foreign Policy During JDP: The rise and the fall of the Turkish Model in the Muslim World*, Lap Lambert Academic Publishing, Saarbrucken, 2016

N. Batur, *Ortadoğu'nun şahları vezirleri piyonları*, Kırmızıkedî, Κωνσταντινούπολη, 2022

Ö. Özdemir, Arap Baharı ve Türk Dış Politikası στο U. Keser και G. Ak (επιμέλεια), *Ateşten Gömlek Türk Dış Politikası*, Άγκυρα, 2017,264-275.

Άρθρα

A. Bruno, Tensions between Gulf States Destabilized Libya and Could Hamper Reconstruction, *gulfif.org*, 08/07/2020, <https://gulfif.org/tensions-between-gulf-states-destabilized-libya-and-could-hamper-reconstruction/> (η.π. 10/1/2024)

A. Zoubeidi, Morocco and Turkey Are Seeking a Sustainable Partnership, *politicstoday.org*, 12/11/2021, <https://politicstoday.org/morocco-and-turkey-are-seeking-a-sustainable-partnership/>

A. Kharief, Diplomats, spies, and arms dealers: Turkey's Great Game in North Africa, *Rosa Luxemburg Stiftung: North Africa Office*, (06/2022), <https://rosaluxna.org/publications/diplomats-spies-and-arms-dealers-turkeys-great-game-in-north-africa/>

B. Akgun, M. Ozkan, Turkey's Entrance to International Education: The Case of Turkish Maarif Foundation, *Insight Turkey 2020*, Vol. 22, No. 1, 68-69.

E. Badi, The UAE is making a precarious shift in its Libya policy. Here's why, *Atlanticcouncil.org*, 27/10/22, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/the-uae-is-making-a-precarious-shift-in-its-libya-policy-heres-why/> (η.π. 10/1/2024)

E. Yüksel, Turkey's interventions in its near abroad: The case of Libya, *Clingendael, Policy Brief*, September 2021, https://www.clingendael.org/sites/default/files/202109/Policy_brief_Turkeys_interventions_near_%20abroad_The_case_of_Libya.pdf

O. Rafi, Reinventing Hybridity in a Globalized Context: The Case of Turkish Soap Operas and Their Reception in Morocco, *Insight Turkey 2020*, Vol. 22, No. 2 ,197-217

H. Armstrong, Turkey in Sahel, *Crisis Group*, (27/07/2021), <https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/turkey-sahel>

H. Aksoy, S. Cevik, N. Yasar, Visualizing Turkey's Activism in Africa, *cats-network.eu*, 03/05/2022 <https://www.cats-network.eu/topics/visualizing-turkeys-activism-in-africa> (

I. Islami, Political history of modern Egypt, *ILIRIA International Review* – Vol 6, No 1 (2016

I. Mazis and M. Troulis, Turkey's political influence in Libya and the weaponization of the Muslim Brotherhood, *Dado Center Journal*, (15/08/2021), <https://www.idf.il/en/minisites/dado-center/research/turkey-s-political-influence-in-libya-and-the-weaponization-of-the-muslim-brotherhood/>

M. Aydogan, Türkiye opens research center at South African university, *Anadolu Agency*, 10/01/2023, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkiye-opens-research-center-at-south-african-university/2784435>

Mohammed V University Multi-Purpose Auditorium in Morocco was put into service by Deputy Prime Minister Prof. Dr. Numan Kurtulmuş, *Tika.gov.gr*, 11/09/2015, https://tika.gov.tr/en/detail-mohammed_v_university_multi_purpose_auditorium_in_morocco_was_put_into_service_by_deputy_prime_minister_prof_dr_numan_kurtulmus/

S. Sons & I. Wise, «The Engagement of Arab Gulf States in Egypt and Tunisia since 2011: Rationale and Impact», *DGAPanalyse*, Nr. 9, October ,2015

The Oruç Reis Memorial was inaugurated in Algeria on the 500th anniversary of his martyrdom, *Tika.gov.gr*,27/11/2018,
https://tika.gov.tr/en/detailthe_oruc_reis_memorial_was_inaugurated_in_algeria_on_the_500th_anniversary_of_his_martyrdom/

The Protocol Regarding The Restoration Of The Keçiova Mosque In Algeria Has Been Signed,*Tika.gov.gr*,10/09/2013,
https://tika.gov.tr/en/detailthe_protocol_regarding_the_restoration_of_the_keciova_mosque_in_algeria_has_been_signed/

The Restoration of the Ketchaoua Mosque is a Point of Pride for Turkey, *Tika.gov.gr*, 27/01/2018
https://tika.gov.tr/en/detailthe_restoration_of_the_ketchaoua_mosque_is_a_point_of_pride_for_turkey/

Relations between Türkiye and Morocco, Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs,
<https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-morocco.en.mfa>

TİKA Continues to Protect Our Cultural Heritage in Algeria, *Tika.gov.gr*, 25/06/2021,
https://tika.gov.tr/en/detail-tika_continues_to_protect_our_cultural_heritage_in_algeria/

TİKA Distributes Meat to Disabled Individuals in Egypt on Eid al Adha, *Tika.gov.gr*, 02/09/2019,
https://tika.gov.tr/en/detailtika_distributes_meat_to_disabled_individuals_in_egypt_on_eid_al_adha/

TİKA Established Education Center for Martyrs' Female Relatives in Libya, *Tika.gov.gr*, 17/11/2022,
https://tika.gov.tr/en/detailtika_established_education_center_for_martyrs%27_female_relatives_in_libya-2/

TİKA Established the Algerian Center for Studies on the Ottoman Heritage in Algiers, *Tika.gov.gr.*, 04/07/2022, https://tika.gov.tr/en/detailtika_established_the_algerian_center_for_studies_on_the_ottoman_heritage_in_algiers/

TİKA Gives Support To Media Organizations, *Tika.gov.gr.*, 09/04/2013, https://tika.gov.tr/en/detail-tika_gives_support_to_media_organizations/

TİKA Helps Libya to Pick Up the Pieces After the Flood Disaster, *Tika.gov.gr.*, 18/09/2023, https://tika.gov.tr/en/detail-tika_helps_libya_to_pick_up_the_pieces_after_the_flood_disaster/

TİKA, Libya'nın Eğitim Altyapısını Güçlendiriyor, *Tika.gov.gr.*, 26/01/2024, <https://tika.gov.tr/tika-libyanin-egitim-altyapisini-guclendiriyor/>

TİKA's Mosque Restoration Projects, *Tika.gov.gr.*, 27/03/2013, https://tika.gov.tr/en/detail-tikas_mosque_restoration_projects/

Türkiye Diyanet Foundation has initiated an aid campaign for Morocco and Libya, *tdv, org.*, 15/09/2023, <https://tdv.org/en-EN/turkiye-diyamet-vakfi-has-initiated-an-aid-campaign-for-morocco-and-libya/>

S. Saddiki, «The New Turkish Presence in North Africa: Ambitions and Challenges», *med dialogue series*, no. 33 (December 2020), 1-2

Y. Zoubir, Türkiye and Algeria: A promising evolution , *Middle East Council on Global Affairs*, Issue Brief, June 2023, <https://mecouncil.org/publication/turkiye-and-algeria-a-promising-evolution/>

Ιστότοποι άντλησης δημογραφικών και άλλων στοιχείων

<https://bagis.tdv.org/general-donations/general-donations-5>

<https://www.tdbb.org.tr/?p=3932&lang=en>

The Association of Religion Data Archives:

<https://www.thearda.com/world-religion/national-profiles?u=73c>

<https://www.thearda.com/world-religion/national-profiles?REGION=0&u=132c&u=133c>

https://www.thearda.com/world-religion/national-profiles?u=11r#S_1

<https://www.thearda.com/worldreligion/nationalprofiles?REGION=0&u=225c&u=132c&u=133c>

Twitter:

<https://twitter.com/MFATurkiye/status/1214279452164870145>

Anadolu Agency :

<https://www.aa.com.tr/en/info/infographic/25398>

Carnegie

<https://carnegie-mec.org/2021/10/19/how-egypt-and-turkey-trade-amid-tensions-pub-85584>